Domnitori
și voievozi

25

GHEORGHE DAVID

PETRU ȘCHIOPUL

DOMNITORI
ȘI VOIEVOZI

GHEORGHE DAVID

PETRU ŞCHIOPUL

(1574 — 1577; 1578 — 1579; 1582 — 1591)

EDITURA MILITARĂ
BUCUREŞTI, 1984

Ilustrația copertei: **Fl. CREANGĂ**

CUVÎNT ÎNAINTE

În anul 1905, numărul 220 al cunoscutei „Biblioteci pentru toți" aducea la cunoștința marelui public din acea vreme — prin pana încă tînărului, dar deplin formatului istoric N. Iorga — istoria unei familii domnești în exil[1]. *Cu puțini ani în urmă, cu prilejul unei călătorii de studii în Austria, în timpul căreia se abătuse și prin Innsbruck, Iorga descifrase „cu emoție indescriptibilă" trei pachete voluminoase cuprinzînd arhiva unui voievod român: Petru Vodă Șchiopul.*

Un domnitor asupra căruia puțini dintre istoricii noștri își îndreptaseră, pînă atunci, atenția. Căci, după cum mărturisea însuși autorul scrierii menționate, „cine cunoaște pe Petru Șchiopul, afară de cei ce se ocupă în special cu trecutul nostru? Pentru ei chiar, acest nume

[1] Titlul broșurii era *Oameni și fapte din trecutul românesc. O familie domnească în exil*, Editura Librăriei Alcalay, București, 1905.

nu deșteaptă nimic. Într-un veac de pasiuni vulcanice, de răutăți caracteristice, de vițiu răspicate, în acest veac al XVI-lea, așa de plin de viață și de coloare, această figură palidă, fără relief, nu e la locul ei. Ce vecini străini o înconjură! Zdrobitorul său contemporan Mihai Viteazul, furtunosul Ioan Vodă cel Cumplit, Lăpușneanu sîngerosul, anacronicul Despot, așa de curios, așa de străin de sîngele și obiceiurile noastre, așa de simpatic în lupta cu mediul, care nu-l înțelege și-l distruge în urmă; Cercel al Munteniei, autor de versuri italiene, frate al unui compilator de gramatici grecești, mare senior apusean, a cărui cultură-l pune alături de umanistul Despot. În propria familie a lui Petru, ce pitorale figuri sînt acești ultimi Drăculești: Mihnea cel Rău, ucigătorul de boieri, Mircea Ciobanul, chiar, tatăl lui Petru, neînfrînt într-o viață de luptă. Chiajna, mai aleș, soția acestuia, mama Domnului fugar, de care voim să vorbim, Chiajna în care, sub formă de ambiție nedomolită, trăiește perseverența lui Ștefan cel Mare și a familiei sale. Avem, între figurile de a doua mînă, măcar un Alexandru cel Rău, *un Pătrașcu cel* Bun. *Petru e numai Petru* Șchiopul" [2].

Au trecut opt decenii de la aceste aprecieri și aproape nimic nu s-a schimbat în cunoștința marelui public asupra lui Petru Șchiopul. Ma-

---

[2] N. Iorga, *O familie domnească în exil*, în *Evocări istorice*, București, 1983 (culegere îngrijită de Ion Rotaru), p. 92.

nualele școlare l-au menționat doar tangențial, istoricii înșiși — cu puține excepții — s-au oprit arareori asupra vieții și întîmplărilor sale. Atît de neînsemnată părea guvernarea sa, încît chiar și evenimentul capital al domniei (întîia stăpînire a unui muntean în țara soră, Moldova) a rămas practic fără ecou. Au trebuit să treacă aproape cinci decenii din vremea cînd Iorga analiza acest fenomen — cu toate consecințele sale pentru ideea unității românilor — pentru ca momentului să-i fie consacrată o nouă investigație. Dar domnia lui Petru Șchiopul a însemnat mai mult pentru istoria țărilor române decît această uniune dinastică, ce a premers și pregătit unirea lui Mihai, din 1599—1600. Ea a însemnat triumful limbii române în cancelarie, prin exemplul domnului însuși, a însemnat întîiul tratat comercial cu Anglia Elisabetei I, a însemnat o permanentă circulație a ideilor între teritoriile românești; a mai însemnat stingerea unei vrăjmășii de sînge ce dezbina cele două ramuri ale Basarabilor: Mihnești și Mircești.

Și, peste toate, a însemnat o perioadă de mare înflorire culturală, în care studiile juridice și cele istorice și-au dat mîna, în care arta și arhitectura muntean ă și cea moldovenească și-au căutat o formă originală de expresie comună, a mai însemnat o blîndă și gospodărească guvernare. Revenind la rîndurile lui Nicolae Iorga, am putea conchide că într-adevăr Petru Șchiopul n-a avut nici vitejia lui Mihai, nici îndrăzneala lui Ion Vodă, nici romantismul lui Despot

și nici aplecarea spre cultura Renașterii a lui Cercel. A avut însă multă omenie și bunătate, o aleasă concepție morală, calități pe care — de la înalta poziție pe care o ocupa în stat — le-a răsfrînt, ori s-a străduit să le răsfrîngă, asupra întregii țări.

Domnind într-o perioadă de maximă expansiune a Imperiului otoman, de apogeu al puterii acestuia, Petru Șchiopul a păstrat — cu mijloacele pe care le-a considerat eficiente — autonomia țării, îngăduindu-i deplina independență internă și largi atribuții externe. Ceea ce, iarăși, nu e de neglijat. Desigur, guvernarea sa a avut și petele ei întunecate : obediența față de marea putere suzerană ; fiscalitatea apăsătoare, pentru a putea face față cererilor otomane tot mai greu de suportat ; creșterea marii proprietăți în detrimentul celei mici și multe altele, de care cititorul va lua cunoștință în cuprinsul acestei reconstituiri.

O monografie asupra lui Petru Șchiopul, privind în cumpăna dreaptă a istoriei laturile domniei sale, o socotim necesară în plan istoriografic. Din curgerea vremii, am încercat să aducem la lumină imaginea unui domn și a unei perioade în care conștiința comună de neam a românilor continuă a fi o determinantă ce va conduce la actul unificator al lui Mihai Viteazul.

I. ORIGINEA ȘI FAMILIA

Aspecte majore din istoria patriei și mai cu seamă aspirația necontenită a românilor spre unitate capătă noi valențe prin cunoașterea elementelor pe care le oferă intervalul 1574—1591, cînd, cu cîteva întreruperi, s-a desfășurat domnia întîiului Basarab pe tron mușatin. Interval component unei mai largi perioade, în care — așa cum sublinia secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — „s-a format conștiința de sine a poporului nostru, conștiința continuității, a unității de origine și cultură a tuturor locuitorilor din cele trei principate“ [1].

Pe cît de puțin s-a scris despre Petru Șchiopul, pe atît de contradictoriu a fost privit de către contemporani, ca și de către urmași. Petru vodă Șchiopul — al cincilea cu acest nume în istoria Moldovei — și totuși întîiul din fa-

[1] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, Editura politică, București, 1983, p. 12.

milia sa pe tronul țării românești de la răsărit de Carpați.

Contemporanii n-au încetat să-l ridice în slavă : „Petru voievod cel Bun, bărbat de neam bun și iubitor de bine, cu suflet minunat“ (Azarie) ; „om dulce la cuvînt, sever la purtări, îndemînatec la faptă“ (Ieremia II Tranos) ; „domn vrednic, cum să cade, cu di toate podoabile cîte tribuiesc unui domnu de cinste“ (Grigore Ureche).

Istoriografia mai tîrzie l-a zugrăvit, dimpotrivă, în culori întunecate : Dimitrie Cantemir i-a reproșat supunerea față de Poarta otomană *(Descrierea Moldovei)* ; Alexandru Odobescu i-a descris lipsa de curaj *(Doamna Chiajna)* ; Bogdan Petriceicu Hasdeu — neloialitatea *(Ion vodă cel Cumplit)* și lăcomia *(Răzvan și Vidra)*. Nici istoriografia mai apropiată de zilele noastre nu s-a dovedit mai îngăduitoare. A. D. Xenopol *(Istoria românilor din Dacia Traiană)* a scris vehement împotriva faptului de a se fi înconjurat de dregători greci, aduși de la Constantinopol. Însuși N. Iorga — care i-a descris zbuciumul ultimilor ani *(O familie domnească în exil)*, iar în prefața la volumul XI de *Documente privitoare la istoria românilor*, din colecția Hurmuzaki, i-a consacrat o veritabilă monografie — i-a reproșat, neîntemeiat, beteșugul de care, de bună seamă, nu era vinovat. Este adevărat, în sinteza sa asupra trecutului patriei *(Istoria românilor)* îi consemnează calitățile de gospodar, numindu-l „bunul părinte“ al Moldovei.

Publicînd documentele interne și o parte din actele cuprinse în arhiva domnului, păstrate după exilul său în Tirolul austriac (între care Catastihul cislelor cu dările plătite de locuitorii Moldovei, socoteala gorștinei oilor și alte acte asupra cărora vom reveni la timpul și locul cuvenit), autorii volumelor de *Documente privind istoria României* (veacul XVI, A, Moldova, vol. III și IV) au insistat asupra caracterului spoliator al domniei.

Ce este realitate și ce este exagerare în ambele categorii de aprecieri ? Întrebare pe care, pe bună dreptate, trebuie să și-o pună și cititorul și cercetătorul, căci fără îndoială amîndouă felurile de a privi istoria sînt exagerate și, ca atare, inexacte.

Desigur, răspunsul istoriografiei nu a fost unilateral. Ea a încercat să deslușească evenimentele și faptele în reala lor desfășurare. În practică însă era greu ca o asemenea intenție să reușească pe deplin. Așa se face că pentru manualele școlare (îndeosebi pentru ele), Petru Șchiopul a rămas „matca fără ac" — formulă utilizată pînă la uzare —, domnitorul plecat suzeranilor turci și aflat cu totul sub influența marii boierimi, care i-a dictat întreaga politică internă și externă.

În privința infirmității, care i-a dat cognomenul, se naște întrebarea : era oare, Petru vodă, cu adevărat șchiop ? Grigore Ureche, în al cărui *Letopiseț* se află cea mai cuprinzătoare cronică a domniei, scrie că „turcii ... dederă domnia lui Petru vodă, pre carile l-au poreclit

[se subînțelege mai pe urmă] Șchiopul". Georg Reicherstorffer și, după el, mai toți călătorii care au descris obiceiurile la alegerile de domni au insistat asupra faptului că aceștia trebuiau să fie frumoși la înfățișare și, mai ales, întregi la trup, obicei care — arată N. Iorga — „este în legătură cu o foarte veche concepție, cu concepția bizantină a împăratului [...] De aici, de la bizantini, obiceiul a trecut la domnii noștri. Cînd, de nevoie, poporul suferea pe unul care nu era întreg și frumos, îi alipea pentru vecii vecilor o poreclă, care era totdeauna exagerată, tocmai pentru că țara voia să-și plătească astfel ce sacrificase primindu-l. Așa, de unde Bogdan era, poate, numai rănit la ochi, a ajuns să-i zică Orbul, iar Petru Șchiopul nu era șchiop, ci avea numai un beteșug care-l împiedica să meargă călare și totuși el a rămas supt numele acesta de Petru Șchiopul" [2].

Mai există cel puțin un argument împotriva acestei exagerări : urcarea lui Petru Șchiopul pe tronul Moldovei a însemnat un moment fără precedent în istoria noastră prin faptul că pentru întîia oară un voievod din familia domnitoare a Țării Românești ajungea la demnitatea voievodală în țara soră, Moldova. Evenimentul nu s-a petrecut fără ca o parte a boierimii (cea rămasă credincioasă lui Ion vodă și raliată în jurul fraților Potcoavă) să nu-și manifeste opoziția. Nici unul din argumentele lor nu a in-

---

[2] N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, București, Editura Eminescu, 1980, p. 147.

vocat însă starea fizică a noului domn, care ar fi făcut incompatibilă urcarea pe tron cu datinile și canoanele vremii. Beteșugul trebuie așadar să fi fost, pur și simplu, o boală contractată de voievod la o vîrstă înaintată. Probabil podagra, suferință ereditară în familie — de care au pătimit fiul lui Petru, Ștefăniță și strănepotul (de nepot), Radu Mihnea. Desigur, aceste precizări au puțină importanță, ele fiind de natură să ne arate doar cît de puțin a fost cercetată această domnie. Căci însăși identificarea lui Petru vodă Șchiopul ca personaj real a fost multă vreme greșit făcută, parcurgerea etapelor redescoperirii sale dovedindu-se una din cele mai pasionante subiecte din istoriografia noastră.

Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei* arăta că „Petru al VI-lea, poreclit Șchiopul [era] un fiu al voievodului valah Mircea al II-lea". Acest Mircea, după socoteala genealogiștilor, nu putea fi decît Mircea Ciobanul. Cronicile muntene păreau să indice și ele această filiație. Căci *Letopisețul Cantacuzinesc* afirma că „au venit în locul lui [al lui Petru cel Tînăr] *domn frate-său* [s.n.] Alexandru vodă, iar fecior Mircii"[3]. Vornicul Radu Popescu știa și el că „după ce s-au mazilit Pătru vodă, fecior Mircii vodă, au trimis împăratul domnu pă Alixandru vodă, fratile lui

[3] *Letopisețul Cantacuzinesc* în *Cronicari munteni*, vol. I, p. 118.

Pătru vodă"[4]. Johann Filstich *(Incercare de istorie românească)*, Gheorghe Şincai *(Cronica românilor)*[5] şi toată istoriografia secolului al XIX-lea, ca şi din primele decenii ale secolului nostru au preluat această versiune. Şi nici nu prea este de mirare : se ştia precis că Mircea vodă Ciobanul avea un fiu, Petru, care i-a urmat în tron ; acestuia i-a urmat Alexandru (despre care Radu Popescu afirma că era „fratile" lui Pătru vodă). În sfîrşit, în 1574 Alexandru l-a ajutat pe Petru vodă (despre care acum toate izvoarele afirmau că e fratele său) să devină domn al Moldovei. Nimic mai firesc deci ca generaţiile ulterioare să vadă în domnul Moldovei de la 1574 pe fiul Chiajnei şi al lui Mircea Ciobanul.

Ar fi trebuit, totuşi, să existe unele motive de îndoială. Mai întîi, faptul că Grigore Ureche, a cărui bună informaţie este netăgăduită (cu atît mai mult cu cît tatăl său Nestor Ureche a fost unul din apropiaţii dregători ai lui Petru Şchiopul), nu pomeneşte nimic despre o anterioară domnie a acestuia în Ţara Românească. Apoi, nepotrivirea de vîrstă. Petru

---

[4] Ibidem, p. 300—301.

[5] Încercînd o comparaţie cu felul în care regina Isabela a Ungariei a eşuat în tendinţa de menţinere a regatului ungar, Şincai arată că „nu aşa [ca Isabela] a lucrat Chiajna, doamna Mircei III [interesant că el îl socoate în lista voievozilor domnitori pe Mircea II Pretendentul — *n.n.*] cu pruncii săi în Valahia, pentru aceea au şi domnit amîndoi feciorii ei, cum s-a zis şi se va mai zice". (Gheorghe Şincai, *Cronica românilor*, vol. II, p. 290).

— fiul Chiajnei — urcase pe tron în 1559, la vîrsta de 12 ani (14 ani după alte versiuni) și domnise nouă ani, pînă în anul 1568. Petru Șchiopul avea la urcarea pe tron (1574) mai mult de patruzeci de ani. Între cei doi Petru era deci o diferență de cel puțin 12 ani. S-ar fi putut, ce-i drept, ca diferiții călători care ne-au vorbit despre Petru Șchiopul să se înșele asupra vîrstei (un om bolnav poate arăta mai mulți ani decît în realitate), dar e mai greu de crezut ca această greșeală să fie repetată și pe piatra de mormînt. Or, potrivit cuvintelor de pe inscripție „Ioanni Petra, voievodae Moldaviae... ultra quum sexagenarius, obiit Calendis iuliis MDXCIIII" („Ioan Petru, voievodul Moldovei... a murit în vîrstă de peste șasezeci de ani, la 1 iulie 1594"). Cu toate acestea chiar și evidența a fost pusă la îndoială, N. Iorga considerînd că „vîrsta de peste șaizeci de ani care i-o atribuie piatra de pe mormîntul din Bozen e exagerată" [6].

Apoi, Petru cel Tînăr domnise sub oblăduirea mamei sale, a cărei tutelă nu încetase chiar și după majoratul tînărului voievod. Totuși, știrea transmisă din Constantinopol de Gerlach — fostul profesor la Universitatea din Tübingen, la acea vreme predicator al ambasadei germane din Constantinopol — în 1577 (cînd Petru Șchiopul domnea de trei ani în Moldova !) că „Mircioaia" (Chiajna) se află la Alep

[6] Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor* (în continuare : *Documente*) vol. XI, București, 1900, p. V.

„cu cei doi feciori ai ei, pe care a fost silită să-i turcească“ [7] nu trezea decît vagi bănuieli.

Ce-i drept, în prefața la volumul XI din documentele Hurmuzaki, N. Iorga era intrigat de „acest Alexandru [II] care se intitulează *fiul lui Mircea, fiul lui Mihnea* [s. mea] *sau fiul lui Mircea, nepotul lui Mihnea*“ [idem], considerîndu-l un fiu nelegitim al lui Mircea Ciobanul. Deși la acea dată se știa precis că Mircea Ciobanul nu era fiul lui Mihnea cel Rău, ci al lui Radu cel Mare. Totuși, tradiția acestei identități era așa de puternic înrădăcinată, încît, conchidea Iorga, „mă îndeamnă la primirea acestui fapt [descendența lui Petru Șchiopul din Mircea Ciobanul și Doamna Chiajna]... autoritatea izvoarelor de întîia mînă care fac din Alexandru fratele lui Petru Șchiopul și din Mihnea [II Turcitul], fiul lui Alexandru, nepotul domnului Moldovei“.

Iată însă că în 1912, Nicolae Bănescu făcea cunoscut cercetării istorice *Un poème grec vulgaire relatif à Pierre le Boiteaux de Valachie*. Era, cum a stabilit reputatul bizantinolog, un poem scris pe la 1569 de George Etolianul, în care se povestea despre firea și viața vestitei doamne Chiajna și despre *moartea* [s.n.] fiului său Petru voievod.

Credința că Petru Șchiopul și Petru cel Tînăr erau una și aceeași persoană a biruit și de această dată. Convins că voievodul despre

---

[7] Ibidem.

care George Etolianul scria că ar fi murit era Petru Șchiopul, Nicolae Bănescu a pus moartea lui Petru cel Tînăr pe seama fanteziei poetului, care, spunea el, „își închipuie că voievodul nu mai era printre cei vii" datorită exilului la care fusese condamnat!

Nicolae Iorga — tot el! — a semnalat nepotrivirea. Într-un articol publicat în *Neamul românesc literar* din 30 septembrie 1912, distinsul istoric arăta că „rămîne admisibilă numai părerea că, în adevăr, copilandrul domn izgonit din scaun a încetat din viață în curînd. Dar atunci cine e Petru Șchiopul, domn de la 1574 înainte în Moldova, pribeag de la 1591 în Tirol, răposat și înmormîntat în 1594, acolo, la Bozen?"

Abia trei ani mai tîrziu, în 1915, slavistul Stoica Nicolaescu avea să dea răspunsul la această întrebare. Într-un studiu intitulat *Petru vodă cel Tînăr și Petru vodă Șchiopul (o chestiune controversată din istoria românilor)* (în care prezenta în bună parte istoricul problemei expus și în rîndurile de față), el ajungea la concluzia că Petru Șchiopul trebuie să fi fost „desigur un altul; o rudă, un frate al lui Alexandru vodă, fiul altui Mircea...

Militează pentru această părere deosebirea dintre vîrsta acestuia arătată pe piatra de mormînt de la franciscanii din Bozen și vîrsta ce putea să aibă Petru al Chiajnei... Militează dușmănia firească, trainică, dintre Alexandru și Chiajna cu fiii ei. Militează afirmația izvoa-

relor diplomatice despre frăția lui Petru Șchiopul cu Alexandru“ [8].

De fapt, răspunsul se afla mult mai la îndemîna istoriografiei și pentru aflarea lui nu trebuiau răscolite arhive de la noi și de aiurea. Răspunsul se găsea chiar în cronicile și documentele editate la acea vreme, dar insuficient aprofundate. Astfel, *Cronica lui Azarie* publicată de Ioan Bogdan în 1909 consemna : „Era [Petru vodă Șchiopul] un om de neam domnesc, *nepotul lui Mihnea, voievodul muntenesc*, fiul lui Mircea voievod... Acesta era fratele lui Alexandru voievodul muntenesc și se silea să ajungă la luarea domniei fără război și luptă“ [9]. În mai toate documentele emise de el, Alexandru II preciza această filiație. Iorga însuși o remarcase, dar cum s-a văzut fără să-i perceapă sensul exact.

Iată, așadar, că datorită lui Stoica Nicolaescu această *Comedie a erorilor* din istoria veacului XVI a țărilor noastre (cu doi Mircea și doi Petru voievozi) s-a încheiat în 1915, nu fără a lăsa urme : Petru Șchiopul al literaturii este încă un personaj „croit“ din cei doi Petru, în vreme ce Petru cel Tînăr a rămas, pur și simplu, uitat și de istorie și de beletristică !

---

[8] Stoica Nicolaescu : *Petru vodă cel Tînăr și Petru Șchiopul (o chestiune controversată din istoria românilor)*, București, Institutul de arte grafice „Universala“, 1915, p. 5—6.

[9] *Cronica lui Azarie*, în *Cronici slavo-române din sec. XV—XVI*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1959, p. 150.

O dată stabilită originea lui Petru Șchiopul, să reconstituim în cîteva rînduri istoria zbuciumatei sale familii, căci nu numai domnul, ci întreaga sa familie a avut, cu adevărat, o poveste interesantă. Bunicul său Mihnea voievod, numit de contemporanii săi cel Rău, a fost ales domn după moartea lui Radu cel Mare (în 1508) domnind scurtă vreme, doar pînă în 1510. În acel an, opoziția boierilor Craiovești a reușit să determine retragerea lui Mihnea la Sibiu, unde spera în ajutorul regelui Ungariei, Vladislav, și al catolicilor, cu care se afla în bune relații de mai multă vreme. Pe tron a rămas vremelnic fiul său, Mircea, asociat la domnie încă din 1509 (calitate în care a și emis cîteva documente întărite cu sigiliul său). Pe tron este un fel de a spune, căci boierii Craiovești voiau să-i înlăture cu dinadinsul pe Mihnești (cum erau cunoscuți îndeobște cei din familia lui Mihnea cel Rău). Neagoe, vătaful de vînători (viitorul Neagoe Basarab) l-a așezat deci pe Mircea la mănăstirea Cotmeana, în care acesta se adăpostise, de unde, spune *Letopisețul Cantacuzinesc* „degrab numai ce au scăpat cu un fecior al lui Stoican... pre o fereastră noaptea. dăsculți, dăscinși și fără ișlice... Iar armele le-au luat“ [10].

Refugiat și el la Sibiu, Mircea a mai apucat doar să asiste la momentul în care „Dimitrie

[10] *Letopisețul cantacuzinesc*, în *Cronicari munteni*, vol. I, p. 95—96.

Iacșici și Danciul, fiul domnului Tepeluș, întăriți cu scrisoare crăiască, ieșiră acolo în cale Mihnii vodă pe cînd urca treptele bisericii papistășești... și acolo pe scări, lipindu-l de perete îl străpunseră cu săbiile. Ci auzind zarvă, cetățenii Sibiului se adunaseră acolo și-i uciseră pe zișii doi ucigași ai Mihnii, după bine știuta zicală : «După faptă și răsplată»" [11]. Potrivit versiunii vornicului Radu Popescu, Dimitrie Iacșici l-ar fi întîlnit pe Mihnea vodă „într-o ulicioară strîmtă și întunecată, carea iese despre biserica cea mare săsească, [și aici] au scos spaga și l-au jungheat. Deci Iacșici s-au suit în turnul cel nalt și pre ferestei striga : să știe tot omul că au omorît pă Mihnea vodă. Dar un slujitor de al Mihnii vodă, cu o pușcă ghintuită l-au dibuit și l-au lovit în cap și așa s-au sfîrșit și Dumitru Iacșici" [12].

Crima făptuită în acea zi de martie a anului 1510 la Sibiu și-a pus pecetea de sînge pe aproape trei sferturi de veac din istoria Țării Românești, stîrnind o ură neîmpăcată între cele două ramuri ale Basarabilor : descendenții lui Mihnea, urmași ai lui Vlad Țepeș, al cărui fiu era Mihnea vodă cel Rău, și urmașii lui Radu cel Mare.

Rămas fără părinte, Mircea voievod, cel care va fi numit de istoriografia secolului XX Pri-

---

[11] Yohann Filstich, *Încercare de istorie românească*, București, 1973, p. 107.

[12] *Istoria domnilor Țării Românești* în *Cronicari munteni*, vol. I, p. 259.

beagul sau Pretendentul, a fost luat sub oblăduirea regelui Ungariei, Vladislav II. La 25 mai 1510, acesta poruncea sibienilor: „Vrem să știți cu toții că pre mărita, doamna voievodului Mihnea și pre fiul lui, voievodul Mircea și pe nobilul Stoica... și toată familia mai sus numiților i-am primit în crăiasca noastră apărare și... poftim și vrem cu dinadinsul, ca în domeniile, ținuturile și țările noastre, fără de primejdie, singuri și în bună liniște să poată rămînea“ [13].

Cu ajutor transilvănean, în 1511, Mircea Pretendentul a făcut prima încercare de a-și recăpăta tronul și răzbuna părintele ucis. „Iar fiul lui Mihnea — povestește cronicarul sas Johann Filstich — vrea să-și răzbune această fărădelege, pentru care lucru adunînd oaste din neamurile Transilvaniei, trecu în Țara Românească, unde-i ieși în cale Vlăduț, în satul Gherghița, în zi de tîrg, cu atîta înfocare cît birui după o scurtă luptă pe Mircea vodă și ucigînd mulți unguri transilvani, îl goni pînă la Țarigrad, în care bătălie Pîrvulești [Craioveștii mai erau numiți și Pîrvulești, după Pîrvu Craiovescu, marele ban] își arătară mai mult decît toți ceilalți boieri vitejia“ [14]. De fapt, Mircea nu a plecat imediat la Constantinopol, ci s-a adăpostit mai întîi în Moldova, căutînd sprijin la voievodul acesteia cu care se înrudea. Speranța de ajutor a crescut și mai

[13] St. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 12.
[14] J. Filstich, *op. cit.*, p. 107.

mult în 1513, cînd, după moartea doamnei Nastasia, la 14 octombrie 1512, Bogdan III s-a căsătorit cu sora lui Mircea, Ruxandra [15].

Speranțele sale nu s-au realizat, căci după scurta domnie a lui Vlăduț (1510—1512) a urmat Neagoe Basarab, pe care Craioveștii l-au impus domn. În timpul său (1512—1521), Țara Românească a cunoscut o perioadă de liniște și prosperitate, prilej de deosebite realizări pe plan cultural. În acest timp, Mircea Pretendentul s-a făcut puțin remarcat. E însă de presupus că, sub protecția sultanului, își făurea noi relații, așteptînd un moment favorabil. Acest prilej s-a produs în 1521, pe fondul crizei interne din Țara Românească ce a urmat morții lui Neagoe Basarab și a pregătirilor de ofensivă a otomanilor spre Europa Centrală. La 10 noiembrie 1521 ambasadorul venețian din Constantinopol informa: „Pentru Mircea voievod, fiul răposatului Mihnea, cel gonit de Neagoe, a făcut Mehmet-beg, românul turcit, expediționea sa în Muntenia" [16]. La Constantinopol se credea chiar că operația izbîndise și că Mircea ar fi fost pus în scaun. Era însă doar un zvon. După această dată știrile despre Mircea încetează; către mijlocul veacului îi

---

[15] Vezi în acest sens Ștefan S. Gorovei, *Mușatinii*, București, 1976, p. 76 și arborele genealogic de la sfîrșitul lucrării și St. Andreescu *Legături politice între Țara Românească și Moldova (1574—1593)* în *Revista de istorie*, tomul 32, nr. 7 iulie 1979, p. 1235.

[16] Apud Stoica Nicolaescu, *op. cit.*, p. 26.

vom întîlni doar copiii, încercîndu-și șansele la tron.

Cînd a pornit în pribegie, la Țarigrad, Mircea nu avea încă copii. Era căsătorit, dar nu cu mama lui Alexandru și a lui Petru, ci cu acea Maria, menționată în mod greșit, drept mamă a lui Petru [17]. Mama viitorilor voievozi se numea Despina, cum aflăm din hrisovul de danie întocmit de Petru Șchiopul la 30 august 1584, către mănăstirea Patmos [18], document din care cunoaștem întreaga familie a lui Petru. Acordînd 5.000 de aspri anual mănăstirii Patmos de la Sfîntul Munte, pentru a se numi „ctitor nou", Pentru vodă o făcea cu condiția să fie trecut în pomelnic împreună cu „doamna domniei mele Maria, și pe iubiții copii ai domniei mele, Ștefan și Vlad voievozi și pe iubita fiică a domniei mele, doamna Maria și pe sfînt răposații părinți ai domniei mele Mircea voevod și mama domniei mele Despina și pe frații domniei mele, Mihnea voevod și Vlad voevod și Miloș voevod și Mircea voevod și surorile domniei mele, doamnele Maria și Sofia și Roxanda și Despina și Samfira". Lipsește în chip ciudat din acest pomelnic Alexandru II Mircea, Stoica Nicolaescu presupunînd că e o eroare a diacului. La rîndul său, Alexandru vodă, în hrisovul de danie către mănăstirea Sinai înscria în pomelnic pe „Io Alexandru

---

[17] Ibidem, p. 24.

[18] DIR, A (Moldova) veacul XVI, vol. III, doc. 315, p. 261.

voievod și pe bunicul domniei mele, Io Mihnea voievod și pe părintele domniei mele Io Mircea voievod și pe frații din inimă ai domniei mele Io Mihnea voievod și Io Vladul voievod și Io Miloș voievod și Io Petru voievod și pe fiul din inimă al domniei mele, Io Mihnea voievod"[19]. Mai tîrziu, doamna Despina s-a întors în Țara Românească. Aflăm acest lucru dintr-un hrisov al lui Alexandru vodă din 13 martie 1572 prin care întărea lui Stepan logofăt mai multe stăpîniri în Drăgoești, Liești și Borzeni pentru care doamna Despina se judecase cu Stan pîrcălab, în timpul lui Radu Călugărul (Radu Paisie : 1535—1545) obținînd cîștig de cauză[20]. Dintre copii, Mihnea, Mircea și Vlad au murit, se pare, de mici, căci nu-i întîlnim în documente ulterioare.

Date biografice suplimentare aflăm din *Cronica murală* înscrisă în pronaosul mănăstirii Bucovăț (Coșuna), din apropierea Craiovei. Această singură cronică munteană în limba slavonă din secolul XVI, păstrată pînă în zilele noastre, ne dă nu numai data nașterii lui Alexandru II Mircea, ci și numele a doi frați ai săi și unele evenimente petrecute pînă la data înălțării bisericii. Căci, glăsuiește textul înscris în pronaos, biserica a fost înălțată „de la nașterea domniei mele [Alexandru], de la Facere, anii 7037 [1529] și m-am născut la mij-

[19] DIR, B. (Țara Românească), veacul XVI, vol. III, doc. 437, pp. 380—381.

[20] *Ibidem*, vol. IV, doc. nr. 66, pp. 62—63.

locul postului mare". Și cînd a primit domnia „eram de 40 de ani și atunci a fost cursul anilor 7076 [1568]"[21]. Cronica continuă menționînd condițiile preluării domniei: „Și de cînd a murit răposatul Petrașco-vodă [cel Bun, mort 1557], domnia mea și frații domniei mele am fost închiși și în temniță, pînă ce a ieșit [din scaun] răposatul Petru voievod [Petru cel Tînăr] din Țara Românească și cînd am stat domnia mea domn a toată Țara Românească"[22].

În afară de Alexandru, născut în 1529, Petru mai avea așadar un frate, Miloș voievod, născut pe la 1530, al cărui portret (ca și al lui Petru) se află în partea stîngă a pronaosului de la Bucovăț. Petru însuși s-a născut prin 1533—1534 și nu pe la 1520—1521, cum greșit s-a crezut, urcînd, așadar, pe tron la vîrsta de 40 ani, ca și fratele său, Alexandru[23].

Departe de țară, Mircea Pretendentul și-a crescut copiii în dragoste față de ea, inoculîndu-le de mici dorul de patrie și dorința de a realiza ceea ce el nu izbutise: înscăunarea pe tronul strămoșesc. Alexandru vodă și-a dovedit pe deplin dragostea față de țară prin grija pe care a acordat-o culturii românești, el fiind unul dintre inițiatorii reintroducerii tiparului, oblăduind pe cheltuiala sa apariția principalelor opere ale lui Coresi. La rîndul său, Petru

[21] *Cronica murală de la Bucovăț*, în *Cronici slavo-române*, București, 1959, p. 195.
[22] Ibidem, p. 195.
[23] Stoica Nicolaescu, *op. cit.*, p. 12.

— deși pînă la peste 40 de ani a trăit departe de țară — a fost unul din consecvenții utilizatori ai scrisului în limba română ; el este cel dintîi voievod de la care ne-au rămas documente autografe în românește și îl vom vedea spre sfîrșitul vieții, pribeag în Tirol, traducîndu-și în românește o serie de documente legate de procesul cu Ioan de' Marini Poli. Despre aceste trăsături de caracter ale fiilor lui Mircea Pretendentul vorbește, de altfel, și patriarhul Constantinopolului, Ieremia II Tranos, călător în 1588—1590 prin Țara Românească și Moldova, atît în drum spre Moscova, cît și la întoarcere : „Acest om — scrie el despre Petru vodă — era vrednic să stăpînească nu numai în Moldova, ci și în Constantinopol. Tatăl lui era din vechii domni ai Țării Românești, și-i ziceau Mircea și lui tătîne-său, Mihnea și aveau din moși-strămoși domnia“ [24].

Pînă a se vedea însă încoronați domni, urmașii lui Mircea au traversat în capitala și în cuprinsul Imperiului otoman zile grele și zile mai bune, în care nesiguranța și speranțele alternau. La 28 iulie 1577, primind vestea despre moartea lui Alexandru II, Gerlach nota decesul în însemnările sale zilnice *(Tagebuch)*, menționînd că era vorba despre acel voievod care „înainte de a fi ajuns la domnie fusese aici la Constantinopole, unde-și luase și o ne-

[24] *Călători străini despre țările române* (în continuare : *Călători străini*) Editura Academiei, București, 1973, vol. IV, p. 590.

vastă din Galata [Ecaterina Salvaresso], făcînd cu ea copii".

Pînă a ajunge însă persoană influentă la Constantinopol și a se căsători, Alexandru dusese o viață agitată. Ferraro, ambasadorul genovez la Poartă, aflînd de mazilirea lui Petru cel Tînăr, raporta la 6 iulie 1568 guvernului Republicii ligure că tronul „a fost dat altuia, numit Alexandru, de același sînge [cu Petru voievod] și care fusese mai mult de 25 de ani în exil la Alep" [25]. Alexandru însuși într-o pisanie săpată în piatra unei fîntîni de la Ocnele Mari arată că „am fost în pribegie în Țara Arăpească 20 de ani și în Alep 14 ani, ca într-o închisoare, cu multe lacrimi și suspine pînă ce mi-a dat Domnul Dumnezeu scaunul domniei mele, în neostenirea domniei mele" [26].

Toate aceste peregrinări (la care ar mai trebui să adăugăm vreo trei ani petrecuți în Rodos, unde o inscripție amintește șederea sa în vechiul castel al Ospitalierilor) se petreceau înainte de 1557. După moartea lui Pătrașcu cel Bun, așa cum se arată în *Cronica de la Bucovăț*, Alexandru se afla la Constantinopol, îngrijindu-se nu numai de întoarcerea fraților săi din surghiun, dar și de eventualitatea dobîndirii tronului Țării Românești. Căsătoria cu Ecaterina Salvaresso a fost prima etapă; ea

---

[25] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, doc. CXX, p. 78.
[26] *Inscripțiile medievale ale României*, vol. I, Orașul București, Editura Academiei, București, 1965, nr. 578, pp. 479—480.

i-a asigurat pretendentului domnesc avuția necesară și mai cu seamă sprijinul, desigur nu dezinteresat, al negustătorilor genovezi din Pera. Aceleași avantaje i le va aduce, cîțiva ani mai tîrziu, și lui Petru căsătoria cu Maria Amirali : sprijinul unor influente familii grecești la Poartă și sumele necesare pentru acoperirea cheltuielilor pentru dobîndirea asentimentului Porții. Cît despre Miloș, fratele mijlociu, acesta avea preocupări mai mult de natură bisericească, fiind una din personalitățile apropiate de Patriarhul Constantinopolului [27]. Fusese însă și el căsătorit avînd cel puțin doi copii : Vlad, luat sub tutelă (poate chiar înfiat) de Petru Șchiopul și Erina (Irina), căsătorită cu marele clucer Albu, unul dintre cei mai devotați dregători ai lui Alexandru II Mircea.

De cel mai mare folos le-a fost însă celor trei frați prietenia cu Mihail Cantacuzino, supranumit Șeitanoglu (Fiul diavolului), pentru iscusința cu care trăgea sforile diplomatice la Poartă și datorită relațiilor sale pe lîngă marele vizir Mehmed Sokoli. Cu toate acestea, era gata-gata ca doamna Chiajna (Mirceoaia, cum o numeau boierii potrivnici ei) să cîștige pentru familia sa sprijinul lui Cantacuzino. Mihai pețise pe una din fiicele Chiajnei (după

[27] În însemnările sale Gerlach a scris că „pe acest Miloș eu însumi l-am văzut la 15 august 1576 la Patriarh, la prînz și-n biserică".

unele izvoare pentru fratele său Ioan)[28]. Nunta se și făcu, dar inima de mamă învinse calculul politic. Înduioșată de nefericirea fetei sale, Maria, nevoită să se căsătorească cu un bărbat, nu numai bătrîn dar și foc de urît, Chiajna organiză răpirea fiicei sale[29] în momentul în care mirele se pregătea să treacă împreună cu mireasa Dunărea. Patriarhul pronunță divorțul, însă ura lui Șeitanoglu nu mai cunoscu margini : la începutul anului 1568, lui Petru cel Tînăr i se comunică hotărîrea sultanului de a i se înfățișa la Poartă. Chiajna și fiul ei bănuiau ce îi așteaptă, dar sperau într-o răsturnare a situației. Adunînd tot ce avea — bani, haine, giuvaeruri — Petru porni spre Constantinopol unde ajunse la 31 mai. În aparență, otomanii l-au primit cu toată cinstea, încît tînărul voievod s-a liniștit : a doua zi a plătit haraciul cuvenit — 17.500 de galbeni —, adăugînd darurile cuvenite marelui vizir și locțiitorului său. După încă o zi însă, Petru a fost arestat, confruntat cu boierii din opoziție care îi aduseră acuzații dintre cele mai grave atît lui, cît și mamei sale, și apoi aruncat în vestita închisoare Edikulé. Totodată, trei ceauși au fost trimiși în Țara Românească pentru a aduce familia voievodului. La sfîrșitul lunii iunie, Chiajna ajunse și ea la Constantinopol, unde puse în joc toate mijloacele și influen-

[28] N. Iorga *Bizanț după Bizanț*, Editura enciclopedică română, București, 1972, p. 115 și 120.
[29] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. VI.

țele. Relatările contemporanilor vorbesc de 100.000 galbeni confiscați de la Petru și de alți 130.000 galbeni pierduți datorită unui bătrîn slujitor, care ar fi destăinuit locul unde fuseseră îngropați [30]. Totul a fost zadarnic. După ce i-au lăsat numai trei rînduri de haine și 10.000 de aspri pentru cheltuielile de drum pînă la Alep, tînărul domn porni în exil, pe locurile unde pînă nu de mult fuseseră verii lui. Doamna Chiajna a fost exilată la Konieh (antica Nicomedie) locul obișnuit pentru șederea femeilor exilate, unde va ajunge și copilul ei iubit, care va și muri în 1569 în acest oraș.

În acest timp, la Constantinopol, rivalul Alexandru triumfa. El fusese numit domn, imediat după întemnițarea lui Petru cel Tînăr, alegerea fiind comunicată boierilor ce îl însoțiseră pe fostul voievod. La 14 iunie 1568, încă înainte de sosirea Chiajnei la Constantinopol, Alexandru a primit învestitura oficială și trei zile mai tîrziu a pornit să-și ocupe tronul [31], după care în zadar alergase tatăl său cu jumătate de veac în urmă. Adevărul este însă că lucrurile nu au decurs nici pe departe atît de ușor. Alexandru era, se pare, de mai multă vreme în strînse legături cu gruparea de boieri potrivnică lui Mircea Ciobanul (și implicit Chiajnei și fiului ei). Narînd împrejurările dobîndirii domniei, Filstich arată că „fratele lui Petru vodă, anume Alexandru, fu uns domn cu

[30] *Ibidem*, pp. XIX—XXX.
[31] *Ibidem*, p. XXX.

voia sultanului, *iar boierii pribegi din Transilvania i se închinară și-l cunoscură pe domn după dreptate* [s.n.]"[32]. Radu Popescu este și mai explicit: „După ce s-au mazilit Pătru vodă, fecior Mircii vodă au trimis împăratul domnu pă Alixandru vodă... Deci, auzind boierii pribegi den Țara Ungurească că au venit Alixandru vodă domnu și s-au mazilit Pătru vodă, au purces cu toții de au venit în țară și s-au închinat lui Alixandru vodă". Desigur, toate acestea: legăturile cu pribegii din Transilvania, întocmirea unei delegații de boieri care să reclame la Poartă abuzurile Chiajnei și ale administrației fiului ei nu veniseră de la sine; ele fuseseră rodul unor îndelungate manevre, în care un cuvînt greu de spus îl avuseseră de bună seamă intrigile lui Șeitanoglu.

Pe de altă parte însă, Alexandru dusese o rodnică politică pentru cîștigarea de partea sa a reprezentanților puterilor străine la Constantinopol. Am văzut că înainte de a fi numit domn era căsătorit, avînd, spune Gerlach, și copii. În orice caz Mihnea, viitorul Mihnea II Turcitul, era născut la venirea domnitorului în țară. Soția lui Alexandru vodă, Ecaterina Salvaresso (ori Salvarezzi, cum apare în alte documente) era din cartierul genovez al Constantinopolului, Pera, și se înrudea, prin mama ei, cu familia Salvaresso din Chios. O soră vitregă a acesteia, Marietta (sau Mărioara cum

[32] J. Filstich, *op. cit.*, p. 121.

a ajuns prin românizare în istoriografia noastră), s-a căsătorit cu un nobil venețian Adorno, după a cărui moarte s-a retras în insula Murano, reluîndu-și numele din tinerețe, Vallarga. O altă soră era soția unui Frangopulo — grec de origine „francă" din Constantinopol [33] — care i-au adus lui Alexandru nu numai bogăție, ci și influență. Documente de primă mînă, provenite din orașul de reședință al sultanului, arată că în preajma preluării domniei, cercurile politice din Constantinopol îi recunoșteau lui Alexandru îndreptățirea la tronul Țării Românești. La 5 iunie 1568, ambasadorul imperial îl definește ca „originar din sîngele domnilor", a doua zi un alt raport îl atestă „de aceeași rasă" [adică apartenența cu familia Basarabilor, din care făcea parte și ex-voievodul]. În sfîrșit, un raport din 26 iulie 1568 îl numește „din neamul domnilor" [34].

La 17 iulie 1568, Alexandru, cu suita boierilor veniți cu Petru cel Tînăr, pornea spre București, însoțit de o mulțime de rubedenii din Constantinopol și Levant, dornice de îmbogățire.

Alexandru vodă însă „era destul de dibaciu, sau destul de iubitor al neamului din care se trăgea, ca să caute a afirma tot mai mult românismul său" [35]. Mai întîi, se înconjură cu boieri de țară, adversari ai Chiajnei, dintre

[33] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, p. 130.
[34] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. XVII.
[35] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, pp. 132—133

care de cea mai mare prețuire se bucurau boierii Golești — Ivașcu și Albu. Una din primele griji ale voievodului a fost să elimine pe principalii adversari, care desigur unelteau pentru reîntoarcerea Chiajnei și a fiului său. Erau vizați, de bună seamă, și cei ce se făcuseră vinovați — ei sau părinții lor — de uciderea bunicului Mihnea și de pribegia tatălui. Dar mai cu seamă se urmărea consolidarea domniei.

După nunta lui Ivașcu cu una din nepoatele doamnei Ecaterina, Alexandru a dat semnalul războinării, care, firește, în acea epocă nu putea lua decît forma unui măcel. (Ne aflăm doar la cîțiva ani de exemplul cu care un alt Alexandru vodă, cel din Moldova — adică Lăpușneanu — pedepsise în același mod trădarea boierilor săi). „Alixandru — relatează Radu Popescu — au început a tăia mulți boieri, anume Radul logofăt den Drăgoiești și Mihnea den Bădeni, feciorul lui Udriște vister și Tudor de la Bucov, și Vladul Caplei și Pătrașco Calotă și Stan fecior Drăgulețului și Radu stolnic den Boldești și Radul lui Socol vornic și pre alții". Ivașco din Golești, fiul lui Radu Clucerul, deveni mare logofăt în locul lui Radu logofătul din Drăgoești — socrul lui Pătrașcu cel Bun, pînă atunci stolnic în Divanul alcătuit de Alexandru II Mircea, la Constantinopol [36].

---

[36] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, pp. XX—XXI

Sîngerosul act, necesar însă din punct de vedere politic, a consolidat poziția internă a voievodului, care la adăpostul acestui (temporar) calm putea să se ocupe de situația fraților săi. Unul dintre ei, Miloș voievod, pare a-l fi însoțit în țară; nu a rămas multă vreme aici (unde fiica sa Erina s-a căsătorit cu Albu Golescu), reîntorcîndu-se la Constantinopol, oraș în care a jucat, pe toată durata domniei lui Alexandru, un rol de garant al fratelui său. Gerlach spune în însemnările sale că Miloș „a trebuit să stea aici, ca în exil, pînă ce a murit sînt acum abia cîteva luni [însemnarea este din februarie 1577] lăsînd un fiu căruia sultanul i-a acordat o pensiune de 40 de aspri pe zi"[37].

În acești primi ani ai domniei lui Alexandru II Mircea, știrile despre Petru Șchiopul sînt puține, aproape lipsesc, dacă nu punem la socoteală raportul, din 23 octombrie 1570, trimis de un agent imperial austriac ce atribuie lui Alexandru vodă din Muntenia trei frați rămași la Istanbul; doi ar fi fost mufteriagi creștini (un fel de paji) pe lîngă fiul sultanului, viitorul sultan Murad din 1574 și unul spahioglan turc[38]. În cazul că știrea nu se referă cumva la ceilalți doi fii ai Chiajnei, care în 1577 se aflau încă la Alep, înseamnă că Petru își consolida relațiile în vederea eventualității dobîndirii tronului.

---

[37] Stoica Nicolaescu, *op. cit.*, pp. 17—18.
[38] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. VI.

Dar pe tronul strămoșesc al Basarabilor, în Țara Românească, domn era Alexandru vodă, bunul frate al lui Petru, pe care nici nu încăpea vorbă să îl detroneze! Ce trebuia făcut, așadar, pentru ca și cel de-al doilea fiu al pribeagului Mircea să devină domnitor îndeplinind un vis al Despinei doamna — așa cum ne asigură Ieremia Tranos [39]. Răspunsul aveau să-l ofere și să-l înfăptuiască în primăvara anului 1574 eforturile conjugate, pe de o parte, ale lui Petru și ale susținătorilor săi (în Constantinopol), pe de alta ale lui Alexandru vodă (în principatele dunărene). Și acest tron spre care își îndreptaseră atenția cei doi frați era tronul Moldovei.

[39] „Și cînd s-a născut Petru — se spune în relatarea asupra vizitei patriarhului în Moldova —, maică-sa a văzut acest vis. Mai nainte născuse un fiu foarte frumos și peste puțin timp acesta muri... Și-i spuse cel cu veșmînt alb: Nu știi ce vorbești; acesta e frumos, acesta te va cinsti, numai să-l îngrijești. Și zămisli și născu pe prea cucernicul Petru voievod" (*Călători străini despre țările române*, vol. IV, pp. 590—591). De bună seamă că Petru voievod, avînd în vedere concepția mistică predominantă a vremii și mai ales gîndindu-ne la preocupările sale de astrologie, credea cu toată tăria în împlinirea acestei prevestiri.

II. SPRE UNIUNEA DINASTICĂ MOLDO-MUNTEANĂ

În iunie 1574 sosea în Țara Românească, venind de la Constantinopol, tînărul parizian Pierre Lescalopier. Descendent dintr-o familie de magistrați, urmase vreme de trei ani (1571—1574) cursuri de inițiere în drept la Universitatea din Padova, după care plecase într-o călătorie în Levant și apoi în capitala Imperiului otoman. Aici, ambasadorul francez François de Noailles i-a schimbat destinația călătoriei, trimițîndu-l cu misiune la principele Transilvaniei, Ștefan Báthory. Misiunea era ingrată pentru un tînăr, căci el trebuia să negocieze căsătoria principelui Transilvaniei cu o tînără cam zvăpăiată de la curtea Franței, anume Renée de Rieux — domnișoara de Châteauneuf — pe care Caterina de Medici ar fi vrut s-o știe cît mai departe de Paris.

Dornic să cunoască cît mai mult despre locurile pe care le străbătea, Lescalopier și-a notat impresiile, pe care apoi le-a adunat într-un jurnal de călătorie — *Voyage fait par moy*

Pierre Lescalopier parisien, l'an 1574 de Venise a Constantinople. Între altele, după ce notează că din capitala Imperiului otoman a pornit cu trei salvconducte (scrisori de liberă trecere) pentru Țara Românească, Moldova și Transilvania — dovadă că principatele române constituiau state distincte de Imperiul otoman, nesupuse aceluiași regim de circulație al oamenilor — toate scrise în latinește, Lescalopier însemnează : „Această țară [Țara Românească], împreună cu Moldova și cu cea mai mare parte a Transilvaniei, a fost populată de coloniști romani din timpul împăratului Traian ; căpitanul lor se numea Flaccus, care a dat țării acest nume de Flacchia, zisă prin alunecarea limbii «Wlacchia». Locuitorii acestei țări se socotesc drept urmași adevărați ai romanilor și-și numesc limba lor românească, adică română [Ils nomment leur parler romanechte, c'est à dire roumain]" [1].

Chiar dacă se dovedea adeptul ipotezei lansate cu un veac mai înainte de umanistul italian Ennea Silvio Piccolomini (viitorul papă Pius II) privind denumirea românilor de la un imaginar Flaccus, Lescalopier sublinia un element de deosebită importanță : anume unitatea de neam a românilor din cele trei țări românești și conștiința pe care aceștia o aveau asupra originii lor comune. De altfel, această

[1] *Călători străini despre țările române*, vol. II, pp. 428—429, volum în care se află și biografia lui Lescalopier, de unde am extras datele biografice.

părere se bucura de o largă circulație în epocă, printre cărturarii Europei: Giovanni Francesco Commendone, prelat catolic însărcinat de papalitate cu misiuni dintre cele mai delicate (între altele el a reușit să ia legătura cu Maria Stuart, închisă de regina Elisabeta a Angliei — tratînd în numele catolicilor) scria și el tot în 1574, într-o *Valachiae, olim Flacciae, Romanorum coloniae, brevis descriptio* (Scurtă descriere a Valahiei, odinioară Flaccia, colonie romană) că „întreaga Valahie se împarte în două state; iar principii celor două stăpîniri se numesc voievozi... Aceste ținuturi le-au stăpînit în vechime misii, dacii și roxolanii, iar acum moldovenii sau valahii"[2].

De bună seamă că românii de la răsărit și miazăzi de Carpați, ca și cei de peste crestele munților, din Transilvania, erau conștienți de faptul că vorbeau aceeași limbă și că alcătuiau același neam. Constatașeră această evidență într-o sumedenie de împrejurări: în drumurile negustorești, la bîlciurile și iarmaroacele din marile centre comerciale ale vremii, pe urmele turmelor în pendularea lor periodică între pășunile montane și locurile de iernat de la cîmpie, în relațiile dintre comunitățile sătești de la hotare, în luptele purtate împreună împotriva primejdiei comune...

Indiferent de voievodatul în care trăiau, locuitorii și-au spus întotdeauna români (cum a observat dealtfel și Lescalopier) și nu au ac-

[2] Ibidem, pp. 380—381.

ceptat să fie numiți altfel. În această privință N. Iorga scria că „pentru dînșii tot pămîntul locuit de români se chema țara românească, întemeiată pe limbă, conștiință, obiceiuri, port“ [3].

În decursul secolelor scurse de la întemeierea domniei celor două țări române — Muntenia și Moldova — între ele au existat diferite forme de colaborare, de la tratate comerciale și alianțe militare cu caracter defensiv, la legături matrimoniale și alte forme de înrudire. Nu au lipsit nici tentativele de a influența direct politica unuia din principate, prin impunerea pe tron a unui voievod devotat protectorului său : Aldea (1431—1436) s-a înscăunat pe tronul Țării Românești cu ajutorul domnului Moldovei, Alexandru cel Bun (1400—1432), luîndu-și numele Alexandru după cel al protectorului său. Ștefan cel Mare — care considera că Țara Românească e *l'altra Valachia* (cealaltă Valahie), Moldova fiind și ea, evident, tot o Valahie — a făcut repetate încercări de a impune pe tronul muntean domni devotați politicii de independență promovată de Moldova : mai întîi pe Basarab cel Bătrîn (Laiotă Basarab) în 1473, ulterior pe Vlad Țepeș (mort din păcate, curînd după înscăunarea din 1476), apoi pe Basarab cel Tînăr (Țepeluș), după 1479. Prin căsătoria cu Maria Voichița, fiica lui Radu cel Frumos

[3] Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga (1871—1940) Bibliografie*, București, 1976, p. 322.

(1462—1474), Ştefan cel Mare s-a înrudit cu familia Basarabilor, domnitoare în Ţara Românească ; întîiul născut din această căsătorie s-a numit Bogdan-Vlad, purtînd deci un nume dinastic tradiţional în Moldova (Bogdan) şi un altul frecvent întîlnit în Ţara Românească (Vlad). În mentalitatea vremii şi, desigur, în concepţia lui Ştefan cel Mare copilul, viitorul Bogdan III, trebuia prin numele pe care-l purta „să confere putere şi continuitate legăturilor dintre Moldova şi Ţara Românească“ [4].

În secolul XVI legăturile de înrudire prin căsătorie între membrii celor două familii dinastice au devenit aproape un obicei : am văzut în capitolul precedent că Bogdan III (1504—1517) s-a căsătorit cu Ruxandra, fiică a lui Mihnea vodă cel Rău şi soră cu Mircea Pretendentul ; Ştefăniţă vodă (1517—1527) a avut de soţie pe Stana, fiică a domnului Ţării Româneşti Neagoe Basarab (1512—1521) ; soţia lui Mircea vodă Ciobanul (1545—1554 şi 1557—1559) a fost doamna Chiajna, fiică a lui Petru Rareş (1527—1538 ; 1541—1546). Sora ei, Ruxandra, era doamna Moldovei, fiind căsătorită cu Alexandru Lăpuşneanu (1554—1561 ; 1564—1568). Vreme de cîteva luni deci, ambele surori au condus în calitate de regente destinele celor

[4] Petre P. Panaitescu, *Problema unificării politice a ţărilor române în epoca feudală*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, Editura Academiei, Bucureşti, 1960, p. 61.

două țări, fiii lor fiind minori (Bogdan Lăpușneanu) sau prea puțin apți să conducă destinele unei țări (Petru cel Tînăr). Dar secolul XVI a întărit considerabil și sentimentul identității de neam și limbă, ca și al originii comune și apartenenței la vechea Dacie [5]. Prin intermediul scrierilor unor cărturari apuseni, dar și bizantini [6], românii (și ne gîndim în primul rînd la factorii de decizie politică și la cărturarii vremii) au aflat din scrierile antice de existența Daciei unitare și de faptul că principatele românești fuseseră cîndva părți ale acestei entități.

Exista însă un obstacol ce împiedica realizarea unui pas înainte pe calea înfăptuirii unității românilor. Acest obstacol era principiul dinastic — deosebit de puternic atît în Moldova, cît și în Țara Românească : pe tronul lor puteau fi aleși fii legitimi sau nelegitimi ai unui voievod, frați buni sau vitregi ai acestuia, copii ai lor, așijderi legitimi sau nu, îndeplinind doar două condiții : integritatea fizică (pe care am amintit-o în capitolul precedent) și dovada descendenței domnești, asigurarea că erau „os" sau „mădular domnesc". Într-atît de puternică era această mentalitate, încît la înălțarea „despotului" Iacob Eraclitul acesta și-a confecționat o ascendență mușatină pe care boierii au ac-

[5] Aspecte legate de receptarea ideii dacice în evul mediu românesc sînt pe larg tratate de Ștefan Andreescu, *Restitutio Daciae*, Editura Albatros, București, 1980.

[6] Ștefan S. Gorovei, *Petru Rareș*, Editura Militară, București, 1982, pp. 121—124.

ceptat-o tacit [7], pentru ca datina să nu fie încălcată. Otomanii înșiși aveau grijă să respecte aceste obiceiuri.

La mijlocul veacului XVI acest principiu începea însă să se clatine. Mai întîi Despot vodă, mînat de ambițiile sale, hrănite și aiurea, la curțile europene, se voia domn muntean, așa cum ajunsese și pe tronul moldovenesc [8]. Dar năzuințe similare răsăreau și din Muntenia. Pe fondul tulburărilor interne din Moldova, urmare a înlăturării lui Despot și încoronării lui Ștefan I Tomșa „într-aceia vreme — scrie Grigore Ureche — Mircea vodă [Ciobanul], domnul muntenescu, înțelegîndu de atîtea amestecături ce să făcea între domnii Moldovei, gîndi să să ispitească *să apuce țara să fie suptu ascultarea sa* [s.n.], socotindu că pre lesne o va dobîndi, pentru împărechierea ce era între călărași și între pedestrași, alta și pentru supărarea țării ce făcuse Despot vodă. Gîndi că fiindu slăbită de răotăți, nu va avea cine să-i stea împotrivă, alta că și domnia Tomșei ieste neașezată, că stiag de la împărăție încă nu-i venise. Așa Mircea vodă cu toată oastea sa s-au pornit asupra Tomșii. Ci Tomșa prinzîndu de veste, de sîrgu s-au gătit și i-au ieșit înainte la Milcov și dîndu război, au bătut pre Mircea vodă" [9]. Informația trebuie desigur corectată, căci în 1563, cînd au avut loc aceste eveni-

[7] Ștefan Andreescu, *op. cit.*, p. 163.
[8] Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, p. 136.
[9] Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Editura Minerva, București, 1978, pp 144—145.

mente, nu Mircea Ciobanul, ci fiul său Petru cel Tînăr se afla pe tronul Țării Românești [10], în culisele acestei încercări aflîndu-se Chiajna.

Cîțiva ani mai tîrziu, avînd în vedere relațiile de rudenie cu doamna Chiajna, Alexandru vodă Lăpușneanu și-a adăugat la titlul de domn al Moldovei pe cel al Țării Românești [11], considerîndu-se într-un fel tutorele voievodului de peste Milcov. Pretenția lui Lăpușneanu găsea ecou și în Țara Românească, de vreme ce într-un document din 25 ianuarie 1568, Petru cel Tînăr îl numește pe Alexandru, de două ori în cuprinsul aceluiași act, „părintele" său, părinte fiindu-i în documentul invocat și Mircea Ciobanul: „Pentru că a fost miluit [Dinga postelnicul] cu acești mai sus ziși ațigani de răposatul părinte domniei mele, Mircea voievod și de mama domniei mele doamna Chiajna, pentru slujba pe care a slujit-o domniilor lor. De aceea am miluit și domnia mea pe cinstitul dregător al părintelui meu, Io Alexandru voievod, jupan Dinga, mare postelnic, cu aceste sălașe, mai sus zise, de ațigani" [12]. Desigur nu poate fi vorba de o greșală, așa cum consideră editorii documentului, căci e greu să se fi greșit de două ori în cuprinsul aceluiași act. Mai curînd e vorba de o subliniere a legăturii de

[10] Vezi și Ștefan Andreescu, *op. cit.*, p. 132.

[11] Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, p. 136.

[12] Stoica Nicolaescu, *op. cit.*, p. 7; DIR, B (Țara Românească), veacul XVI, vol. III, doc. nr. 297, p. 257—258.

rudenie [13] sau, poate, de o confirmare a tutelei exercitate de voievodul moldovean. Semnificativ este și faptul că jupanul Dinga deținuse aceste proprietăți încă de pe vremea lui Mircea Ciobanul, ceea ce dovedește existența unor relații inter-românești și la nivelul marii boierimi. Suficiente motive așadar să considerăm că epoca doamnei Chiajna a precedat și a pregătit un moment deosebit de important în istoria celor două țări românești extracarpatice [14].

Dacă pînă în vremea lui Alexandru II Mircea voievozii celor două țări se mulțumiseră cu tentative de instalare pe tronul vecin a unor domni devotați, aparținînd însă familiei domnitoare din țara respectivă, în 1574 principiul dinastic a căzut, prin încoronarea întîiului Basarab pe tronul Moldovei ! Astfel, pentru prima oară în istoria celor două principate, acestea erau cîrmuite de doi frați, făcînd parte din aceeași familie și — mai mult decît atît — acești frați se aflau și în raporturi cu adevărat frățești : „Stăpînirea frățească peste amîndouă țările — sublinia N. Iorga — un fel de uniune dinastică, pregătită încă din zilele cînd Ilie cel vechiu [fiul lui Alexandru cel Bun] și Vlad Dracul erau cumnați, cînd Ștefan cel Mare lua pe Maria lui Radu, Bogdan pe fata lui Mircea [Mihnea cel Rău] și Ștefan cel Tînăr pe Stana lui Neagoe, fără a mai pomeni de încercarea

---

[13] St. Andreescu, *op. cit.*, p. 154.

[14] Nicolae Stoicescu, *Unitatea românilor în evul mediu*, București, 1983, p. 44.

de încuscrire pe aceeași linie a lui Despot însuși"[15], făcea ca tradiția dinastică să cadă în Moldova, deschizînd, în același timp, noi și nebănuite (atunci) căi spre unirea deplină.

Definit de N. Iorga ca o „uniune dinastică", acest moment nu s-a bucurat din partea istoriografiei noastre de o atenție specială. Abia în ultima vreme el a reintrat în sfera de interes a istoricilor : Ștefan Andreescu i-a rezervat un capitol în lucrarea sa *Restitutio Daciae* (pp. 162—185), reluat și ca studiu aparte[16]. Ulterior, uniunea dinastică a mai fost tratată sau menționată în cîteva alte studii[17]. Recent, s-a apreciat că „unul dintre momentele cele mai importante ale acestor strînse legături se desfășoară între 1574—1591, cînd Țara Românească și Moldova realizează o uniune interdinastică, pe tronul lor aflîndu-se membri ai aceleiași familii"[18].

„Uniune dinastică", „unire dinastică" sau „uniune interdinastică" — diferențele de nuanțe au mai puțină însemnătate —, esențial rămîne faptul că timp de aproape două decenii țările române extracarpatice au avut cîrmuitori din aceeași familie, care au acționat permanent

---

[15] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, p. 160.

[16] St. Andreescu, *Legături politice între Țara Românească și Moldova : 1574—1593*, în *Revista de istorie*, tom. 32, nr. 7/iulie 1979, pp. 1235—1256.

[17] Gh. David, *Întîiul Basarab pe tronul Mușatinilor — Petru Șchiopul*, în *Magazin istoric*, an. XVI, nr. 7 (184) și 8 (185), iulie—august 1982,

[18] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 44.

în strînsă legătură unul cu altul și această realitate se cere descifrată în toate implicațiile și semnificațiile ei pentru istoria românească.

Mai întîi, cum s-a născut această inițiativă și apoi care au fost considerentele care au făcut ca Moldova și anul 1574 să fie locul și momentul acțiunii? Nicolae Iorga considera că această idee îi revine lui Alexandru: „El, Alexandru, a îndrăznit să ofere Moldovei un domn muntean, ca și cum calitatea dinastică n-ar fi avut nici o valoare pe lîngă unitatea de neam“ [19].

Fără îndoială că meritul lui Alexandru este de netăgăduit: el a alcătuit planul general de acțiune, a informat necontenit Constantinopolul asupra frămîntărilor interne din Moldova, punîndu-și în joc toate forțele: armata, banii, tronul și chiar viața. Ar fi însă greșit să se creadă că Petru Șchiopul a fost o piesă inactivă, care „nici nu visa la domnie“ (N. Iorga). Patriarhul Constantinopolului, Ieremia II Tranos, îl arată încredințat încă din copilărie de viitorul mare ce-i este destinat. Or, Alexandru domnind în Țara Românească, nu rămînea decît tronul Moldovei, căci în nici un caz Petru nu și-ar fi pus problema uzurpării fratelui său: de altfel, această familie a Mihneștilor oferă un exemplu cu adevărat unic de solidaritate. Nu este exclus ca ideea înscăunării în ambele principate să se fi născut chiar în anii petrecuți la Constantinopol, încă înainte ca

[19] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, p. 222.

Alexandru să fi dobîndit tronul Țării Românești. Am arătat că locuitorii din țările române aveau în mod cert măsura unității lor de neam și limbă ; această identitate era însă evidentă și celor din afară, mai cu seamă acelor factori care prin activitatea lor aveau dese legături cu ambele principate. Dregători turci (ca marele vizir Mehmed Sokoli), oameni întreprinzători (ca Mihail Cantacuzino — Șeitanoglu), avînd permanente contacte cu oameni din cele două principate, nu puteau să nu-și dea seama că muntenii și moldovenii sînt, înainte de toate, români. Faptul că Mihail Cantacuzino — făcătorul și desfăcătorul de domnii din Anchialos — era considerat în Constantinopol „domn al Țării Românești și Moldovei“ [20], denotă limpede acest lucru, pe care de bună seamă și-l vor fi însușit și protejații săi, Alexandru, Miloș și Petru.

De ce 1574 și de ce Moldova ? De mai multă vreme familia domnitoare din acest principat traversa o perioadă de decădere, care-i va determina, dealtfel, ieșirea de pe marea scenă a istoriei. Cu Petru Rareș și Alexandru Lăpușneanu, Mușatinii dăduseră ultima măsură a capacității de guvernare. Cît timp fusese sub regența doamnei Ruxandra, o autentică Mușatină și ea, Bogdan Lăpușneanu (1568—1572) părea să continue opera începută de tatăl său. „Fiind cocon brudiu [adică necopt, nematuri-

[20] N. Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 120.

zat] — spune Ureche —... lucrurile țării le otcîrmuia mumă-sa, Roxandra, că era fămee destoinică, înțeleaptă, cu dumnezeire, milostivă și la toate bunătățile plecată“ [21]. După moartea doamnei Ruxandra (12 noiembrie 1570) Bogdan a materializat idei însușite pe timpul studiilor în Polonia. Încă din 1569, el încheiase un tratat cu polonii, recunoscîndu-le suzeranitatea și arătîndu-se dispus să le dea ajutor militar, cu excepția unor războie ale Poloniei împotriva Porții. Clauza era anulată însă de o convenție adițională care stipula că ajutorul urma să fie de trei ori mai mare în cazul unui război antiotoman [22]. Căsătoria surorilor lui cu nobili poloni (de natură să-i sporească influența în regat) nu putea să nu stîrnească nemulțumiri pe malul Bosforului. De aceea, „înțelegînd împărăția de amestecurile lui Bogdan vodă, cum s-au fost împrietenit cu leșii, de-ș măritasă surorile după leși, și el avea să-și ia doamnă den Țara Leșască și ținea și leși de zvat pre lîngă sine, au mazilit pre Bogdan vodă și au adus de la Rodos pre Ion vodă și i-au dat domnia țării“ [23].

Noul domn, Ion vodă, căruia contemporanii săi i-au spus cel Cumplit, iar contemporanii noștri cel Viteaz în amintirea epopeii sale antiotomane, a înscris în scurta sa domnie un

---

[21] Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 150.
[22] St. S. Gorovei, *Mușatinii*, pp. 112—113.
[23] Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, Editura Junimea, Iași, 1979, pp. 228—229.

moment de mare răsunet în întreaga lume de atunci. Născut după toate probabilitățile în 1525 ca fiu nelegitim al lui Ştefăniță vodă și al unei femei de condiție modestă, Bucura, Ion vodă avea desigur experiența de viață și cutezanța necesare unui mare domn. De la tatăl său, pe lîngă vitejie și bogăție, primise moștenire și un caracter impulsiv dar ferm, fiind aspru cu adversarii săi: „Ion vodă — scrie Nicolae Costin — dacă s-a așezat în scaunul domniei țării socoti la începutul stăpînirii sale să se areate groaznic și strașnic, să se tiamă toți de însul... Să oțărăște condeiul a scrie tiraniile și mijloacele tirănești acestui cumplit tiran“ [24]. Otomanilor înșiși nu le plăceau excesele, mai ales atunci cînd nu ei erau autorii. De asemenea, în calitate de suzerani, nu le era indiferent nici modul în care era ocîrmuită țara, căci este de presupus că plîngerile boierilor, cei îndeosebi prigoniți de măsurile lui Ion vodă, ajungeau repede la Constantinopol: „Atunci — consemnează Azarie, contemporan evenimentelor —, marele împărat turcesc auzind de faptele lui fără cale și necuviindioase, a trimis și l-a chemat la împărăția lui“ [25]. Realitatea este desigur ceva mai complexă decît lasă să se înțeleagă scrierile vremii. Ion vodă era adeptul unei domnii autoritare, punînd pe prim-planul politicii sale interne ideea grupă-

[24] *Ibidem*, p. 229.

[25] *Cronica lui Azarie*, în *Cronici slavo-române*, p. 150.

rii, în jurul tronului, a claselor și păturilor sociale interesate să stîrbească abuzurile nobiliare — ceea ce ar fi avut drept efect o domnie puternică și centralizată care, pe această bază, ar fi putut constitui o stavilă în calea pretențiilor de dominație tot mai accentuate ale Imperiului otoman. Încercarea domnului de a restabili bazele social-economice ale puterii militare era — cum s-a arătat — o încercare de reînviere a vremii și politicii lui Ștefan cel Mare[26]. Numai că nici epoca, nici mijloacele voievodului n-au îngăduit acel lucru. Fără să realizeze baza socială pe care o preconiza (aceasta și din pricina timpului scurt pe care l-a avut la dispoziție), Ion vodă și-a îndepărtat cea mai mare parte a clasei conducătoare. În afară de aceasta, calculele de conjunctură politică externă pe care domnul și le făurise s-au dovedit greșite. El miza, pe de o parte, pe efectul pe care înfrîngerea de la Lepanto din 1571 ar fi avut-o asupra otomanilor, înșelîndu-se astfel cu privire la reala forță militară a turcilor. Pe de altă parte, Ion vodă era convins că noul rege al Poloniei, Henric de Valois, se va alătura pînă la urmă unui război antiotoman[27].

În aceste condiții, la 21 februarie 1574 un trimis turc a venit în capitala Moldovei, cerînd

[26] Gh. Romanescu, *Marile bătălii ale românilor*, București, 1982, p. 150.

[27] Dinu C. Giurescu, *Ioan vodă cel Viteaz*, Editura Militară, 1974, p. 54.

tributul cu două luni mai devreme decît data obișnuită, suma fiind dublată — 30.000 de galbeni. În caz contrar, domnul era mazilit, urmînd să se prezinte la Poartă. Ion vodă refuză. Cererea de sporire a tributului era mai mult formală ; de fapt, Ion vodă nu prea fusese dorit de la bun început; înscăunarea lui datorîndu-se marilor sume pe care fostul negustor de giuvaieruri din Rodos le vărsase în visteria sultanului. Fusese numit domn, dar chiar din 1572 se vorbea de schimbarea lui ; cu acest prilej se menționează pentru întîia oară candidatura lui Petru [28]. Cînd ceaușul spunea însă că înlocuitorul lui Ion vodă a și fost numit, minția. În 26 martie 1574, numirea era încă incertă, Hans Rueber de Pikendorf, căpitan general al Ungariei superioare, intervenind pe lîngă electorul de Saxonia cu rugămintea de a favoriza pe pribeagul Bogdan Lăpușneanu (rudă și favorit al lui Sokoli) să ajungă la Poartă. Promisiuni se făceau multe, dar li se dădea mai greu curs ! Și cum chestiunea numirii unui domn nou în Moldova devenise presantă, iar Bogdan nu reușea să ajungă la Constantinopol, partida lui Petru Șchiopul — sprijinită de Mihail Cantacuzino și de celelalte familii grecești influente din Fanar, de marele vizir Mehmed Sokoli, convins de argumente sunătoare, și de Alexandru II Mircea din Țara Românească — izbîndi. La 28 martie Petru primi învesti-

[28] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, doc. nr. CXXXII, p. 85.

tura și la 3 aprilie porni spre Dunăre, însoțit de Iusuf-aga Cicala zadè, capugiul care trebuia să-l instaleze domn cu ajutorul sangeacilor dunăreni și a voievodului Țării Românești. Și după aceea — se consemnează în *Cronica murală de la Bucovăț...* — Petru voievod a primit domnia în țara Moldovei. „Și cinstitul meu împărat l-a trimis în țară să domnească. Iar Ion vodă nu a vrut să iasă din Țara Moldovei, după cum i-a poruncit cinstitul împărat să vie la Poartă. Iar Petru voievod, el a ridicat oști și a omorît pe Ion voievod și i-a tăiat capul. Și a cucerit Petru voievod, cu sabia [și] a luat toată țara Moldovei“ [29]. Ctitorită chiar în acel an, 1574, mănăstirea Bucovăț (numită și Coșuna), a fost zidită de marele clucer Stepan, rudă cu Alexandru II Mircea. Ea trebuia, în concepția voievodului muntean, să marcheze triumful familiei Mihneștilor. Inscripția nu menționează ajutorul dat de Alexandru vodă, dar încă de la numirea fratelui său, domnitorul chemase oastea sub arme, pornind și el spre hotarele Moldovei. La 12 aprilie 1574 se afla la Rîmnicu Sărat, unde întărea lui Harvat, mare portar, stăpînirea asupra satului Călinești, pe care acesta îl dăruia, la rîndul său, mănăstirii Glavocioc (Glavaciov în textul documentului). În încheierea actului de danie se consemna : „A scris Tatul logofăt, în orașul Rîmnicul Sărat, cînd a fost domnul nostru Ic

[29] *Cronica de la Bucovăț*, în *Cronici slavo-române*, p. 196.

Alexandru voievod plecat în țara Moldovei să pună pe fratele domniei sale, Io Petru voievod domn în țara Moldovei, luna aprilie, 12, în anul 7082 [1574]“ [30].

Ion vodă făcea și el pregătiri pentru marea confruntare: mai întîi, a convocat Adunarea țării, compusă din conducătorii oștirilor, reprezentanții boierimii, ai clerului și orășenilor, mobilizîndu-i pentru luptă: „Strîngîndu țara — scrie Ureche — către carei să ruga cu multe cuvinte blînde, ca să le poată întoarce inimile spre dînsul și arăta nesațiul turcescu și lăcomiia lor (că a lui nu o vedea)... Și le arăta cum poate de lesne să dipărteaze [îndepărteze] mîna turcului de pe dînșii de vor vrea și ei“ [31]. Domnitor „cu minte adîncă, elocvent și învățat în cărți“ [32], cum îl caracteriza Azarie, el convinse adunarea încît „umplîndu pre toți cu nădejde, cu glas mare strigară că lîngă dînsul vor pieri, cum s-au și tîmplat“. De fapt, adeziunea nu a fost chiar unanimă. Unele voci, în frunte cu Ion Golăi, „cel dintîi dintre sfetnici“ (Azarie), intuind primejdia unei înfruntări cu otomanii, aflați la apogeul puterii, și mai cu seamă contextul internațional nepotrivit ales pentru această înfruntare i-au cerut lui Ion vodă să se supună poruncii sultanului, ori să părăsească țara și tronul. Ion vodă nu

---

[30] DIR B (Țara Românească), veacul XVI, vol. IV, doc. 132, pp. 135—136.

[31] Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 155.

[32] *Cronica lui Azarie*, în *Cronici slavo-române*, pp. 148—149.

ținu însă seamă de ei. El chemă țara sub arme și trimise soli la Henric, regele Poloniei și la cazaci. Din păcate însă ajutorul era modest. „Craiul — relatează Ureche —, s-au mîntuit cum că cu turcul are legătură cu țara lor, mai mult de 100 de ani și stă neclătită. Iară cazacii, cumu-și sîntu ei gata de a să amestecarea la toate, neîntrebîndu, s-au strînsu 1.200 de oameni și au venit și la Ion vodă". Lipsit de o alianță puternică, Ion vodă persistă totuși în hotărîrea sa. La sosirea cazacilor comise însă o nouă greșeală, de ordin psihologic. Deoarece — povestește Nicolae Costin —, „i-au poftit Ion vodă la ospăț cu sîne, și-i pusă pregiur masă Ion vodă, cu sîne; la altă masă logofătul cel mare și Irimiia, hatmanul lui Ion vodă și cu alți boieri moldoveni au ședzut"[33]. Diferențierea, mai precis preferința arătată străinilor, fără urmări imediate, avea să-și arate efectele peste cîteva luni, la Roșcani, cînd majoritatea cavaleriei moldovene, în frunte cu Ieremia hatmanul va trece în tabăra viitorului voievod.

Pornind spre Moldova, Petru Șchiopul spera că înscăunarea va decurge pașnic, căci, spune Azarie: el „se silea să ajungă la luarea domniei *fără război și luptă*" [s.n.][34]. De altfel, credința generală din tabăra celor ce veneau să-l instaleze pe domn era aceea că nu va avea loc nici o luptă și că Ion vodă va părăsi țara[35].

---

[33] Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 234.
[34] *Cronica lui Azarie*, p. 150.
[35] N. Iorga, *Istoria românilor*, V, p. 145.

Convingerea era întărită și de tratativele ce s-au purtat între Petru Șchiopul și avangarda armatei moldovene, care, prin vornicul Dumbravă, promisese să se supună îndată ce Petru va păși pe pământul Moldovei. Era însă numai o stratagemă, de natură să înșele vigilența lui Petru și a lui Alexandru.

Letopisețul lui Grigore Ureche este circumspect în această privință, arătînd doar că avangarda era alcătuită din cazaci, a căror căpetenie era Sviercevski și „o samă de oaste de țară, cu Dumbravă vornicul". Radu Popescu vornicul ne oferă însă mai multe detalii: „Ion vodă — scrie el — cu boierii lui, voind să facă un vicleșug ascunsu și să nu lase pă Pătru-vodă să intre în țară, au trimis pă o seamă dă boiari cu toată oastea, ca cum ar vrea să să închine lui Pătru-vodă, iar într-ascuns le-au fost sfatul să lovească pe Pătru-vodă și să-l gonească; și așa au făcut. Pătru-vodă îi aștepta cu bucurie că să să închine, după cum auzise, iar ei, îndată ce s-au apropiiat au început războiu"[36]. Dacă a fost o stratagemă (și așa pare să fi fost), atunci trebuie să spunem că ea a reușit deplin. La adăpostul acestei promisiuni cei doi frați și-au așezat tabăra la Jiliște, luînd prea puține măsuri de pază. Tradiția spune chiar că fiii lui Mircea ar fi întins și-un mare ospăț în sat la Săpățeni, cu gîndul la izbînda care era atît de aproape. „Oprindu-se la Jiliște, Petru

---

[36] *Istoria domnilor Țării Românești*, în *Cronicari munteni*, vol. I, p. 303.

cel Șchiop trimise porunci la toți boierii Moldovei să vină a i se închina la marginea țării, primindu-l ca pe un domn nou, venit cu steag de domnie de la Înalta Împărăție. Pînă atunci, în așteptare, domnul muntenesc bea vin de Drăgășani în sănătatea frățîne-său ; turcii beau hașiș în onoarea Proroculuí ; secuii [la înscăunarea lui Petru participa și un detașament de 2.000 de transilvăneni] beau ce găseau, pentru a nu rămînea nici ei în urmă. Tabăra era fără șanțuri. Străjile steteau la o mare distanță" [37]. A. D. Xenopol a combătut această desconsiderare a modului cum și-au organizat tabăra cei doi frați — ca și alte exagerări ale lui Hasdeu [38] — fapt ce a determinat în anii următori o vie polemică între cei doi istorici. De altfel, analize datorate unor specialiști în tactică și strategie militară infirmă și ele această presupunere. Ajunși în după-amiaza zilei de 13 aprilie pe rîul Rîmna, Petru și Alexandru vodă au așezat tabăra într-un loc bine ales, ținînd seama de condițiile naturale ale terenului și de nevoile de trai ale oamenilor și cailor, urmărind, în același timp, ca oastea să fie așezată pe axul principal de deplasare a trupelor. Conform concepției militare a vremii tabăra era fie pătrată, fie dreptunghiulară (arareori în cerc), forțele fiind astfel : pe laturi pedestrimea, în interior cavaleria și artileria, iar în centru

---

[37] B. P. Hasdeu, *Ion vodă cel Cumplit*, Editura Minerva, București, 1978, p. 87.

[38] A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. V, București, 1925, pp. 107—108, nota 83.

corturile căpeteniilor[39]. Ceea ce nu prevăzuseră cei doi frați era iminența unui atac din partea oștirii lui Ion vodă, pe care ei o credeau mult mai departe. De aceea, drept singur mijloc de prevedere ei nu trimiseseră decît o avangardă de 400 de oameni de strajă, la 5 km mai înainte, la Risipiți. Această avangardă a fost surprinsă de Dumbravă vornicul și Sviercevski și nimicită în totalitate. După acest prim succes, Dumbravă „îndată au slobozit oameni de țară, să-i dea de știre lui Ion vodă, să sîrguiască să-i lovească fără veste... și i-au dat știre cum iaste oaste foarte multă. Înțelegîndu aceasta, împărțindu-să în trei polcuri, i-au lovit cîndu ei dormiia fără grijă. Așa nimini de nimica nu să putea apuca, fiind dezbrăcați și fără cai, căci caii le era slobozi la pășune, în nădejdea strejii..." [40].

Surpriza a fost totală, iar victoria lui Ion vodă de netăgăduit. Cei doi frați abia scăpară cu viață, Petru refugiindu-se la Brăila, iar Alexandru la Tîrgul de Floci, salvat numai datorită devotamentului celor doi boieri Golești, Ivașco și Albu, primul rănit, al doilea căzut pe cîmpul de luptă. Recunoscător acestei jertfe, la 25 ianuarie 1575, Alexandru II Mircea dăruia mănăstirii Vieroș (unde se afla mormîntul

[39] Col. Victor Atanasiu, *Așa birui Ion vodă*, în *Magazin istoric*, an VIII (1974), nr. 7 (88) iulie, p. 9.

[40] Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 157. În privința oștirii lui Petru părerile sînt împărțite: Gorecki vorbește de 102.000 oameni, N. Costin de 72.000; Hasdeu — 62.000. După toate probabilitățile efectivele nu depășeau însă 45.000 oameni.

lui Albu clucer) un oboroc (danie, ajutor material) de 5.000 de aspri din vama de la Rucăr „pentru sufletul răposatului dregător al domniei mele, jupan Albul mare clucer, cînd m-au lovit moldovenii cu Ion voevod, *cu înșelăciune*, [s.n.] la satul Focșani, cînd a voit fratele domniei mele, Io Petru voievod să intre domn în țara Moldovei. Atunci am văzut domnia mea iubirea tuturor boierilor și vitejilor domniei mele, cum au fost în nevoia domniei mele și mai mare iubire de la cinstiții dregători ai domniei mele. Și dacă nu s-ar fi întors ei înapoi, atunci, de au apărat capul domniei mele, atunci capul domniei mele ar fi căzut... Astfel însă, cinstitul dregător al domniei mele, jupan Ivașco mare logofăt a scăpat din luptă rănit, iar jupan Albul, mare clucer a pierdut acolo, capul lui, pentru capul domniei mele“ [41].

Ion vodă și-a continuat ofensiva nestingherit, înaintînd pînă în București, capitala țării, în care a instalat un pretendent muntean refugiat la curtea sa: Vintilă voievod, presupus fiu al lui Pătrașcu cel Bun. (Majoritatea istoricilor au consemnat acest moment, remarcînd în el o linie tradițională în politica Moldovei — aceea de a avea pe tronul țării vecine surori un domn devotat; nici unul nu a sesizat însă că *exact același lucru, dar din direcția cealaltă, dinspre Țara Românească spre Moldova îl făcea Alexandru II Mircea !)* Vintilă n-a rezistat

[41] DIR, B (Țara Românească), veacul XVI, vol. IV, doc. nr. 165, pp. 161—163.

pe tron decît cîteva zile. La 25 aprilie, Alexandru se află din nou în București, de unde emitea un hrisov.

Scaunul domnesc nu era însă pe deplin salvat (iar cel încă neocupat de fratele său stătea și mai mult sub semnul întrebării), căci marele vizir, mîniat de înfrîngerea suferită, îi făcea răspunzători pe cei doi frați. Mihail Cantacuzino începu să se teamă pentru favoritul său și chiar pentru propria sa persoană, în vreme ce în capitala Imperiului otoman se vehicula, din nou, numele lui Bogdan Lăpușneanu. Un raport genovez din 7 mai al lui Fererro comenta din Istanbul știrea înfrîngerii într-o luptă de noapte a lui Cigala-zadè, menționînd că rămășițele oștii otomane s-au adăpostit la Brăila[42]. Spre acest oraș s-a îndreptat și Ion vodă după instalarea lui Vintilă. El arse orașul și asedie cetatea, ridicînd asediul numai la vestea că tătarii au intrat în Moldova. Otomanii aveau răgaz să-și adune forțele și să inițieze o nouă ofensivă. Beglerbeiul Rumeliei însuși primi ordin să sprijine expediția; la 2 mai el avu audiența de plecare la sultan, iar la 10 mai porni către Sofia, reședința oficială a Rumeliei. Principele Transilvaniei, Ștefan Bathory, primi, de asemenea, porunca să trimită lui Alexandru vodă un corp de oaste[43]. În sprijinul lui Petru Șchiopul se aflau toți sangeacii de la Dunăre;

---

[42] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, doc. CXXXIV, p. 87.

[43] *Ibidem*, p. XXV.

hanul tătarilor primise poruncă să-și trimită forțele în ajutor, iar dinspre Muntenia oastea lui Alexandru vodă, întărită cu detașamente transilvane, trebuia să pătrundă pe valea Siretului [44].

În acest timp, Ion vodă se găsea în mare dificultate : după înfrîngerea tătarilor, cazacii veniți în ajutor porniseră după obișnuitul „jold" (pradă de război) înspre cetățile ocupate de turci pe Nistru și Dunărea de Jos. La vestea noii expediții, domnitorul încercă o regrupare a forțelor, concentrîndu-și trupele la Huși, la o distanță de aproximativ 120—140 km de căile de acces ale otomanilor.

De aici, încercă o împăcare, singura care îi mai putea salva tronul : el trimise tributul (șase care încărcate, trase fiecare de cîte șase cai) în ziua de 7 mai. Un raport genovez din 4 iulie 1574 comunica alte amănunte despre darurile oferite de Ion vodă : 10.000 ducați adăugați la tributul obișnuit, un dar de 50.000 sultanului și „altre tanti al Bassa" (marelui vizir) [45]. Era însă prea tîrziu ; sultanul respinse oferta, el voindu-l doar pe rebel : viu sau mort ! La 5 iunie, grosul trupelor otomane sosi la Dunăre. Nu erau 200.000, cum afirmă izvoarele polone, ci doar 60.000 de oameni cu 120 de tunuri. De cealaltă parte, Ion vodă dispunea de 30.000 de luptători din care însă doar 13.000

---

[44] Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 64—65.

[45] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, doc. CXXXVIII, p. 89.

erau călări și relativ bine înarmați [46]. Petru Șchiopul, cu un mic detașament, încercă încă o dată să rezolve, pe cont propriu, problema domniei. Fu însă respins și de această dată.

În tabăra lui Ion vodă însă începură să se facă simțite defecțiunile : mai întîi cea a pîrcălabului Ieremia care primise poruncă să supravegheze locurile posibile prin care armata otomană urma să treacă Dunărea. După relatarea lui Nicolae Costin, el „s-au făcut că nu poate opri trecătoarea turcilor, pentru mulțimea de oști ce sîntu" [47]. El trimise vorbă lui Ion vodă că forțele otomane nu ar însuma mai mult de 15.000 oameni, inducîndu-l în eroare cu privire la adevăratele efective. Vestea l-a întărit pe Ion vodă în hotărîrea sa de luptă, dar l-a și făcut să-și disperseze forțele, trimițîndu-și o parte din oști la Tighina. În vederea bătăliei decisive, el și-a așezat tabăra pe malul lacului Cahul (pentru a avea asigurată aprovizionarea cu apă) și pe un pisc de deal („să poată cunoaște cîtă samă de oaste va fi de cea turcească").

Este momentul cînd în tabăra lui Ion vodă se petrece o nouă defecțiune, prin trecerea în cealaltă tabără a marilor boieri, împreună cu cetele lor. L-au părăsit pe domn Cosma Murgul, marele vornic Bilăi și Slăvilă hatmanul. „Ce, Ion vodă — relatează Nicolae Costin — ca un om de inimă mare ce era, să nu-și blă-

---

[46] Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 67—68.
[47] Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 236.

zuiască inimile pentru Irimiia pîrcălabul, care au vîclenit pre domnul său, așea, îndată au poruncit să dea în dobe și trîmbiță sămnu de războiu"[48]. Pierderea era însă foarte grea : un raport transilvan arată că hatmanul ar fi trecut cu 16—20.000 oameni „înainte de orice luptă, cu soția, copiii și unii boieri de frunte". Nu vom insista asupra desfășurării bătăliei (care a avut loc în mai multe episoade între 9 și 14 iunie 1574); ea a fost prezentată pe larg în diferite lucrări. Multe discuții s-au purtat și în legătură cu localizarea Roșcanilor, locul bătăliei decisive, după ce oastea lui Ion vodă a trebuit să-și părăsească pozițiile de pe malul lacului Cahul[49].

După o luptă grea, în urma căreia cîmpul a rămas presărat de cadavre, (oameni și cai laolaltă), Ion vodă a dispus retragerea pentru o ultimă rezistență. Cunoscutul episod al pulberii udate de ploaie a grăbit deznodămîntul. Pentru a nu-și supune oastea unui inutil masacru, Ion vodă a capitulat, primind toate asigurările din partea lui Cigala-zadè. Luni, 14 iunie 1574, însoțit de un singur slujitor, Osmolski, Ion vodă a sosit în cortul cel mare al comandantului otoman, păstrînd pînă în ultimele clipe ale vie-

[48] *Ibidem*, p. 237.

[49] Cititorul poate găsi întreaga literatură cu referințe bibliografice în studiul prof. Cihodaru, *Cu privire la localizarea unor evenimente din istoria Moldovei : Hindău, Direptate, Crăciuna și Roșcani*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol"*, (A.I.I.A.I.), Iași, an. XIX, 1982, p. 632—635.

ții o atitudine de înaltă demnitate[50]. „Dacă au dus pre Ion vodă la pașea, ce era sarascher preste toți, l-au mustrat pașa ca la patru ciasuri. Ce ar fi răspunsu turcilor, să cunoaște că au răspunsu cuvîntu mare, l-au jungheat pașa cu hamgeriul... și scoțîndu-l afară, i-au tăiat capul și-l puseră într-o suliță, iar trupul lui i-au legat de coadele a doao cămile și l-au ruptu în bucăți. Așea scrie cronica lui Gvagnin istoricul" consemna cu aproape un veac și jumătate mai tîrziu Nicolae Costin[51].

Privite cu ochii cititorului de azi, evenimentele anului 1574 se înfățișează în toată grozăvia lor. Înfruntarea româno-otomană din anul 1574 se cere însă descifrată în complexitatea ei. Prin întreaga sa politică, Ion vodă intrase într-un conflict ireconciliabil cu Poarta otomană, puterea suzerană a țărilor române. Înlocuirea sa era dictată așadar în primul rînd de rațiunile concepției feudale ale vremii și în al doilea rînd era rezultatul insistențelor grupării favorabile lui Petru Șchiopul. Noul domn putea fi Petru vodă, putea fi Bogdan Lăpușneanu sau oricare alt pretendent. Important pentru otomani era ca Ion vodă, care devenise în concepția lor „rebel", să fie înlocuit. Alegerea lui Petru a fost, desigur, dictată de atitudinea generală a familiei Mihneștilor în relațiile cu Poarta.

[50] Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 73.
[51] Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 241.

S-a remarcat la vremea cuvenită că Petru Șchiopul (ca și fratele său Alexandru) făcea parte dintr-o familie „a cărei principală virtute a fost totdeauna credința față de sultan, loialitatea față de stăpînul și binefăcătorul ei din Constantinopole“ [52]. Întreaga domnie a lui Petru voievod s-a desfășurat în spiritul respectării suzeranității otomane, iar Alexandru voievod — ori de cîte ori se referea la sultan — îl numea „cinstitul împărat“.

Pentru o familie care trăise atîta vreme la Constantinopol, cunoscînd îndeaproape puterea din acel moment a otomanilor, această „loialitate“ era, într-un fel, explicabilă. Dar dincolo de sentimentele familiei Mihneștilor (al căror atașament real față de otomani rămîne totuși discutabil), adevărul este că în conjunctura politică a vremii aderarea la linia politică otomană reprezenta singurul mod de existență a statelor feudale române. Cum se știe, la acea dată, toate trei țările române erau legate de Imperiul otoman prin legături de vasalitate, întărite prin acte speciale — așa numitele *ahidnamé* cărora în literatura noastră istorică li s-a spus Capitulații — prin care își mențineau deplina autonomie internă și largi atribuții externe. Subliniind importanța acestui statut aparte al țărilor române, care le-a asigurat în tot cursul evului mediu o anumită libertate de mișcare în raport cu regiunile sud-dunărene încorporate efectiv Imperiului otoman, tovarășul

[52] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. XI.

Nicolae Ceaușescu arată că „Timp de aproape 500 de ani, țările române au cunoscut asuprirea străină, trebuind să plătească biruri grele Imperiului otoman. Cu toate acestea, spre deosebire de celelalte popoare din bazinul dunărean, care fuseseră integrate Imperiului otoman [...] poporul nostru a reușit să încheie cu Imperiul otoman, încă din vremea lui Mircea cel Bătrîn, tratate care prevedeau obligația Porții de a respecta organizarea țării și a nu se amesteca în treburile sale interne, și chiar angajamentul de a apăra țara împotriva atacurilor străine“ [53]. Desigur, otomanii încercau permanent să sfărîme acest echilibru prin transformarea principatelor în pașalîcuri și înglobarea lor efectivă în granițele imperiului. Veacul XVI a fost, din acest punct de vedere, o permanentă ofensivă a turcilor marcată prin întemeierea a noi raiale (la Tighina, denumită de turci și tătari Bender din 1541) și pașalîcuri (în cealaltă extremitate a teritoriului locuit de români, la Timișoara în anul 1552). De altfel, fiecare nouă cerere a Porții de sporire a tributului sau de solicitare a altor obligații din partea țărilor române era însoțită de alternativa (în cazul neexecutării) transformării țărilor în pașalîcuri. S-a vorbit de ea în 1568, în 1570, 1572 și pericolul a revenit cu tărie în 1574 atunci cînd otomanii deciseseră scoaterea din

[53] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, Editura politică, București, 1977, p. 322—323.

domnie a lui Ion vodă. Varianta oferită de Alexandru II Mircea era, din acest punct de vedere, singura soluție de menținere a unei individualități statale, reprezenta totuși un cadru de evoluție propriu, autohton. Căci — arată secretarul general al partidului — „statutul de autonomie al țărilor române a asigurat condiții pentru un progres mai intens al forțelor de producție [...], precum și pentru întărirea conștiinței unității naționale și desfășurarea luptei în vederea făuririi statului unitar deplin suveran“ [54]. În același timp, trebuie subliniat că prin realizarea uniunii dinastice se constituia acel „bloc românesc“, după expresia lui Nicolae Iorga, capabil să conlucreze mai eficient împotriva încercărilor de înăsprire a dominației sau de instaurare a unei noi stăpîniri din partea altor state vecine.

Așa cum otomanii încercau să frîngă echilibrul statuat de Capitulații prin instaurarea pașalîcurilor, de cealaltă parte, principatele române căutau fiecare prilej pentru a înlătura această dominație și a-și dobîndi independența efectivă. Pe acest făgaș s-a înscris războiul purtat de Ion vodă și tocmai din această pricină el rămîne o pildă de eroism și vitejie din partea poporului, o dovadă a nestinsei sete de libertate pe care au nutrit-o permanent strămoșii noștri. Momentul ales (și poate e improriu să folosim acest termen, căci mai curînd acest moment i-a fost impus lui Ion vodă de

[54] Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 323.

împrejurările politice) era însă puțin propice pentru ca acest țel să fi putut izbîndi atunci. B. P. Hasdeu în amintita lucrare asupra voievodului Moldovei citează opinia lui Robertson despre turci : „O lungă succesiune de principi ageri dede o vigoare și tărie guvernului otoman, încît el ajunsese în secolul XVI la putincioasa culme a dezvoltării sale“ [55]. Într-adevăr, perioada care cuprinde aceste evenimente și întreaga domnie a Mihneștilor se confundă cu ultima fază a expansiunii Imperiului otoman, după care acesta a intrat în așa numita *perioadă de staționare*, marcată în orizontul românesc de izbînzile lui Mihai Viteazul la Giurgiu, Tîrgoviște și Călugăreni (1595).

Este drept, cei doi urmași ai lui Soliman Magnificul (1521—1566) — fiul său, Selim II (1566 — 15 decembrie 1574) și nepotul său Murad III (22 decembrie 1574—15 ianuarie 1595) — nu s-au remarcat prin succese deosebite pe cîmpul de luptă, suferind chiar o catastrofală înfrîngere maritimă, la Lepanto (7 octombrie 1571). Totuși imperiul era departe de a-și fi epuizat resursele de forță. După Lepanto, otomanii au reușit să-și recapete supremația navală în bazinul oriental al Mediteranei, recucerind Tunisul și impunînd o pace Veneției, plătită de Serenissima republică cu 300.000 ducați de aur (3 martie 1573). Deși în această perioadă imperiul nu a mai făcut cuceriri spectaculoase, totuși el reprezenta încă cea mai pu-

[55] B. P. Hasdeu, *Ion vodă cel Cumplit*, p. 74.

ternică forță pe eșichierul politic al acelei vremi și este sugestiv din acest punct de vedere o enumerare a statelor care își cumpărau pacea prin plata unui haraci sau a altor daruri către otomani. Numai marele vizir (Sokoli pașa) de pildă primea anual : 9.000 de galbeni de la împăratul Austriei, 3.000 de galbeni de la principele Transilvaniei ; 5.000 de la Republica Raguza-Dubrovnic, 7.000 de la voievodul Țării Românești, 3.000 de la cel al Moldovei [56]. Nu erau singurele state ale vremii care-și cumpărau liniștea în acest mod. Veneția a plătit la înnoirea tratatului de pace cu Poarta (8 august 1575) un peșcheș de 50.000 de ducați sultanului și alți 4.000 marelui vizir. Regatul Poloniei, al cărui suveran Sigismund August, potrivit unei relatări de epocă, se scula în picioare și își scotea bereta din cap ori de cîte ori vorbea despre sultan [57], trimetea padișahului în fiecare an daruri constînd în blănuri de samur (zibelină) în valoare de 200.000 ducați de aur, iar marelui vizir 12.000 de galbeni, 50 de blănuri de samur și încă alte daruri. Rusia Moscovită din vremea lui Ivan cel Groaznic plătea și ea hanatului tătar un haraci anual de 60 000 de ruble de aur.

Iată, așadar, fie și numai prin intermediul acestor exemple, care explică doar o latură a

---

[56] Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman*, București, 1978, p. 246.

[57] Dimitrie Ciurea, *Politica externă a Moldovei în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, în A.I.I.A.I., an X (1973), p. 33.

puterii otomanilor, cît de singulară, dar cu atît mai eroică și plină de învățăminte era acțiunea lui Ion vodă și cît de izolat s-a găsit el în fața unor adversari atît de puternici. Nu-i mai puțin adevărat că otomanii începeau să manifeste primele simptome de slăbiciune. Selim II a fost un sultan șters (întîiul care a murit în Istanbul — spre deosebire de antecesorii săi, toți căzuți pe cîmpul de luptă), stăpînit de patima băuturii. Și dacă urmașul său detesta acest viciu — interzicînd băutura în imperiu, spre disperarea corpului de ieniceri — a avut alte păcate și mai mari, fiind mistuit în primul rînd de patima aurului. Se spune despre el că topea aurul în bare, pe care le ascundea în gropi, în grădinile seraiului. Dar această patimă a avut urmări îndeosebi pe plan moral, căci a inaugurat oficializarea mitei în cuprinsul imperiului. S-a dezlănțuit o adevărată cursă de licitare și supralicitare a unor sume din ce în ce mai mari pentru obținerea unor favoruri (și chiar pentru a păstra un avantaj cîștigat pînă atunci), joc în care au fost atrași și voievozii țărilor române.

III. ÎNFRUNTĂRI CU FRAȚII POTCOAVA

La 14 iunie 1574, Ion vodă își pierdea nu numai tronul, ci și viața. „Iară Pătru vodă îndată au trimis pre Bilăi vornicul, de prinse scaunul Sucevii și dede veste de pace și de domnu tînăr și scoasă bejăniile pre acasă. Iară Pătru, în luna lui iunie în 25 de zile au șăzut în scaun și pre toți i-a tras către sine“ [1]. Potrivit *Cronicii murale de la Suceava*, înscrisă pe peretele de sud al naosului bisericii Sf. Gheorghe (biserica mitropolitană) în urma lucrărilor de refacere din anul 1589, ungerea ca domn ar fi avut loc abia la 24 iulie [2] — dată ce pare mai aproape de adevăr, căci desigur a trebuit să treacă o vreme pînă ce țara s-a liniștit după sîngeroasele evenimente din apropierea iezerului Cahul. Oricum însă vestea înfrîngerii lui Ion vodă o aduseseră, înaintea vornicului Bilăi, tătarii ! După

[1] Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 163.

[2] *Cronica pictată de la Suceava*, în *Cronici slavo-române*, p. 164.

victoria de la Roșcani, potrivit unei tradiții împământenite de otomani, Iusuf Cigala-zadé pașa slobozise tătarii să prade Moldova. „Iară... tătarii s-au lăsat în pradă piste toată țara de au robit, de n-au fost niciodată mai mare pustiitate în țară decît atuncea, că pre toți i-au coprinsu făr' grijă pre la casile lor, unde pănă astăzi între Prut și Nistru au rămas pustiitate, de nu s-au mai discălicat oameni“ [3]. Un amănunt din relatarea lui Grigore Ureche necesită atenție, căci ne arată că oamenii au fost surprinși de evenimente la casele lor — ceea ce nu ar fi firesc în condițiile unui război. Să fie o informație eronată a cronicarului ? Nu, căci și Azarie lasă să se întrevadă că locuitorii au fost luați prin surprindere. „Atunci au intrat în hotarele Moldovei tătarii cu năravi de cîine și cu obicei rău și au ars tîrgurile ei, cărora li s-au răpit cele bune și satele ei au fost date hrană focului care mistuiește multe lemne. Și au ajuns pînă la Roman, arzînd și prădînd și răpind femei frumoase la chip și copile cu păr bogat și copii de țîță și fetițe cu fața tînără și bătrîni cu tineri. Și mamele rămîneau fără copii și copiii se făceau orfani și, într-un cuvînt, din toate vîrstele erau luați în prada amărîtă, de la oameni pînă la vite, mulțime fără număr. Și a fost atunci multă plîngere și suspin și vaet al Moldovei“ [4].

---

[3] Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 162.

[4] *Cronica lui Azarie*, în *Cronici slavo-române*, p. 151.

Zilele de groază din vremea invaziei tătarilor au rămas multă vreme în amintirea locuitorilor. Astfel, la 1 aprilie 1576, Petru vodă soluționa pricina dintre mai mulți săteni din Otniceni și Mihul Averescul, diac „din neamul lor". Judecata începuse încă în timpul domniei lui Ion vodă, Mihu prezentînd niște „dresuri viclene" ticluite de el, pe care suspectîndu-le, domnul le-a reținut „în vistierie" pînă la elucidarea cazului. Între timp interveniseră evenimentele din primăvara și vara lui 1574, cînd lui Ion vodă „i s-au întîmplat... peire și au perit și acele privileghie din visterie de tătari", Mihul recunoscînd comiterea falsurilor numai după ce a fost întemnițat de Petru voievod[5]. Și mai dramatică era situația celor care, după ce își văzuseră gospodăriile distruse și fuseseră luați în robie, se vedeau nevoiți, pentru a-și căpăta libertatea, să-și vîndă ocinele, cum a fost cazul Sandei și surorii ei Drăguța, nepoatele cneaghinei lui Vlad cel Bătrîn pîrcălab, strănepotul lui Grozea comis care „au vîndut dreapta și propria lor ocină și dedină din privilegiul de cumpărătură ce au avut... pentru o mie de zloți tătărești, cînd s-au răscumpărat ele din robie de la tătari", cumpărătorul fiind marele boier Ion Golăi[6]. De altfel, raidurile tătărești erau răzbunarea oficială

[5] DIR A (Moldova), sec. XVI, vol. III, nr. 82, pp. 63—64. Vezi și Virgil Apostolescu, *Cu privire la unele falsificări de materiale documentare*, în *Revista arhivelor*, nr. 1/1963, p. 247.

[6] Ibidem, doc. 80, p. 61.

practicată în acea vreme de otomani (cel puțin în ce privește țările române), fapt consemnat și într-un raport din 7 septembrie 1575 al unui cavaler de Malta către Don Juan de Austria, în care se releva rolul pe care turcii îl atribuiau tătarilor în înăbușirea revoltei țărilor române [7] — deci întîmplări de acest gen erau de notorietate pentru întreaga Europă. Ca și cum jafurile tătarilor nu ar fi fost suficiente, Cigala zadè a rămas cu întreaga oaste pînă în toamnă, veghind la deplina liniștire a spiritelor din țară. Rămînerea în țară se datora și altui motiv : plata tributului. În timpul războiului, Ion vodă își adăpostise familia (pe Maria, fiica vornicului de Hotin, Lupu Huru și pe socrul său) la Hîrlău. De aici, la aflarea veștii înfrîngerii, familia trecuse cu întreaga avuție și cu sumele ce erau destinate haraciului (27 care încărcate) în Polonia, unde fuseseră deposedați de avere și închiși. Restul de bani ce rămăseseră au fost jefuiți de tătari, cînd au prădat vistieria. Și totuși, otomanii cereau deîndată plata haraciului cuvenit ! Încercarea lui Petru vodă de a obține o amînare a plății a fost primită cu bătaie de joc [8]. Și-atunci, noul domn al țării a făcut un gest neobișnuit, pe care nu-l făcuse nici unul dintre înaintașii săi : împrumutîndu-se la Constantinopol, în lumea bursierilor orientali, care erau atunci gelepii și

---

[7] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, doc. CXLVII, p. 92

[8] *Ibidem*, vol. II, partea I, doc. DCLXXXVII, p. 712.

casapii (furnizorii de carne ai Capitalei împărătești), adăugînd din propria-i vistierie, el a împlinit suma cerută, plătind tributul fără să facă să sufere o țară secătuită [9]. Desigur, gestul nu trebuie interpretat în chip absolut : noul voievod nu depășea condiția și mentalitatea feudală, după cum nu făcea nici acte de gratuită filantropie. Dovedea însă de la început calități de bun și chibzuit gospodar, capabil să înțeleagă o situație dificilă și mai cu seamă să ia măsuri eficiente. Cum pe bună dreptate observa N. Iorga „în asemenea împrejurări, un Lăpușneanu, un Mircea Ciobanul ar fi izbutit mai puțin decît «matca fără ac» ce era Petru vodă. În loc să prigonească și să distrugă, acesta caută să împace pe toată lumea" [10]. Cu toate acestea, situația țării continua să fie disperată. Peste jafurile turco-tătare se adăuga o iarnă deosebit de grea, cu zăpadă multă, care rămase pînă tîrziu. În primăvara anului 1575, foametea s-a ivit ca o consecință firească : „Foame și mizerie — consemna la 5 aprilie solul polon Taranowski, în drum spre Poartă — căci e atîta scumpete de hrană și foamete în aceste părți, de se ucid pentru o bucățică de pîine. Oile mor pretutindeni ; mi-au pierit opt vite de jug [datorită impractibilității drumurilor, călătorul polon era nevoit să circule cu care trase de boi], celelalte șchioapătă". Pentru a se hrăni, oamenii prindeau ciori de pe

[9] Ibidem, vol. XI, p. XXVIII.
[10] Ibidem, p. XXVIII.

cîmp. Satele și orașele arse, nerefăcute, producția agricolă pierdută — toate se adunau, încît pe bună dreptate ambasadorul Veneției la Poartă, Girolamo Lippomano îl desemna pe noul domn al Moldovei cu porecla de „vodă al cîmpurilor". (Signor Turco ha dato quel governo alt un Pietro, fratello del vaivoda di Moldavia [Valacchia] ; et si dice che sara Vaivoda di Campagno, poi che le terre et luaghi sono quasi tutti abbruggiati). Nici nu mai e nevoie de traducere !

Uniunea dinastică întîmpina mari dificultăți, cu atît mai mult cu cît Alexandru II Mircea avea propriile sale necazuri, nefiind în posibilitate să ofere vreun ajutor : foametea nu ocolise nici Țara Românească. Situația politică se stabilizase întrucîtva prin executarea acelui voievod de patru zile, Vintilă vodă. Cunoștința noastră mai veche Pierre Lescalopier, un alt francez, Jean de Saulx, care-l însoțise pe Henric de Valois în Polonia și solul polon Maciej Stryjkowski — călători prin București în anul 1574, menționează moartea lui și a lui Ion vodă. Rămînea însă Dumbravă, vornicul țării de jos a Moldovei, dar originar se pare din Țara Românească [11], cel care pusese la cale „hiclenia" în urma căreia oastea lui Alexandru fusese surprinsă în toiul nopții la Jilișteț. Dumbravă se refugiase în Transilvania, de unde Alexandru reuși să-l aducă în București [12]. Misiunea a

[11] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, p. 155.

[12] C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, Editura Junimea, Iași, 1971, p. 88.

fost încredințată unuia din cei mai credincioși dregători ai domnului, Ivașco mare logofăt (ridicat ulterior la dregătoria de mare vornic), care avea și motive personale să-l prindă pe Dumbravă : cum am arătat, fratele său, Albu mare clucer, murise în lupta de la Jiliște, Ivașco însuși fiind rănit. La 22 august 1575, misiunea era îndeplinită. Printr-un hrisov domnesc, Alexandru vodă îl răsplătea pe Ivașco, dîndu-i ocina Grindurile „cu toate siliștile și cu toate bălțile și cu toate hotarele“ rememorînd evenimentele din 1574 : „Iar cînd a fost acum, în zilele domniei mele, s-a întîmplat domniei mele război cu moldovenii la strajă. Astfel, întru aceia, Dumbravă mare vornic a venit cu înșelăciune și hiclenie asupra capului domniei mele, iar după aceia, a fugit în Țara Ungurească, la Batăr Ișfan, la voevodul Ardealului. Iar cinstitul dregător al domniei mele, jupan Ivașco mare vornic s-a dus la Batăr Ișfan, de a scos pe Dumbravă vornic cu multă nevoie și cheltuială multă și l-a adus la domnia mea, legat ca pe un hiclean“ [13].

Situația lui Petru vodă era, așadar, destul de nesigură. Pe de o parte ajutorul din partea lui Alexandru II Mircea încetase, pe de alta țara sărăcise, iar boierii (exceptîndu-i pe cei căzuți în luptă sau trecuți fățiș în tabăra lui înaintea bătăliei decisive) pribegeau dincolo de graniță, îndeosebi în Polonia. În primii ani

[13] DIR, B., (Țara Românească), veacul XVI, vol. IV, doc. 197, p. 199.

de domnie ai lui Petru, nici unul din partizanii fățiși ai lui Ion vodă nu au figurat în Divanul noului domn. În afara lui Dumbravă, pribegi erau Păcurar — fostul vornic, Grumeza — vornic de țara de sus, Danciu și Eremia — pîrcălabi de Orhei, Mălai Petru — postelnic, Bucium — paharnic și mulți boieri de a doua și a treia treaptă [14]. În linii mari, noul domn se bizuia pe Ion Golăi (mort însă curînd după 1574), mare logofăt, pe Cozma Murgu (vornic de țara de sus), Bilăi (vornic de țara de jos) și Slăvilă (mai întîi portar de Suceava, apoi vornic). În rest, oameni noi : Zbierea (fiul celui omorît de Ion vodă), Berheci, Brânză, Burtea, Cocorea, Popescu, Bucium — majoritatea „oameni cu caracter neted, popular" potrivit expresiei lui Iorga [15]. Din emigrație, de unde se aflau, boierii începeau să uneltească împotriva domnului. Încă la 22 octombrie 1574, Girolamo Lippomani raporta dogelui Veneției că un polonez de la Poartă zice că moldovenii nu ar fi mulțumiți cu Petru vodă și că ar voi să aibă ca domn pe Bogdan vodă, care se afla atunci la Moscova [16].

Un alt ambasador din Constantinopol consemna, la rîndul său, că „moldovenii nu vreau să se supună lui Petru, pentru că nu e din

---

[14] C. A. Stoide, *Frămîntări în societatea moldovenească la mijlocul sec. al XVI-lea*, în AIIAI, an XI (1974), pp. 80—81.

[15] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, p. 158.

[16] A. Veress, *Documente*, vol. II, doc. nr. 46, pp. 55—57.

neamul lor [adică din familia dinastică a Moldovei] ci e frate cu domnul muntean"[17]. Această opoziție, mai mult sau mai puțin clar enunțată, izvorîtă dintr-o tradiție a cărei încălcare părea nefirească, era cel mai dificil obstacol pe care voievodul trebuia să-l depășească. De fapt, nu apartenența etnică îi era reproșată lui Petru, el fiind, evident, ca și moldovenii, român, ci faptul că se trăgea din familia dinastică a Țării Românești, neavînd deci o ascendență în linie masculină, care să-i justifice pretențiile la domnie. Analizînd titulatura domnului în hrisoavele interne și, în general, în actele de cancelarie, în care Petru își spunea simplu „domn cu mila lui Dumnezeu", „domn al țării [sau „a toată țara"] Moldovei" fără indicarea filiației. N. Iorga consideră că acest lucru s-ar datora faptului că Petru „era prea cunoscut în rosturile sale de familie [muntean] ca să adauge în documentele sale mențiunea unui închipuit domnesc părinte moldovean"[18]. Trebuie însă precizat că această titulatură se statornicise mai de mult în Moldova, majoritatea documentelor lui Ion vodă — 19 din 36 — și apoi ale lui Iancu Sasul și Aron vodă, folosind doar acest gen de intitulare, ceea ce l-a determinat pe marele istoric să conchidă că „de acum înainte și domnii de pretenții dinastice nu vor însemna decît sin-

[17] Hurmuzaki, *Documente*, vol. VIII, doc. CCLXI, p. 179, vezi și vol. XI, p. XXVIII.
[18] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, p. 160.

gurul lor nume". Tot Iorga, în introducerea la volumul XI al documentelor Hurmuzaki, luînd în discuție un act semnalat de Tanoviceanu în care Petru voievod o pomenea pe „mătușa sa Ruxandra" (la acea dată crezîndu-se că era vorba de doamna Ruxandra, soția lui Alexandru și mamă a lui Bogdan Lăpușneanu) ajungea la concluzia că „se pare că, dacă pretențiile la tron nu cereau descendență legitimă, era necesară descendența în linie masculină" [19].

Cum s-a observat, Petru Șchiopul avea cel puțin două argumente în favoarea descendenței sale și din linie mușatină. Reamintim că el era nepotul lui Mihnea vodă cel Rău, fiul lui Vlad Țepeș. Or se știe că Ștefan cel Mare a avut de soție pe Maria-Voichița, fiica lui Radu cel Frumos, frate cu Vlad Țepeș. Așadar Mihnea cel Rău și mama lui Bogdan al III-lea erau veri primari. Ulterior, în 1513, fiica lui Mihnea cel Rău, domnița Ruxandra, a devenit soția lui Bogdan al III-lea, ceea ce făcea ca Petru Șchiopul (nepotul de frate al Ruxandrei) să devină nepot, prin alianță, și lui Bogdan al III-lea [20]. Este adevărat, din această căsătorie nu au rezultat copii [21], astfel că legăturile de înrudire erau destul de firave, pentru a se făuri din ele un argument viabil. Legăturile de rudenie existau însă, poate mai evidente decît

[19] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. XXVIII.

[20] Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 102.

[21] St. S. Gorovei, *op. cit.*, p. 75.

ale unui Ștefan Mîzgă, unul din numeroșii pretendenți la tronul Moldovei, care afirma despre sine doar că se ține „domn și fiu de domn și român“ [22], cerînd — la 7 iunie 1577 și apoi în repetate rînduri — ajutor împăratului habsburg pentru a se întoarce în țara sa, unde domnea un străin.

Adevărul este însă că Petru Șchiopul și-a afirmat legăturile de rudenie cu Mușatinii, încercînd să facă din ele argumente care să-i sprijine legitimitatea. Am menționat deja documentul din 30 martie 1575 prin care dăruia mănăstirii Putna (un lăcaș cu rezonanțe în memoria oamenilor) satul Cuciurul din ținutul Cernăuți „care acest sat a fost dreaptă cumpărătură *a mătușii domniei mele, doamna Roxanda, doamna răposatului Bogdan voevod* [s.n.], cu banii săi drepți și proprii“, Cuciurul fiind sat domnesc de la „întemeierea țării“ [23]. Se pare însă că legăturile Mihneștilor cu Mușatinii coborau mai adînc decît vremea lui Ștefan cel Mare sau că — măcar dintr-un punct de vedere — Petru vodă îi considera pe întemeietorii Moldovei propriii săi strămoși. Într-un hrisov din 29 martie 1583 prin care domnul schimba cu mănăstirea Humor un sat în ținutul Cîrligăturii, anume Drăgușani „ce acum se numește Mihăilești“ se menționa că acesta fusese cumpărat pentru 180 zloți tătărești, cum reiese din privilegiile ce au avut bu-

[22] D. Ciurea, *art. cit.*, p. 52.

[23] DIR, A (Moldova) veacul XVI, vol. III, doc. 63, p. 47.

nicii lor de la „*străbunicul nostru Alexandru voevod și Iliaș voevod și de la Ștefan voevod cel Bătrîn*“ [24] [s.n.].

Dar cea mai grăitoare dovadă a dorinței lui Petru de a-și ilustra legăturile cu Mușatinii o constituie bula de aur ce însoțea hrisovul solemn de danie acordat de voievod la 8 februarie 1575 unei mănăstiri din Sinai.

Asemenea mărturii sigilografice descoperă o latură interesantă din mai multe puncte de vedere. Ele aveau un caracter solemn, punîndu-se pe documente de maximă importanță și reflectă în primul rînd autoritatea supremă — idee de proveniență imperială bizantină. (De altfel, hrisov este un termen grecesc, *chrisobul,* care, la origine, desemna un document emanat de cancelaria imperială și întărit cu pecetea de aur). Apariția în a doua jumătate a secolului al XVI-lea a unor asemenea mărturii și în țările române, arăta Constantin Moisil, este o consecință a faptului că „cei mai mulți dintre domnii munteni și moldoveni aveau legături de familie cu descendenții nobilimii bizantine sau cel puțin erau influențați de cultura grecească. După căderea Constantinopolului și dispariția Imperiului bizantin protecția ortodocșilor din cuprinsul Peninsulei Balcanice a fost preluată de țările române — singurele state a căror autonomie le îngăduia să sprijine eficient populația de la sud de Dunăre și să perpetueze amintirea Bizan-

[24] *Ibidem,* doc. nr. 262, p. 207.

țului. „Această situație excepțională — continuă Moisil — ce o cîștigă domnii români în biserica ortodoxă în a doua jumătate a veacului al XVI-lea, legăturile lor culturale și comunitatea de interese cu conducătorii marilor mănăstiri din imperiul turcesc, explică îndeajuns de ce acum era mai natural... să se emită în cancelariile noastre diplome întărite cu peceți de aur“ [25].

Se cunosc nouă asemenea bule „de aur“ (unele sînt numai suflate cu metal prețios) [26] românești dintre care cinci sînt acordate în veacul al XVI-lea (patru dintre ele emanînd din cancelariile Mihneștilor : una de la Alexandru II Mircea, alta de la Petru Șchiopul și două de la fiul lui Alexandru II, Mihnea II).

Dintre ele, firește, cel mai mult ne interesează cea acordată de Petru Șchiopul — cea dintîi din Moldova și singura bulă de aur moldovenească din secolul al XVI-lea. Lucrată din metal galben și avînd diametrul de 9 cm, bula a atras atenția specialiștilor mai cu seamă datorită reprezentărilor de pe avers. „Ea — remarca C. Moisil, primul ei analizator — reprezintă pe față un tip heraldic curios : stema Moldovei combinată cu o altă stemă pe care n-am putut-o identifica pînă acum. Descrierea acestei steme este următoarea : scut scartelat, în primul cartier fasciat, în al doilea o cruce

---

[25] Constantin Moisil, *Bule de aur sigilare*, în *Revista arhivelor*, an 1923/24, vol. I, nr. 1—3, p. 253.

[26] E. Vîrtosu, *Din sigilografia țărilor române*, în D.I.R. Introducere, vol. II, pp. 344—345.

patriarhală, în al treilea o serie de trei besanți, în al patrulea un obiect nedistinct. Scutul este timbrat de un coif decorat cu un panaj bogat și având în vîrf armele Moldovei : capul de bour cu stea între coarne, acostat de un soare (dreapta) și un crai nou (stînga). Inscripția de jur împrejur [în traducere românească] : «Pecetea lui Ion Petru voievod, domnul Țării Moldovei»“ [27].

Considerată stemă particulară, în care capul de bour ar servi doar ca „ornament“ (C. Moisil) sau stemă de tip dezvoltat a Moldovei (Mihai Berza), această stemă relevă — cum au subliniat cercetările recente — mari asemănări cu stemele unora dintre domnii Mușatini (cea a lui Alexandru Lăpușneanu din 1558, de pildă), ceea ce înseamnă că, prin intermediul ei, Petru Șchiopul dorea să-și sublinieze înrudirea cu Mușatinii [28]. Iată, deci, cel puțin trei exemple care trebuiau să confirme în ochii contemporanilor și, desigur, ai posterității, justețea urcării Basarabului Petru vodă în scaunul strămoșesc al Mușatinilor. Deocamdată însă, în acești primi ani de domnie, destul de puțini recunoșteau această legitimitate. Rămînea ca domnul să justifice *prin fapte* dreptul său la tronul Moldovei. Ceea ce Petru vodă a și încercat, într-o manieră proprie. Mai întîi, a acordat iertare tuturor celor ce fuseseră în preajma lui Ion vodă, iar acum se aflau în pribegie : la

[27] C. Moisil, *op. cit.*, p. 260.
[28] Dan Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 102.

început au fost firește ezitări, dar, după ce doamna Maria, soția răposatului domn a revenit, fiind primită cu toată cuviința, numărul celor întorși a crescut. Doar cîțiva pribegi îndărătnici rămaseră în Transilvania sau, mai departe, în suita „rătăcitorului" Bogdan Lăpușneanu. Între aceștia logofătul Petre Albotă și Țopa, fost pîrcălab de Cetate Nouă (Roman), care se așezase în mijlocul cazacilor, căsătorindu-se și împămîntenindu-se acolo. Li se adăugau însă alți cîțiva nemulțumiți, care împreună cu mai vechii plecați își căutau o căpetenie.

Între timp însă alianța frățească se afla din nou sub semnul întrebării. Motivul ? Sănătatea tot mai precară a domnului Țării Românești, rănit totuși, se pare, în noaptea de groază de la Jilițe : „Vă leato 7085 [1577], aprilie 15, răposat-au Alixandru vodă domnul muntenescu, fratele lui Pătru vodă Șchiopul și l-au astrucat în mănăstirea Ostrovul aproape de București, ce ieste zidită de dînsul, carele au domnit 9 ani și o lună... Într-acest an s-au arătat în văzduh stea cu coadă, sau cumu-i zic unii cometha" — consemna trei sferturi de veac mai tîrziu Grigore Ureche [29]. Este vorba de celebra cometă apărută pe cerul Terrei în noiembrie și descrisă de astronomul danez Ticho Brache. Dar Alexandru vodă nu murise în aprilie. În iulie 1577 mai trăia încă, trimițînd la Brașov după doctorul Paul. În plus, avea mari neca-

[29] Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 163.

zuri cu un grup de boieri, care, refugiați încă din 1576 la Constantinopol, unelteau împotriva domniei. Ei ceruseră domn pe un oarecare doctor Rossi sau Roth, care-și confecționă îndată o descendență basarabească. Încă o dată, Miloș vodă își făcu datoria, prevenindu-l pe Alexandru vodă. Era pentru ultima oară, căci în februarie 1577 Miloș muri — ceea ce însemna o grea pierdere pentru ambii domni, lipsindu-i de prețioase informații provenite chiar din Constantinopol, din imediata ambianță a Seraiului.

Vestit din vreme, Alexandru izbuti să împiedice uneltirea. Doctorul Rossi, care se și vedea voievod, a fost azvîrlit în temniță la Galata, de unde a sfîrșit în apele Bosforului, iar boierii bătuți cu toiegele și izgoniți. Tot atunci se auziră pentru întîia dată alte două candidaturi : la tronul Țării Românești rîvnea un Petrașco din Rodos, fiul lui Pătrașcu vodă cel Bun ; la tronul Moldovei un „Ioan-vodă" aflat și el la vechiul castel al ospitalierilor din insulă — viitorul Iancu Sasul [30]. Deocamdată însă, bolnav, dar conștient de importanța momentului, Alexandru II Mircea lupta din răsputeri pentru asigurarea succesiunii la tron ; Mitrea vistierul plecă la Constantinopol pentru a cere „steagul" de domnie pentru copilașul Mihnea. La 27 iulie 1577 Alexandru II Mircea se sfîrșea din viață (bănuiala că ar fi fost otrăvit este neîntemeiată), lăsîndu-și opera desă-

[30] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, p. 165.

vîrșită : pe tronul Țării Românești fiul său, sub regența Ecaterinei Salvaresso și a marilor boieri ; pe cel al Moldovei, fratele mai mic, Petru vodă. Inițiatorul murise, uniunea dinastică se continua ! În vreme ce Alexandru vodă se stingea la București, un fost slujitor al Chiajnei o găsea pe fosta doamnă la Alep „în mare umilință și tăcere" păstrînd însă speranțe pentru cei doi fii ce-i mai rămăseseră [31].

Numai că primejdia pentru Petru vodă nu venea pe moment nici din Orient, și nici din insula Rodos, ci din părțile căzăcești, de care-și legau acum speranțele cei care își spuneau frații lui Ion vodă.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea lumea cazacilor se găsea în plină efervescență, într-o necontenită căutare și mișcare. Masă eterogenă în care la mulțimea de săteni ucraineni autohtoni se adăugau numeroși șerbi fugari din regatul Poloniei, dar și din alte regiuni, fie apusene, fie răsăritene, robi fugiți de sîngeroasa exploatare a tătarilor și încă mulți-mulți alții pentru pricini din cele mai felurite. Oameni destoinici, luptători de excepție, cazacii erau deosebit de căutați pentru vitejia pe care o dovedeau în luptă și mai ales pentru dîrzenia cu care luptau împotriva păgînilor — ceilalți mari stăpîni ai stepelor, tătarii, fiind adversarii lor neîmpăcați. Firește însă că luptele antiotomane și antitătărești constituiau și prilejul unei importante prăzi de război, pe care

[31] *Ibidem*, p. 168.

diferitele cete tătărești sau cazăcești le făceau adesea pe seama locuitorilor pașnici. Formal, teritoriile cazacilor erau sub dependența regatului Poloniei, dar practic aceste teritorii și acești oameni plini de temperament erau foarte greu de controlat.

Mai cu seamă că „republica" șleahticilor traversa ea însăși o perioadă tulbure : după moartea lui Sigismund II August, fusese ales rege francezul Henric de Valois, dar timp de ceva mai mult de un an cît se aflase în fruntea regatului, acesta nu se gîndise decît la o modalitate de reîntoarcere în Franța. Moartea fratelui său, regele Franței, Carol al IX-lea a fost prilejul : în septembrie 1574 Henric de Valois abandonă tronul, fugind, pur și simplu, înapoi în țara sa de baștină, unde îl aștepta însă alt scaun regesc. În Polonia o formidabilă luptă pentru supremație începu între Austria, Rusia și Ștefan Báthory, principele Transilvaniei. După mai mult de un an de tatonări, promisiuni pentru cîștigarea de cît mai multe sufragii din partea „șleahticilor" alegători, izbînda a fost de partea principelui transilvan (de fapt a Porții, Ștefan Báthory fiind candidatul susținut și în cele din urmă impus la 13 decembrie 1575 de otomani). Astfel, în pofida unei independențe oficiale, afișată pretutindeni și susținută chiar cu oarecare emfază de solii poloni, Republica Polonă (cum se numea oficial regatul) intra și ea în sfera de dominație otomană. Situație confirmată și de firmanul sultanului Murad III din 23 ianuarie 1576, care

consemna că „Țara Lehiei aflată sub ascultare și supunere, și Transilvania, care se găsește în aceeași situație ca și celelalte țări bine păzite ale noastre, au fost unite în persoana voastră [Ștefan Báthory rămînea, deocamdată, și principe al Transilvaniei]". La 30 iulie 1577, regele Ștefan Bathory încheia un tratat cu sultanul care stipula că regele Poloniei și principele Transilvaniei vor fi aleși de padișah, că Bathory va fi prieten al prietenilor și dușman al dușmanilor Imperiului otoman și va plăti un haraci anual hanului Crimeei [32]. Desigur, situația Poloniei nu era aidoma cu a principatelor române ; situația creată făcea însă și mai dificilă evoluția acestora, sporind nesiguranța și mărind temerile că autonomia românească nu va putea fi păstrată. Contextul internațional se adăuga așadar ca un factor de presiune privind soarta țărilor române : una din explicațiile obedienței lui Petru Șchiopul față de Poartă constă și în lipsa oricărui sprijin din afară. În schimb, lipsa de posibilități eficiente de apărare, în primul rînd a cetăților, dărîmate în vremea lui Alexandru Lăpușneanu, făcea ca țara să fie descoperită în fața cazacilor. La marginea sferei de influență a regatului Poloniei, dar și a interesului față de ei, cazacii își puteau desfășura acțiunile relativ nestingheriți, punîndu-se în slujba oricui le promitea o luptă împotriva păgînilor și, implicit, avantajele conexe. De

[32] A. Decei, *op. cit.*, p. 246.

data aceasta, oferta venea din partea fraților Potcoavă.

Este foarte greu pentru cercetătorul de astăzi să reconstituie tabloul exact al năvălirilor cătăcești întreprinse asupra Moldovei în intervalul domniei lui Petru Șchiopul. Uneori atacurile aveau o frecvență de cîteva pe an; rapoartele asupra lor ajungeau cu întîrziere și deseori unul sau altul dintre ambasadorii la Poartă se referă la același atac pe care însă îl datează diferit, după informațiile pe care le-au primit; alteori, deciziile ajung înapoi la domnul Moldovei după ce atacul a fost respins, ori s-a produs un nou atac; în sfîrșit, în unele cazuri e vorba de adevărate expediții, cu participare numeroasă, alteori doar de raiduri întreprinse de cete răzlețe adunînd laolaltă o mînă de oameni. Din toate acestea le vom înfățișa cititorului doar pe cele mai semnificative, cu ecou fie în istoria țării, fie în cabinetele europene ale vremii.

Primele incursiuni au avut loc în vara anului 1577, dar mișcări neliniștitoare aveau loc încă din aprilie, și domnul Moldovei se plîngea lui Ștefan Báthory că Polonia ar da adăpost, de 16 ani, unui Constantin „palateniensis Moldaviae". Ofensiva a pornit-o însă un alt „domnișor", anume Ioan „Crețul", care în iunie a încălcat hotarele. A fost însă destul ca Petru vodă să se îndrepte cu un corp de oaste și artilerie spre hotare ca acest prim pretendent să se retragă. În *Letopisețul* său, Grigore Ureche consideră că acest Ioan Crețul ar fi fost una și

aceeași persoană cu Ioan Potcoavă cel supranumit astfel „pentru că au fostu rumpînd potcoavele“ — într-atît era de puternic[33]. Se pare însă că erau două persoane, amîndoi dîndu-se frați ai lui Ion vodă : „s-au fost făcînd frate lui Ion vodă, răspunzîndu-să de moșie și de nașterea sa de la Mazovia“. E greu de dovedit dacă Ioan Potcoavă era frate cu Ion vodă. Un singur raport contemporan și o cronică poloneză utilizată, se pare, de Ureche pomenesc de această înrudire. În celelalte documente — lui Ioan i se spune fie „lotru“ fie „domnișor“ (pretendent — neîntemeiat — la domnie), subliniindu-i astfel calitatea de uzurpator. Cît privește numele, în arhivele din Liov este numit Nicoară (Nikore olim Podkowa famuli), ceea ce denotă că era român de origină.[34] Dacă era sau nu frate cu Ion vodă, este o problemă de dovedit. În mod sigur însă Ioan Nicoară nu era fiu al lui Ștefăniță. Spusele sale (și ale altor pretendenți iviți peste noapte) au găsit însă ecou atît în rîndul cazacilor (să nu uităm că aproape în aceeași vreme în Rusia se va petrece episodul cu falsul Dimitrie și cu numeroșii țarevici apăruți în diferitele ei colțuri), cît și a moldovenilor ce nu puteau uita vremurile de vitejie ale lui Ion vodă, sperînd într-o nouă luptă de eliberare antiotomană. Ioan Potcoavă a găsit sprijin în primul rînd la unii dintre boierii fugiți din țară după epi-

[33] Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 164.
[34] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. XXXIV, nota 3.

sodul de la Răşcani, ca acel pîrcălab Ţopa (cum îi spun documentele) sau Ceapă (cum îl numeşte Grigore Ureche).

Li s-au adăugat o seamă de boieri refugiaţi din ţară, dintre care cel mai însemnat era Bălţatul, ginere al doamnei Ruxandra Lăpuşneanu. Un altul era Pilipovski, al cărui sat Adicăuţi „care acum [la 25 mai 1589] se numeşte Brecicani pe Vilia" lîngă Hotin a fost luat de domnie, pentru că „Pilipovschi ne-a fost hiclean nouă, cînd s-a închinat acelui lotru, Creţul. De aceea, am luat domnia mea acest sat, Brecicani, pentru hiclenie, ca să fie domnesc". [35] Alţi boieri au acţionat prin jalbe pentru aducerea lui Potcoavă, acţiune de care are ştire Nicolae Costin : „Auzind o samă de boeri de ţară de acest căzac [Ioan Potcoavă] că să scrie şi să numeşte frate lui Ion vodă şi strînge cazaci lîngă sine, au trimis pre taină la dînsul, den ţară, poftindu-l să vie la moşie-şi, că, pre urma frăţîne-său, lui Ion vodă, lui să cuvine domniia ţării, şi ca acestea. Să jeluia şi pre Pătru vodă, pentru mari strîmbătăţi şi nevoi cu dările peste putinţă ce le face lor, şi numai asuprele de turci" [36]. De bună seamă, unele din aceste scrisori erau ticluite „cu meşteşug" şi „cu multe peceţi de la boierii şi curtenii Moldovei" [37] pentru a impresiona pe magnaţii poloni şi a-i determina

[35] DIR, A, (Moldova), sec. XVI, vol. III, doc. nr. 514, p. 425.
[36] Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 244.
[37] Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 164.

să-l ajute. Rînd pe rînd însă, voievodul Kievului și cneazul Constantin de Ostrog s-au eschivat, starostele de Bar fiind singurul care i-a oferit ajutor lui Potcoavă. Pentru justificarea atacului s-a căutat și un pretext, găsit în expediția tătarilor din octombrie 1575, care prădaseră cumplit Volînia și Podolia. S-a răspîndit zvonul că hanul tătar ar fi împărțit prada de război cu Petru vodă. Obiectiv, Nicolae Costin ia poziție față de această insinuare : „Scriu cronicarii leșășești că acea pradă... să fie fostu cu știrea lui Pătru vodă, și dzic, să fie fostu și oamenii lui Pătru vodă, și dzic că plianul ce-au adus tătarii den Țara Leșască, să-l fie împărțit cu Pătru vodă. Ce, nu-i de credzut să-l fie împărțit. Poate să-și fie avînd bănat Pătru vodă pre leși, pentru căzacii ci-au vinit agiutoriu lui Ion vodă, să fie fostu și cu știrea lui, iară dobînda să o împarță cu Pătru vodă, eu nu credzu“ — și într-adevăr această insinuare nu era de crezut și nu corespundea realității. La vremea cuvenită, ea a fost însă îndeajuns pentru a stîrni dorința de răzbunare.

După acest prim atac întreprins cu știrea și ajutorul castelanului de Bar (se vădea încă o dată că magnații poloni foloseau masele de cazaci pentru slujirea propriilor interese, instigîndu-i împotriva celor ce le erau adversari [38]), Petru vodă a protestat pe lîngă Sienienski, hatmanul de Halici — ce tocmai trebuia să plece la Poartă, în solie — care, la rîndul său, l-a în-

[38] Amănunte la D. Ciurea, *art. cit.*, pp. 33—34.

știință pe rege. Înțelegînd că tulburările cazacilor ar putea să dăuneze tratativelor cu sultanul, Báthory a scris hatmanului să ia măsuri. Trupele trimise de hatmanul de Halici la Nemirov nu au dat însă lupta, întrucît Potcoavă ieșise și el cu 50 de cazaci din oraș, așteptîndu-l pe Boboletski „la loc strîmt" — pregătindu-i deci o ambuscadă. Boboletski a reușit să evite primejdia, dar s-a întors fără nici un rezultat pozitiv, iar Potcoavă și-a reluat pregătirile. De fapt, cum se deduce chiar din cronica lui Ureche, expediția împotriva lui Potcoavă era formală, voievodul de Bratslav sub a cărui protecție se afla „fratele" lui Ion vodă dîndu-i mînă liberă lui Ioan Nicoară. Ștefan Báthory a ordonat o nouă expediție. „Ci pănă a merge comornicul crăescu cu cărțile, Crețul cu mai mulți oameni, mai bine s-au gătit și au intrat în țară pre la Soroca" [39]. Petru vodă i-a ieșit înainte, luînd cu sine și artileria („pușcile" — cum se spunea pe atunci tunurilor). După informațiile furnizate de Nicolae Costin, Petru dispunea de 500 de beșlii turci pe care i-a instruit să deschidă focul de artilerie asupra cazacilor și după ce bombardarea liniilor inamice își va fi făcut efectul, să pornească asupra lor cu infanteria („au pus pe beșlii după pușci — zice Ureche — dîndu-le învățătură, că după ce vor slobozi pușcile să să răpază în cazaci"). Principiul era modern și vădea cunoașterea tacticii militare din partea voievodului. Numai că

[39] Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 166.

cerea și pricepere din partea executanților. Or, priceperea lipsea! Artileriștii au calculat bătaia tunurilor dincolo de liniile inamice, cazacii s-au adăpostit la teren și după încetarea tirului de artilerie, au răsărit ca din pămînt, năpustindu-se asupra oastei lui Petru vodă. „Turcii gîndindu-să cum că sîntu uciși toți de pușci, s-au lăsat de dînșii, așa cazacii au slobozit într-înșii focul și multă pagubă au făcut în oastea lui Pătru vodă. Și aciiași oastea lui Pătru vodă au dat dosul și izbînda au rămas la cazaci“ [40]. 300 de turci rămaseră pe cîmpul de luptă morți sau răniți, ceilalți fugiră, iar Ioan Nicoară Potcoavă intră — era 23 noiembrie 1577 — în Iași.

Petru vodă s-a retras pînă în Țara Românească, unde copilul Mihnea — în vîrstă de unsprezece ani — își începuse domnia. La îndemnul mamei sale, și al sfetnicilor, între care Ivașco Golescu, avea principalul rol, el trimise după ajutoare (cumpărare de arme și muniție) la principele Ardealului (din 1576 Christofor, fratele lui Ștefan Báthory), acolo unde sosea după ajutor și „în mare grabă“ și un boier al lui Petru. Mihaly Rácz — cel care comandase și în 1574 corpul de oaste transilvan — porni în ajutor. La 29 noiembrie se afla la Brașov. La 1 decembrie — *înainte* chiar ca sultanul să fi dat ordinul de expediție împotriva „lotrului“ Potcoavă — Mihnea trimetea o nouă solie în Ardeal și 70 de slujitori pentru a aduce ar-

[40] *Ibidem*, pp. 166—167.

mele necesare. La 3 decembrie 1577 venea, în sfîrșit, și răspunsul sultanului: un ceauș turc mergea la tătari, pentru a-i chema în ajutor, iar un alt ceauș, Ahmed, cu poruncă către Christofor Bathory să sprijine reînscăunarea lui Petru. Cu aceste ajutoare, Petru trecea hotarele, „giosenii" alăturîndu-i-se de îndată. „Giosenii" erau moldovenii din țara de jos, și această adeziune este o primă dovadă că Moldova începea să fie atașată de domnul originar de peste Milcov, sprijinindu-i eforturile de înscăunare.

De cealaltă parte, Ioan Potcoavă întîmpina destule dificultăți. În afara ajutorului hatmanului cazac Șah și a unei mici părți a boierimii care îl sprijinea, noul domn (nerecunoscut ca atare de nici o putere străină) încerca în zadar să-și consolideze poziția. Era greu chiar și să-și organizeze un sfat domnesc și cancelaria domnească. Scrise la Poartă, oferind — în schimbul confirmării — o creștere a tributului (raport venețian din 12 decembrie), dar nu primi nici un răspuns. Totuși nu pregetă să iasă vitejește înaintea lui Petru vodă.

Bătălia s-a dat la Docolina și a avut — ca și cea dintîi luptă — o desfășurare neobișnuită, asemuindu-se, așa cum, cu umor arată N. Iorga, cu luptele lui Por împărat. Mai întîi ne atrage atenția un amănunt din cronică, pînă acum puțin remarcat. La Docolina „fost-au și oaste de țară cu cazacii, că mulți se închinase [lui Ioan Potcoavă]". În vederea luptei, cazacii i-au pus în prima linie pe acești moldoveni ce se

alăturaseră de bună voie sau siliți lui Nicoară Potcoavă. Mai apoi însă, „hatmanul Șah cel căzăcescu nu i-au lăsat, *temîndu-să să nu-i vicleneascâ moldovenii*“ [s.n.] — ceea ce pune sub semnul îndoielii loialitatea acestora față de Ioan Potcoavă. Lupta a avut un epilog cu totul neașteptat, datorat artileriei cazacilor! Armata otomană venită în ajutorul lui Petru avea în urmă cirezi de vite, pentru hrana oștenilor. Prevăzînd un atac din partea cazacilor, comandantul turc s-a gîndit să pună vitele în frunte, astfel ca muniția căzăcească să se irosească în nevinovatele dobitoace. Numai că... „Văzîndu cazacii pe turci că aduc nainte cirezi de vaci, ca să stîmpere armele în dobitoace, n-au vrut cazacii să săgete de departe, ce odată au slobozitu focul și în oameni și în dobitoace, ci dobitoacile mai multă zăhăială făciia turcilor decît cazacilor, că de trăsnite fugiia înapoi“. După acest episod cu totul neașteptat, armata lui Petru s-a regrupat, dar cu rîndurile mult slăbite nu a fost în stare să reziste, dînd totuși „războiu vitejaște, după multă nevoință a cazacilor“ [41].

Noua înfrîngere a stîrnit multă mînie la Poartă. Se vorbea de schimbarea domnului care, în două rînduri, se dovedise incapabil să învingă pe atacatori. În cele din urmă însă Ioan Potcoavă abandonă Iașul și Moldova. Auzind că dinspre Transilvania, în ajutorul lui Petru, sosesc noi trupe și neștiind că în același

[41] Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 167.

timp și lui îi sosesc cazaci în ajutor de la Nemirov, el a pornit spre Soroca, trecînd apoi hotarul. Pe urmele sale, Petru vodă intra la 1 ianuarie 1578 în Iași.

O soartă tristă îl aștepta în continuare pe Ioan Potcoavă. Înaintînd cu greu prin zăpezile stepei primi veste de la ducele de Zbarz, palatin de Bratslav, să se predea, întrucît regele Ștefan Bathory îl va ierta. Era de fapt o cursă. Ducele l-a predat pe efemerul domn palatinului Nicolae Seniawski, de unde prizonierul a fost transportat la Varșovia, apoi la castelul (de fapt închisoarea) Rawa din Mazovia și de acolo la Liov. Aici, în vară, un ceauș turcesc a venit pentru a cere capul lui Potcoavă. După informațiile transmise de nunțiul papal din Polonia, Philippo Talducci, către Giambattista Concini, cu același scop a venit și o solie din partea lui Petru Șchiopul. Ea aducea în dar regelui polon 50 de boi, 4 butii de muscat (4 hotte di moscadello), două butii de lămîi murate (o delicatesă azi uitată) și un splendid cal moldovenesc [42].

La 16 iunie 1578, în piața Liovului a avut loc execuția, în fața unei mari mulțimi care a asistat la ultimele clipe ale viteazului și puternicului Ioan vodă Nicoară, poreclit Potcoavă [43].

---

[42] A. Veress, *Documente*, vol. II, doc. 131, p. 151.

[43] Radu Economu, *Sfîrșitul lui Ioan Nicoară Potcoavă*, în *Magazin istoric*, an V (1970), noiembrie, 11 (44), p. 66.

Între timp însă la granițele Moldovei se ivise un alt pretendent, „frate“ cu Nicoară și, evident, cu Ion vodă. Numele său : Alexandru Potcoavă. Pe data de 3 februarie, Alexandru Potcoavă trecea Nistrul, învingînd pe Daud, beiul de Silistra și pe Ahmed, beiul de Nicopole, ocupînd atît de repede Iașii — 9 februarie —, încît doamna Maria nici nu reuși să părăsească orașul.

Pățit în cele două lupte anterioare, cu Ioan Potcoavă, Petru vodă nu a opus de fapt o rezistență, retrăgîndu-se prudent. În ziua de 9 februarie un sol al său sosea la Brașov pentru a cere ajutor, urmat de un altul, trimis „pentru a cumpăra pulbere și plumb“ [44]. Mihnea vodă, unde se pare că se refugiase din nou Petru, trimitea și el scrisori, solicitînd ajutor pentru unchiul său. Cu sprijin muntenesc, transilvănean și firește otoman (căci, de fiecare dată, Petru vodă făcea apel la obligațiile de suzerani ale turcilor) domnul s-a reîntors la Iași, asediindu-l pe Alexandru „din cîșlegi pînă în păresimi“ (Gr. Ureche). Astfel, Alexandru Potcoavă care intrase triumfal în cetatea de scaun, părăsită fără luptă de Petru, se văzu curînd în dificultate. Nu numai că nu reuși să-și ralieze boierii (de la el nu s-a păstrat nici un document „cancelaria lui — zice Iorga — fiind încă mai în zăbavă decît a fratelui său“ [45]), ci mai

[44] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. XXXVI.

[45] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, p. 174. Observația e în legătură cu răspunsul dat de Ioan Potcoavă unei solii poloneze, anume că nu poate răs-

cu seamă pentru că Petru îl supuse unui asediu în toată regula. Curînd, Alexandru isprăvi iarba de pușcă și, ceea ce era și mai grav, alimentele. În disperare de cauză, la 12 martie, el încercă să-și facă drum spre codru și apoi să se refugieze înapoi la cazaci.

A fost însă ajuns și în ciocnirea care a avut loc a căzut prizonier, împreună cu mai mulți dintre cei devotați lui. Așa rănit cum era, turcii reclamară trimiterea lui la Poartă, pentru pedepsire. Pe drum, rana se infectă și al doilea frate Potcoavă muri fără să fi izbutit să stăpînească decît o lună. De fapt, de stăpînire nu poate fi vorba, căci mai tot timpul a fost asediat în curtea domnească. Restul orașului se afla sub controlul lui Petru vodă, care încă din 22 februarie emitea documente — probabil de la mănăstirea Galata cea „din vale", a cărei construcție începuse în acea perioadă.

Tot restul anului 1578 se scurse în interminabile incursiuni ale cazacilor, care continuară să atace și în anul următor. În aprilie 1578, în timpul tratativelor turco-polone, sultanul Murad III reproșa solilor Marek Sobieski și Christofor Dzierdzek jafurile cazacilor (numai turmele luate de ei se cifrau la cîteva sute de mii de capete) și alungarea voievodului ; la 27 iulie 1578, zice tot Ureche, „niște cazaci cu

---

punde scris deoarece nu și-a format cancelaria. Ulterior, de la Ioan Nicoară Potcoavă s-au păstrat două acte, dintre care unul intern, un hrisov de danie către mănăstirea Bistrița. (DIR, A (Moldova), veacul XVI, vol. III, doc. 116, pp. 91—92).

un domnișor au venit la Nistru și ș-au pus toți capetile" (adică au căzut fie în luptă, fie — potrivit vremii — sub securea gîdelui). În octombrie, alți cazaci sub comanda lui Constantin (care-și spunea fiu al lui Ioan Potcoavă) au atacat concomitent cu ofensiva lansată de Samuil Zborowski asupra Dașovului în ziua de 2 octombrie. Au fost respinși, mulți sfîrșind în apele Nistrului, în timpul retragerii. În ianuarie 1579, un „domnișor" apărea și în Ungaria superioară, sperînd în ajutorul ce l-ar fi căpătat de la trupe din Transilvania și „de la munteni" (?!) [46]. E probabil o eroare, căci în nici un caz ajutorul nu-i putea veni din țara nepotului domnului Moldovei. Spre sfîrșitul anului 1579, la Constantinopol sosea știrea unei noi lupte între Petru vodă și căpetenia cazacilor, Samuil Zborowski [47]. Grigore Ureche avea tot dreptul să remarce că „de noroc era Pătru vodă cu cazacii, cum să tîmplă pururea omului de n-are odihnă, că bine de unii nu să mîntuia, alții veniia asupra lui" [48].

Remarcaseră acest lucru și turcii și remarcaseră mai ales lipsa de eficiență a intervențiilor lor pe lîngă poloni, dar și neputința (sau refuzul) lui Ștefan Bathory de a întreprinde măsuri eficiente împotriva turbulenților săi supuși.

---

[46] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, pp. 178—179.
[47] Hurmuzaki, *Documente*, XI, Apendice I, doc. LXIX, p. 639).
[48] Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 169.

În mai 1578, sultanul Murad al III-lea protesta pe lîngă solii polonezi la Poartă pentru faptul că „la limitele Moldovei și Poloniei sînt continuu tulburări și lupte", întrebîndu-l pe rege de unde au acești „latrones" bombarde și reproșîndu-i că panii îi ajută pe ascuns pe cazaci. Abia la 12 septembrie, același an, Báthory răspundea că e foarte greu să-i găsească în stepă pe acești fugari — nefiind deci în măsură să întreprindă măsuri mai decise [49].

Dar primejdia cea mare pentru Petru vodă nu mai venea acum din partea cazacilor, cît de la Istanbul, unde turcii erau tot mai nemulțumiți de rezistența ineficientă pe care o opunea domnul Moldovei deselor incursiuni. Pe de altă parte aici uneltea tot mai insistent și cu mai mare succes un fiu nelegitim al lui Petru Rareș cu o săsoaică din Brașov, Ioan, căruia i s-a spus Iancu (datorită provenienței sale transilvănene) și Sasul (datorită apartenenței etnice a mamei sale), motiv pentru care istoriografia săsească îi consacră spații largi [50]. Adversarii vizirului Sokoli l-au descoperit în insula Rodos, unde pretendentul încerca — destul de fără succes — să-și afirme drepturile la tron. Sosit la Istanbul, cota sa a crescut repede, mai cu seamă după ce în ajutorul său își oferi serviciile un oarecare Bartolomeo Brutti. Italian de origine albanează sau albanez de origine italiană

[49] D. Ciurea, *art. cit.*, p. 34.

[50] Adolf Armbruster, *Dacoromania-Saxonica*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980, pp. 212—213.

(va rămîne probabil o enigmă adevărata sa origine), Brutti deveni cunoscut la Istanbul după bătălia de la Lepanto, cînd din însărcinarea papei și a lui Don Juan de Austria veni și în capitala Imperiului otoman pentru a negocia schimbul de prizonieri între otomani și creștinătate. Spirit întreprinzător, Brutti a intrat în relații cu unii din pretendenții de la Poartă la tronurile române, oferindu-și bunele servicii. Tentativa a luat însă o întorsătură nefericită pentru Brutti, care, în iulie 1579, a fost arestat, găsindu-se în alternativa de a fi spînzurat sau trimis la galere ; l-a salvat intervenția altui albanez, italienizat, convertit la mahomedanism, a cărui ascensiune era vertiginoasă : Sinan-pașa.[51] După acest episod Brutti a socotit însă că e mai bine să părăsească Istanbulul. El a căutat un protector, găsindu-l în persoana lui Iancu Sasul, pe care se oferi să-l ajute (prin intermediul sprijinitorului său, Sinan) să capete tronul Moldovei în schimbul a 2000 de ducați, ce i-ar fi primit în doi ani. (Informație transmisă de Marigliano, însoțitorul lui Brutti în afacerea schimbului de prizonieri)[52]. Deocamdată însă, în calea planurilor de mărire ale lui Sinan (care coincideau cu speranțele lui Iancu Sasul) se afla marele vizir Mehmed Sokoli. Împotriva acestuia, la Poartă, se urzi o

[51] Știre furnizată de oratorul imperial la Poartă, Ioachim von Sinzendorff în corespondența acestuia către împăratul Austriei (Hurmuzaki, *Documente*, XI, Apendice I, p. 637).

[52] Andrei Pippidi, *Hommes et idées...*, pp. 138—139.

uneltire abil țesută și la 11 octombrie 1579 Sokoli fu asasinat, mare vizir devenind pentru scurtă vreme Ahmed pașa. De fapt, puterea sa era mai mult simbolică, fiind exercitată de femeile din haremul sultanului, precum și de vizirii Sinan și Siavuș pașa.

Începu o adevărată goană pentru cîștigarea favorurilor, stimulată firește de daruri costisitoare. În aceste condiții, Ecaterina Salvaresso reuși să păstreze tronul pentru fiul ei ; Petru vodă însă nu ! La 21 noiembrie reprezentantul său la Poartă dispăru (strangulat sau la galere), știre transmisă de ambasadorul Franței, Germigny, iar un ceauș pornea în grabă spre Moldova, cu porunca de a-l aduce pe domn la Istanbul „cu lanțuri la picioare". Iancu Sasul sosise în capitala otomană încă în 20 noiembrie, împărțind daruri în dreapta și-n stînga : a promis sporirea tributului la 50.000 ducați anual, a dăruit 80.000 ducați sultanului și alți 20.000 sultanei validè („marea evreică" — Nurbani), iar lui Sinan pașa i-a promis 150 de cai. Drept urmare, la 26 noiembrie, Iancu era primit în audiență de învestitură de marele vizir [53]. La 5 decembrie 1579 Chiajna sosea și ea la Istanbul (permițîndu-i-se să părăsească Alepul) la insistențele acestui necunoscut, dar binevenit frate vitreg. (Reamintim că atît Iancu Sasul cît și Chiajna erau copii ai lui Petru Rareș).

Petru vodă sosea și el — nu în lanțuri, cum suna porunca — în capitala Imperiului otoman

[53] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, Apendice I, doc. LXXII, p. 641.

în ultimele zile ale anului 1579 ori la începutul celui următor. Încercările de a obține o audiență la sultan (prin care să răstoarne situația) s-au dovedit inutile. Murad III a avut totuși bunăvoința (inexplicabilă, dacă ne gîndim la proporțiile pe care le luase obiceiul mitei) de a-i lăsa cei 18.000 galbeni cu care domnitorul venise la Poartă. Cîteva zile mai tîrziu, el îl trimitea la Alep (pare-se loc tradițional de surghiun pentru voievozii români !) cu un tain de numai 40—60 de aspri pe zi, dar cu speranța reîntoarcerii.

De cealaltă parte, la 7 ianuarie 1580, Iancu Sasul pornea fericit spre mult rîvnitul tron, însoțit de Brutti pe care-l încărcă cu daruri, venituri și funcții. Vreme de mai bine de zece ani, acesta va deveni „Brut postelnicul" — „figura cea mai occidentală, spiritul cel mai inventiv și inteligența cea mai mobilă" din Moldova acelei vremi (cum îl caracteriza N. Iorga), „spion dublu, dacă nu triplu" (potrivit aprecierii lui F. Braudel)[54]. La 25 ianuarie 1580, Ioachim von Sinzendorff scria împăratului Rudolf II că Petru va fi trimis la Alep, iar urmașul său în Moldova a și început să tiranizeze norodul, pentru a-și scoate banii cu care ajunsese la tron.

---

[54] Theodor Holban, *Eșecul tentativei iezuite din 1588*, în *Magazin istoric*, an XVII, nr. 6 (195), iunie 1983, p. 54.

IV. SUCCESUL MIHNEȘTILOR

Cei aproape doi ani de stăpînire a lui Iancu Sasul au însemnat — paradoxal — perioada de consolidare a domniei lui... Petru voievod. Cît timp fusese în țară, în timpul primei domnii, oamenii îl priviseră pe Petru Șchiopul cu neîncredere, cu o suspiciune care făcuse neobservate calitățile de gospodar, simțul de dreptate și blîndețea guvernării exercitate de el. Acum cînd Mușatinii se reîntorseseră pe tron — este drept prin intermediul unui bastard, a cărui origine era încă pe atunci controversată — întreaga țară, de la săteni la boierii de frunte, resimțea pe toate planurile asprimea voievodală. Dacă Iancu vodă ar fi fost numai lacom de bogății, sau numai imoral, sau numai vanitos și cum am spune astăzi extravagant, poate că oamenii, îngăduitori din fire, așa cum îi cunoșteau mai toți străinii ce se abăteau pe meleagurile noastre, l-ar fi iertat. Dar Iancu Sasul avea toate aceste defecte la un loc și multe altele pe deasupra : „Multe lucruri spurcate și

nedumnezeiești făcea Iancul vodă în domniia sa, că de răotățile lui toată țara și boierii să oțăriia, că legea creștinească [ortodoxă] nu o iubiia [fiind luteran], la avuție lacom și prădătoriu, țara cu dările o îngreuia și era om curvariu preste samă, că nu numai afară, ce nice de curtea sa nu să feriia, că jupînesile boierilor de la masa doamnii sale le scotea di le făciia silă“ [1] — spune Grigore Ureche, făcînd o trecere în revistă a fărădelegilor domniei.

În mod obișnuit, cînd se schimbau domnii, din prudență unii din marii boieri obișnuiau să pribegească o vreme, pînă își dădeau seama cum stau lucrurile. De data aceasta — avînd exemplul blîndeței lui Petru vodă — ei rămaseră pe loc, lucru care i-a costat. Nu numai că prea puțini dintre ei își găsiră loc în Divanul noului voievod, dar, pentru a stoarce sume de la ei, îi supunea la cazne. Cunoaștem numele unuia dintre ei, cărturar de seamă al vremii, fostul mare logofăt Ioan Golia pe care, spune Ureche, „l-au muncit fără de vină Iancul voievod și în sfîrșit i-au tăiat capul și i-au luat toate averile“ [2]. Pentru a aduna cît mai multe averi, domnul a introdus o dare apăsătoare, zeciuiala pe boi (Moldova era una din principalele exportatoare de cornute mari), care a declanșat răscoala lăpușnenilor. Aceștia au ridicat un domn dintre dînșii „pre Lungul“ — spune cronicarul — căruia firește poporul

[1] Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 171.
[2] St. S. Gorovei, *Mușatinii*, p. 125.

i-a dat numele Ion vodă. Iancu a trimis împotriva sa o oaste sub comanda vornicului Bucium și a lui Brut postelnicul (Brutti); oștile s-au înfruntat la Bolota, pe Prut „și dîndu război vitejaște dispre amîndoao părțile, pierdură lăpușnenii războiul și domnișorul încă să înnică în Prut“ [3].

În fruntea opoziției boierești se situară Movileștii — vlădica Gheorghe, episcopul Rădăuților, Ieremia, vornicul țării de sus și Simion paharnicul. Pretextînd că merg la tîrnosirea mănăstirii Sucevița, a cărei nouă construcție tocmai o isprăviseră, după ceremonie ei au trecut în Polonia de unde trimiseră sultanului, poate prin intermediul solului polon Christophor Dzierdzek, obișnuita jalbă.

Plîngerea a ajuns la Poartă o dată cu delegația moldovenească care aducea în fața sultanului pe prinșii poloni din oastea Lungului; văzîndu-i, Dzierdzek a început cearta cu solul moldovean în plin Divan și, ca suprem argument, a prins a-l zgîlțîi de barbă pe reprezentantul lui Iancu acolo, în fața marelui vizir.

În exilul său din Alep, Petru Șchiopul avea toate motivele să spere într-o răsturnare a situației (așa cum îl sfătuiau, dealtfel, și veștile primite de la domnul Țării Românești). Între unchi și nepot exista o activă corespondență, după cum lasă să se întrevadă un document din 6 martie 1582 sau 1583 : Iancu vodă îl învinuise pe episcopul Buzăului, Atanasie, că ar

[3] Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 171.

fi ascuns bani încredințați de Petru Șchiopul în 1579, la mazilire: „L-a pîrît [Iancu vodă] la cinstitul pașa, precum cînd a ieșit Petru vodă din Țara Moldovei, iar domnia lui ar fi lăsat averea sa la mîna sfinției sale. Apoi, într-aceea, sfinția sa a venit însuși de-a povestit domniei mele [adică lui Mihnea], cum nu i-a lăsat nimic Petru vodă... Dar într-aceea, *domnia mea încă am trimis oamenii domniei mele la Petru vodă* [s.n.] și așa l-am întrebat: de a lăsat ceva sau nu la mîna sfinției sale. Iar Petru vodă, așa a spus, pe sufletul domniei sale, că n-a lăsat nimic"[4]. Firește, interesează mai puțin exactitatea acestor depoziții, semnificativ ni se pare că solidaritatea de familie continua să se manifeste, aspirînd la reconstituirea uniunii dinastice.

Petru vodă putea să spere și din alte motive: mai întîi Sinan pașa devenit mare vizir își schimbase atitudinea față de Mihnești, apoi Brutti era tot mai dezamăgit de protectorul (sau „protejatul") său. Cum am mai spus, Iancu Sasul era luteran, or Brutti — un catolic fervent — nutrea ambiții mari în privința propagării catolicismului. În plus, Iancu vodă dovedea nechibzuință și în politica externă: el a intrat în tratative cu imperialii și, în același timp, și-a înrăutățit relațiile cu Polonia: a început să persecute pe negustori și pe unii nobili, ba chiar să intercepteze pe soli și să con-

[4] Stoica Nicolaescu, *Știri noui privitoare la Petru vodă Șchiopul*, p. 10.

fiște corespondența acestora. Curiozitate periculoasă, într-o etapă de îmbunătățire a relațiilor turco-polone. Christophor Dzierdzek nu pierdu deci prilejul de a raporta aceste incidente la Poartă, care s-au adăugat celorlalte jalbe : ale boierilor și ale lui Mihnea. Iancu mai încercă o stratagemă : în iulie 1582, la serbările circumciziunii unui nou fiu al lui Murad, el îl trimise pe fiul său cu misiunea de a-i convinge pe otomani că revenirea lui Petru în Moldova ar readuce asupra acesteia și pe... cazaci. Argumentul n-a convins : la sfîrșitul lunii august, emisarul lui Iancu a fost aruncat în închisoare, mazilirea domnitorului fiind fapt hotărît. În locul său a fost numit Petru, care, firește, a trebuit să răsplătească „bunăvoința" sultanului și a dregătorilor săi : 200.000 de ducați înainte de plecare, cu promisiunea de a da anual la hazna (tezaurul imperial) alți 100.000. Marele vizir se mulțumi doar cu 50.000 de ducați. Dulcile domnii din Moldova și din Țara Românească se dovedeau tot mai costisitoare, la acest sfîrșit de veac XVI !

Petru nu a putut să plece spre țară decît la 13 septembrie 1582 : două zile mai tîrziu, Germigny scria de la Poartă lui Henric de Valois, acum rege al Franței, că noul voievod al Bogdaniei a plecat spre țară, împreună cu marele imbrohor, care urma să-l înscăuneze, și cu o suită de aproximativ 600 de persoane (după bailul Paolo Contarini, suita se ridica la mai mult de 6000 de oameni) ; de cealaltă parte Iancu încercă să se opună cu forța. Realitatea

este însă că Moldova — sătulă de neajunsurile celor nici trei ani de domnie a lui Iancu — l-a întîmpinat cu bucurie pe vechiul lor domn : „După ce au mazilit împăratul pre Iancul vodă — scrie Ureche — dat-au domniia iarăși lui Pătru vodă Șchiopul, *pre carile așteptîndu-l toți* [s.n.], iată au venit al doilea rîndu în țară și au șezut în scaun, octovrie 17. Auzindu deciia pribegii carii era fugiți pintr-alte țări de nevoia Iancului vodă, *cu dragoste s-au întorsu la domnul său, Pătru vodă* [s.n.]“ [5].

Rezistența preconizată de Iancu încetă înainte de a începe. Mai mult, după ce Christofor Báthory, principele Transilvaniei, emise un ordin către bistrițeni prin care le cerea să interzică retragerea lui Iancu prin Ardeal [6], voievodul fugar nu avu de ales ; pentru a ajunge la Ioan (Hans) Rüber, comandantul imperialilor din Ungaria superioară și unul din sprijinitorii săi, el trebui să pornească prin Polonia. Aici însă îl așteptau vechii și înverșunații săi inamici. De cum trecu hotarul, Zborowski îl arestă, împreună cu întreaga familie : doamna Maria, Bogdan (viitorul pretendent Ștefan Bogdan care a cutreierat pe la mai toate marile curți europene) și fetele (Elena, Chiajna, Voica și Despina), și îl închise la castelul din Zloczow, de unde peste puțin timp ajunse prizonierul palatinului de Halici, Gheorghe Jas-

---

[5] Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 173.

[6] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, Apendice I, doc. LXXXV, p. 648.

bowiecki. Plecînd, Iancu luase cu sine tezaurul țării, prețuit la 600.000—1.000.000 de ducați, afară de giuvaeruri. La 29 noiembrie însă, cînd polonii alcătuiră un inventar s-a afirmat că n-ar fi fost decît 200.000 [7]. De aceea, cînd un emisar otoman reclamă vehement extrădarea fugarului și înapoierea tezaurului (pretextîndu-se neplata tributului), Ștefan Báthory recurse la aceeași stratagemă ca în 1578, pe vremea lui Ioan Nicoară Potcoavă. Iancu Sasul a fost condamnat la moarte, regele aranjînd în așa fel încît cererea de grațiere să nu-l poată găsi.

La 12 ianuarie 1583, ambasadorul venețian Girolamo Lippomani trimitea dogelui un raport despre decapitarea lui Iancu Sasul, întîmplată la 15 decembrie 1582 [8]. Prin ceaușul Ahmed și prin Petru vodă, otomanii au mai reclamat restituirea tezaurului, dar în cele din urmă au renunțat.

Ca și prima domnie, Petru vodă trebui s-o înceapă și pe aceasta cu un act de caritate, de natură să cîștige bunăvoința întregii țări ; deși împovărat de datorii, el plăti din banii săi tributul cuvenit Porții pe care Iancu îl încasase, dar nu-l achitase. Tot el a plătit și celelalte datorii ale răposatului voievod. La 22 mai 1586, de pildă, întărea mănăstirii Pobrata (Probota) stăpînirea asupra satului Săvești pentru care călugării plătiseră domniei patruzeci de mii de aspri „cînd au avut [domnia mea]

[7] D. Ciurea, *art. cit.*, p. 36.
[8] Hurmuzaki, *Documente*, vol. III, doc. XXIII, p. 16.

destule greutăți și datorii, cînd am plătit și datoriile sfînt răposatului Iancul voevod“ [9].

Al doilea leit-motiv al domniei au fost, firește, cazacii. La 27 octombrie — zece zile după înscăunarea la Iași — aceștia efectuau prima incursiune din cea de-a doua domnie, confirmînd constatarea făcută cu umor de Ureche că „de noroc era Pătru vodă cu cazacii, că în domniia dintăi nu mai avea odihnă de dînșii, acum la a doao domnie, bine nu să așezase la scaun, iată cazacii veniia să apuce scaunul“ [10].

De data aceasta, Petru vodă hotărî să lupte și cu arme psihologice. După ce îi surprinse pe cazaci lîngă satul Munteni, i-a înconjurat, silindu-i să se predea. În loc să-i dea streangului sau securii călăului (procedeu obișnuit în epocă) el a oprit pe lîngă sine o parte (cei „carii i-au părut oameni de treabă“), iar pe ceilalți i-a lăsat liberi, după ce i-a pus să jure că se vor astîmpăra. Fie că gestul domnului i-a convins, fie că și-au dat singuri seama că nu mai pot găsi în țară sprijinul pe care-l primiseră frații Potcoavă, cert este că timp de cîțiva ani cazacii nu au mai întreprins nici o incursiune asupra Moldovei, orientîndu-se spre teritoriile smulse de otomani din trupul țării și prefăcute în raiale : Tighina și Cetatea Albă. Dar mai presus decît orice, liniștea se

[9] DIR, A (Moldova) veacul XVI, vol. II, doc. 391, p. 324.
[10] Ureche, *op. cit.*, p. 173.

datora frontului comun pe care țările române îl făceau — cu acordul Porții — acestei primejdii perpetue. În iunie 1583, sultanul Murad scria noului principe al Transilvaniei, Sigismund Bathory : „Îți dau de știre că acum voievodul Moldovei a trimis Porții mele scrisoare... Pentru că acel vrăjmaș [se anunța o nouă incursiune căzăcească] se silește acum spre Moldova, să fii gata numaidecît cu norodul de sub porunca ta, și dacă vin [cazacii] asupra Moldovei și tu să mergi cu oștirea ta fără zăbavă asupra lor... Să fii gata să-ți aperi credința și legea cu toate sculele de luptă, cu puști, cu tunuri, cu darde“ [11].

Uniunea dinastică, refăcută cu atîtea eforturi și cheltuieli, era însă pe cale să se destrame din nou. Abia își căpătase tronul Petru Șchiopul, că Mihnea II trebui să părăsească scaunul domnesc de la București, pornind împreună cu mama sa, Ecaterina doamna, unde ? dacă nu spre Rodos ! Tronul Țării Românești a fost preluat de un alt Petru voievod, pe vremuri și el în Rodos (în același timp cu Iancu Sasul), de unde umblase apoi mult pe la curtea Franței și la felurite ducate din Italia. După moda din apus purta un cercel de aur în ureche, motiv pentru care poporul l-a numit Petru Cercel.

În Rodos, Ecaterina doamna și Mihnea voievod nu-și făceau prea multe griji ; învățaseră că soarta e schimbătoare și că după mărire

---

[11] Veress, *Documente*, vol. II, doc. 233, p. 251.

vine coborîrea, pentru ca apoi steaua norocului să urce iarăși : „Ci nu te supăra deloc — scria la 14 ianuarie 1584 Ecaterina doamna surorii ei din Murano, Mărioara Vallarga — pentru nenorocirea ce ne-a lovit, căci așa e obiceriul țării acesteia : cînd [turcii] vreau să puie alt domn, scot pe cel dintîi și-l trimit aiurea, precum au făcut cu Petru voievod, unchiul nepotului tău, și acuma află că domnește iarăși în Moldova“ [12]. Cum Mărioara o copleșea cu diverse cereri, Ecaterina îi răspundea : „Iar acuma eu n-am putința de a-ți trimite de cheltuială ca înainte, deoarece ne-a scos din domnie... Și ți-am trimis un lighean și un ibric și plapomă, împrejur cu atlaz roșu și la mijloc aurie și plapoma de care-mi scrii, nu am chip acuma. Și-ți trimit și o față de masă albă și nimic alta... Eu, doamna Ecaterina, scriu din Rodos“.

Petru Cercel era și el conștient de vremurile schimbătoare. De aceea, pentru mai multă siguranță, se gîndi că n-ar strica să-și știe rivalul mai departe de Înalta Poartă. Un cadou ici, o pungă de galbeni dincolo deciseră mutarea lui Mihnea și a mamei sale tocmai la Tripoli, în Tunisia. Iată că după Radu Paisie care ajunsese în exil în Alexandria Egiptului, un alt domn-mazil lărgea și mai mult (vrîndnevrînd !) orizonturile geografice ale românilor.

---

[12] Stoica Nicolaescu, *Petru cel Tînăr și Petru Șchiopul*, p. 22.

Petru Cercel îl îndepărtase pe Mihnea II, dar nu și pe unchiul său, din Moldova. Acesta veghea la interesele familiei. Scrisorile, în turcește, adresate din Tunisia de Mihnea II diferitelor persoane de la Înalta Poartă, atestă că între unchi și nepot existau permanente contacte. Așa cum, la Alep, Mihnea îl informa și-l ajuta pe Petru, la Tripoli era rîndul unchiului să-l sprijine în eforturile de revenire la tron. La 18 septembrie 1584, Mihnea II se adresa lui Ulugi-Ali care era în acea vreme Capudan-pașa, adică amiralul flotei otomane, solicitînd o corabie („goeleta") care să-l transporte în partea europeană a Imperiului. Pe margine se află o însemnare : „Dacă se va da poruncă pentru scăparea de aci a subsemnatului... și dacă va trebui să vie corabia, atunci cheltuielile pentru corabie să le cereți de la unchiul meu Petru voievod, domn al Moldovei, care se află în Constantinopole" [13]. Cu intervențiile și sprijinul Moldovei, cu darurile substanțiale oferite de Mihnea II (el făgăduia 500.000 de galbeni padișahului, dintre care 300.000 înainte de intrarea în domnie ; alți 100.000 oferea marelui vizir — în acea vreme Siavuș pașa —, iar chehaii marelui vizir 20.000 de galbeni ; nu era uitat nici Sinan pașa, căzut vremelnic în dizgrație, dar avînd în continuare o poziție influentă la Poartă), exilatul

[13] Nicolae Bănescu, *Opt scrisori turcești ale lui Mihnea II Turcitul*, în *Analele Academiei Române*, Mem. Secț. Ist., seria III, tom. VI, mem, 8, p. 12.

își atinse scopul. La 26 martie 1585, Berthier, agentul francez la Poartă, informa pe regele său (protector în continuare al lui Petru Cercel) asupra situației critice a acestuia, iar la 9 aprilie îl încunoștiința asupra deciziei de înlocuire. La 1 iunie 1585, Mihnea II pornea spre țară, doamna Ecaterina avînd toate motivele să-i scrie surorii ei Mărioara că „cel ce nădăjduiește, își atinge scopul“ [14].

Nu este exclus ca, în dorința de a-și recăpăta tronul, Mihnea să fi făcut și alte promisiuni decît darurile în bani ; poate acum va fi făgăduit să treacă la islamism, gest pe care-l va face în 1591.

Deocamdată, el pornea spre țară, unde urma să domnească în baza unei *ahidnâme* (tratate pe care literatura de mai tîrziu le va numi Capitulații, care stipulau obligațiile țărilor române, dar și statutul lor de autonomie, în afara limitelor propriu-zise ale Imperiului otoman).

În vara anului 1585, uniunea dinastică moldo-munteană se refăcea și avea să dăinuiască pînă în 1591. Dacă în prima domnie meritul inițierii ei se datorase lui Alexandru II Mircea, acum era rîndul lui Petru voievod de a dirija destinele familiei. Autoritatea sa de șef al familiei era recunoscută atît formal, cît mai cu seamă în fapt prin inițiativele pe care Petru vodă le-a avut, iar Mihnea II a subscris la ele. Că așa stau lucrurile ne-o arată și un

[14] *Ibidem*, p. 5.

document din 17 ianuarie 1586, în care Mihnea II se intitula „din mila lui Dumnezeu, Io Mihnea voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui și preabunului Alexandru voievod, *nepotul lui Petru voevod* [s.n.]“ [15]. Invocarea unchiului care domnea în Moldova avea desigur un temei, fie măcar pentru a sublinia ajutorul acordat în recăpătarea tronului Țării Românești. Există însă suficiente motive pentru a considera că Petru vodă acționa, cel puțin în unele împrejurări, în numele principatelor extracarpatice, intitulându-se domn al ambelor țări. Astfel, în două documente redactate în românește, în vremea exilului în Tirol, Petru Șchiopul scria despre sine că „am fostu dom[n] în Țara Molduvei și în Țara Muntenescu“, respectiv „dom[n] de Țara Moldovei și de Țara Muntenească“. Al treilea moment este însă anterior, în 1588, cu prilejul tratatului comercial încheiat cu regina Elisabeta a Angliei. Așa cum lasă să se subînțeleagă titulatura (princeps Valachiae et Moldaviae), Petru vodă încheiase acest tratat în numele ambelor principate. [16] În cazul primelor două exemple s-ar putea invoca faptul că

---

[15] DIR, B (Țara Românească), veacul XVI, vol. V, doc. nr. 238, p. 225.

[16] Ștefan Andreescu, *Inițiative secrete ale lui Petru Șchiopul*, în A.I.I.A.I., tom. XX, 1983, p. 426. De remarcat că același titlu *(Fürst der Moldau und Wallachey)* și-l acorda Petru vodă și în scrisorile sale către Ferdinand de Habsburg. (Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, doc. CCCCVII, p. 271.)

autorul lor o făcea într-un moment cînd nici el, nici nepotul său nu mai domneau, deci titlul avea mai puțină importanță ; în cel de-al treilea caz este însă vorba de un act oficial, încheiat cu o persoană (William Harborne) care cunoștea bine situația țărilor române, întrucît stătuse mai mulți ani la Constantinopol în calitate de ambasador al țării sale pe lîngă Înalta Poartă. Desigur că dacă domnul Moldovei și-ar fi atribuit calități la care nu avea dreptul, Harborne ar fi protestat împotriva includerii lor într-un document oficial. Or acest lucru nu rezultă nici din document, nici din relatarea făcută de Harborne asupra călătoriei sale prin Moldova.

Dar asupra acestui important document de natură economică și politică vom reveni în capitolul următor, cînd vom analiza dezvoltarea economică, socială, culturală și politica Moldovei în vremea lui Petru Șchiopul. Deocamdată, la adăpost de primejdiile unei noi înlocuiri (căci atît Petru Cercel cît și cazacii se confruntau cu dificultăți mari), unchiul și nepotul puteau acționa nestingheriți în direcția consolidării familiei și firește, prin intermediul ei, a legăturilor dintre cele două principate românești. „De fapt — cum observa cu justețe N. Iorga — aceeași familie stăpînea în același fel, alipindu-se la o străveche datină de cruțare a săracului, de frăție cu boierii, cu bune legături cu vecinătatea. Pe departe nu s-a prețuit de ajuns această operă prin care desigur că țara s-a odihnit și s-a întremat". Dar uniu-

nea dinastică nu a fost numai „o asociație de interese în marginile aceleiași familii, însă a ajuns să reprezinte mai mult *în viața însăși a neamului. De la o țară la alta trec influențele și se produce, pe încetul, o asimilare pentru care pînă atunci era așa de mult de făcut*“ [17]...

Mai întîi, la îndemnul sau urmînd exemplul unchiului său, această nouă guvernare a lui Mihnea se impusese prin blîndețe. De altfel era și el îngăduitor din fire : Pascal de' Marini Poli — oaspete la curtea sa — ne spune că fiind nevoit să aplice, pentru diverse vinovății, pedeapsa cu moartea, în taină chema pe reclamant și-i poruncea să solicite, în numele său, al păgubașului, iertarea pe care, mărinimos, domnul o acorda ! Ca și unchiul său, Mihnea se străduí să aibă bune relații cu vecinii. Îndată după înscăunare, el trimise o solie fastuoasă (175 de călăreți) la principele Transilvaniei, Sigismund Bathory. Este drept, solia mai avea un scop ; ea trebuia să pună de acord cele două tabere în legătură cu averea lui Petru Cercel, care fusese confiscată după ce acesta se retrăsese în Transilvania. Poarta reclama aceste bunuri, or Sigismund nu voia să le dea, pretextînd că ar fi fost furate sau le-ar fi luat Petru Cercel în Apus.

Pentru a pune baze și mai solide legăturilor dintre cele două principate, în 1586, la 15 august, Petru vodă se întîlni cu nepotul său, cu participarea dregătorilor mari și mici din am-

[17] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, pp. 221—222.

bele principate : „Împreunatu-s-au Pătru vodă — scrie Ureche — cu nepotu-său Mihnea vodă, domnul muntenescu, ficiorul lui Alixandru vodă, la satu, la Bogdănești pre Prut, august 15 zile, amîndoi cu curte multă și cu gloate mari și s-au ospătat împreună cu mare cinste". Fără îndoială, întîlnirea avea o semnificație simbolică ; ea trebuia să șteargă — în mentalitatea domnului — amintirea evenimentelor din 1574 și să determine deplina împăcare între frații de-o parte și de alta a Milcovului.

Cronicarul nu insistă mai mult asupra acestui eveniment și ecouri ale lui nu se fac auzite nici în alte informații de epocă. Putem totuși deduce cîteva din subiectele discutate. Unul va fi fost ceea ce Iorga numea „posibilitatea unei rezistențe românești la acest fenomen prădalnic al cazacilor", căci de la o vreme aceștia începuseră iarăși să se agite la hotarele Moldovei. Astfel, în ianuarie 1587 „rădicatu-s-au o samă de cazaci ca niște lupi ce sîntu învățați de-a pururea la pradă, de au întrat în țară și au prădat și multe bucate au luat de la ținutul Sorocii" (Ureche). În prima domnie, o atare incursiune ar fi generat o stare de precipitare la Iași, emisari trimiși la Istanbul ș.a.m.d. Avînd țara de partea sa, precum și sprijinul muntenesc deplin, Petru vodă putea acum să acționeze de pe alte poziții. Ca răspuns la atacul cazacilor, Pîrvu, pîrcălabul cetății Soroca, a adunat oastea. Hînsarii (adică husarii) și alții „carii au vrut de bună voie" au pornit în urma prădătorilor și i-au ajuns la

Pereiaslav. Relatînd evenimentul, Ureche nu-și ascunde satisfacția că, în sfîrșit, moldovenii se răzbunau pentru umilințele și jafurile îndurate de-a lungul atîtor ani — consemnarea sa vibrînd de patriotism. „Acolo — la Pereiaslav — spune el — cazacii vrînd să nu dea dobînda, moldovenii să scoată al său, tare război s-au făcut într-înșii și în doao zile bătîndu-să, de-abiia au spartu pre cazaci. Mai apoi daca i-au biruit, pre toți i-au omorît, fără numai unul zic să fie scăpat; o samă vii i-au prins și i-au trimis la împărăție“ [18].

Ecoul acestei mari victorii răzbate și dintr-un document de epocă. La 8 mai 1587, Petru voievod îl răsplătea pe Pîrvu, pîrcălabul de Soroca, acordîndu-i stăpînirea asupra unui sat, anume Burueneșți, „aice în pămîntul Moldovii noastre“. În continuare se arată și motivul: „Slujind el domnii mele și pămîntului nostru încă și pînă acum într-aciastă vreme, în care vreme s-au întîmplat de au venit niște căzași tălhari, foarte oameni răi, aice în pămîntul nostru și au prădat și căteva sate la margene, pe Nistru, în pămîntul domnii mele.

Deci sluga noastră Pîrvul pîrcălabul, lovindu-să cu dănșii, s-au bătut și așa Dumnezău milostivul fiind agiutor și biruindu pre acei tălhari, i-au dat supt sabie domnii mele și toți s-au biruit cu moarte, iar pre unii dintre dînșii încăș vii s-au prinsu... Care mai pre urmă și sluga noastră Pîrvul pîrcălabul viind,

[18] Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 175.

s-au aflat pe însuș trupul lui avându cîteva rane“ [19].

În legătură cu acest Pîrvu pîrcălab, N. Iorga consideră că ar fi fost originar din Muntenia (poate fiul marelui clucer Stepan, ctitorul Bucovățului), cum o arată numele mai frecvent în țara de la sud de Munții Carpați. În lipsa unor dovezi concludente este greu de precizat originea sa. Dar unul din efectele uniunii dinastice era și trecerea dregătorilor dintr-o țară în cealaltă — „unul din elementele deosebit de interesante ale legăturilor politice dintre cele două state medievale românești“ neîntîlnit în istoria altor țări [20]. Nu întîmplător, perioada de care ne ocupăm — constituind o vreme în care „fără teamă de primejdia înstrăinării «gospodarul moldovean devenea gospodar muntean și gospodarul muntean devenea gospodar moldovean»“, cum remarcau la sfîrșitul secolului XVI Dan vistierul și Vintilă clucerul“ [21] — consemnează pe cei dintîi dregători care activează și într-o țară și în cealaltă.

Primul dintre ei în lista de 34 de dregători alcătuită pentru veacurile XVI și XVII a

---

[19] DIR, A (Moldova), veacul XVI, vol. III, doc. 435, pp. 355—356.

[20] N. Stoicescu, *O singură patrie — aceeași dregători*, în *Magazin istoric*, an. XII, nr. 9 (138) septembrie 1978, p. 21. Aceeași temă, a trecerii dregătorilor dintr-o țară în alta, a fost dezbătută de autor și în A.I.I.A.I., XI, 1974, pp. 251—252.

[21] *Ibidem.*

fost Ivan Norocea din Răzvad[22]. După ce între anii 1561—1568 a fost mare postelnic și mare logofăt în timpul domniei lui Petru cel Tînăr, (fiind căsătorit cu domnița Stana), în vremea lui Alexandru II Mircea, Ivan Norocea a trecut (ca mulți alți opozanți) în Transilvania, unde a îndeplinit o serie de însărcinări diplomatice pe vremea lui Ștefan Bathory și a intrat chiar în rîndul nobilimii ardelene cu titlul de Sas-Sebeș.

Venirea sa în Moldova trebuie pusă în legătură cu încercările lui Petru vodă de stingere a vechii vrăjmășii dintre Mircești și Mihnești printr-o alianță matrimonială, anume căsătoria dintre Vlad, fiul lui Miloș Vodă, și Velica, fiica lui Ivan Norocea și nepoată a Chiajnei.

Această intenție reiese din scrisoarea lui Petru vodă din 17 februarie 1587, prin care vestea principelui Ardealului evenimentul. Scrisoarea insista pe larg asupra motivelor mai vechi ce dezbinaseră familia și care se cereau neîntîrziat mediate: „Va fi fost poate spre știința Măriei Tale, ce vrăjmășii au fost între omul fratelui nostru mai mic, al voevodului Mihnea și între omul văduvei voevodului Mircea la Poartă, în vremile de odinioară. Iar

---

[22] Potrivit opiniei lui Ștefan Andreescu — reluînd părerea exprimată mai demult de Al. I. Gonța — cel dintîi dregător trecut dintr-o țară în alta ar fi Leonte zis Melentie Balica hatmanul, din familia Buzeștilor, ctitor al mănăstirii Galata de Jos. (St. Andreescu, *Restitutio Daciae*, p. 177).

acum lucrurile s-au împăcat din voința amîndurora, au aruncat între ei legătură tare și blăstăm ca să nu mai fie între ei pînă la moarte nici o vrăjmășie... Iar pentru mai puternica fire a acestei păci, văduva lui Mircea vodă... au dat fiului fratelui nostru mai mic, voevodului Vlad pe nepoata văduvei voevodului Mircea, pe fiica logofătului Ivan. Au schimbat și inelele înaintea patriarhului nostru sub jurămînt și blăstem... Ziua căsătoriei a fost astfel rînduită să se întîmple acum, în ziua lăsatului de carne, dar din pricina vremii grele de iarnă nu au putut-o săvîrși. Iară [fiul] fratelui nostru mai mic, voevodul Vlad [care] în ziua a 12-a a lui Faur a sosit la voi acum este la noi“ [23]. Sultanul însuși trimise un sol, fiind deci într-un fel nun al tinerilor soți [24]. Clucerul Nistor Ureche — tatăl cronicarului — și un om al Chiajnei îndeplini oficiul petitorului, căci viitoarea mireasă sosise și ea la Brașov, în ziua de 12 mai.

Nunta, oficiată în ziua de 10 iunie la Tecuci, a fost o adevărată întrunire a românilor din toate teritoriile locuite de ei : din Transilvania, Sigismund Bathory trimise o solie impresionantă, condusă de cancelarul Josika, român din Banat, și Gaspar Corniș, de origine tot română, dar din Maramureș. Brașovul — centrul atîtor legături economice, culturale și politice pentru români — trimise o delegație în frunte

[23] Veress, *Documente*, vol. III, doc. 49, p. 97.
[24] *Ibidem*, doc. 50, p. 97—98.

cu negustori de vază ai orașului. Din Țara Românească participarea a fost, cu deosebire, numeroasă. Raguzanul Pascal de' Marini Poli, care venise în Țara Românească pentru a-l întîlni pe fratele său Ioan (Giovanni, Zuan) de' Marini Poli, scria din Vidin la 2 iulie 1587 Mărioarei Vallarga, la Murano: „Domnul și împreună cu el Giovanni erau duși în Transilvania sau în Moldova cu 3.000 de călăreți și o mie de pușcași, pentru a duce mireasa vărului acestui domn“ [25]. La 31 august el era în măsură să-i dea știri detaliate rudei doamnei Ecaterina Salvaresso : „Ceea ce spui că ai auzit, că o nepoată, care e fiica [de fapt, nepoata] Mircioaiei, trebuie să se mărite cu vărul primar al domnului, care se numește Vlad voievod, a fost adevărat și nunta s-a făcut în Moldova, și domnul [Mihnea II] a fost de față, și doamna [Ecaterina] și toți boerii și curtea, poate la 3.000 de oameni să fi mers cu domnul“ [26].

Nu a lipsit nici Elina, văduva lui Ivașco Golescu logofătul, eroul de la 1574. În timpul domniei lui Petru Cercel, logofătul se refugiase la curtea lui Petru Șchiopul — încă o dovadă a legăturilor politice strînse dintre cele două principate — unde, murind, fusese înmormîntat la mănăstirea Bistrița [27]. Numai

---

[25] *Călători străini*, vol. III, pp. 222—223.
[26] *Ibidem*, p. 226.
[27] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, p. 226.

Chiajna — bătrînă și bolnavă — n-a luat parte la acest eveniment memorabil din istoria Basarabilor și a celor două țări, care trebuie privită „ca o mare demonstrație românească, unindu-se acolo moldoveni și munteni... apoi un bănățean și un maramureșean, pe lîngă sîrbi de felul lui Rat, intrați acum în marea tovărășie românească, și mulți străini de o mare distincție «megieși de prin prejur»“ [28]. Într-un cuvînt, așa cum spune Ureche, o adevărată „nuntă domnească... cu multă chieltuială și jocuri și mulți din vecini au venitu, de le-au înfrumusețat masa. Această veselie au fost la Tecuciu“. Două secole mai tîrziu, Șincai amintea nunta remarcînd că „Miloș și Mircea, carii se numesc aci voĭă, n-au fost domni, ci au fost feciori de domn, dară ai cui ?“

N. Iorga a acreditat ideea că ar fi fost în intenția lui Petru Șchiopul de a-l înfia pe acest Vlad voievod, fiul lui Miloș cu scopul de a-l lăsa urmaș, „ceea ce arată la dînsul grija unei continuități dinastice, peste toate improvizațiile și uzurpările din ultimele timpuri“. În acest scop, ar fi încercat mai întîi să-l însoare pe Vlad cu Teofana, fiica lui Alexandru Lăpușneanu, pentru a-l lega de vechiul neam domnesc al Moldovei [29]. Părerea e mai greu de susținut. Petru avea el însuși un fiu, care se numea tot Vlad, iar din 1584 i se mai năs-

[28] *Ibidem*, pp. 227—228.
[29] *Ibidem*, p. 226.

cuse un fiu, Ștefan, a cărui mamă era Irina, doica celorlalți copii ai domnitorului: domnița Maria și Despina, moartă de mică și înmormîntată la Galata. În orice caz, el a acordat întreaga protecție nepotului său, pregătindu-l pentru orice defecțiune s-ar fi ivit în sînul familiei.

Și, într-adevăr, după 1587, care a fost anul cel mai bogat în realizări comune al Mihneștilor, a urmat o perioadă de tot mai pronunțat declin. Mai întîi, în 23 noiembrie 1587, cazacii au apărut cu un nou „domnișor" (firește tot un Ion vodă) căruia Petru i-a ieșit înainte la Țutora. După trei zile de luptă „vitejaște dispre amîndoao părțile", Petru birui silindu-i pe învinși să le predea căpetenia. Urmă o adevărată vînătoare a năvălitorilor, care se ascundeau prin păduri „carii pre unde putiia și moldovenii îi goniia" încît puțini au scăpat peste Ceremuș „mai toți răniți și pedestriți".

Evenimentul a trecut aproape neobservat. După nunta din vară, în decembrie familia serba o altă căsătorie: a domniței Maria cu Zotu Tzigara, un grec din Ianina ajuns pîrcălab de Hotin și mai apoi mare spătar al Moldovei.

La fel, nici boala doamnei Ecaterina (imediat după nunta de la Tecuci) nu a stîrnit multe temeri; ea s-a vindecat repede cu ajutorul unui medic din Brașov, dar la scurt timp s-a îmbolnăvit din nou, încît Mihnea trebui să părăsească în grabă reședința de la Tîrgoviște pentru a veni la București, înainte ca

mama lui să-și dea duhul. Ecaterina răzbi și de această dată boala, dar era tot mai șubrezită. Astfel, alianța moldo-munteană era lipsită de un spirit echilibrat și autoritar, care reușise să-și dirijeze fiul cu înțelepciune pe terenul atît de dificil al guvernării.

Din corespondența fraților de'Marini Poli cu Mărioara Vallarga reiese că spre sfîrșitul anului 1587 Petru Cercel își făcuse din nou apariția la Poartă și uneltea, cu sprijinul Franței, pentru recăpătarea domniei. Pascal de'Marini Poli scria protectoarei sale că „pentru dînsul [Petru Cercel] domnul va cheltui mult mai mult decît obișnuit cu turcii". Pentru a face față cheltuielilor tot mai mari, Mihnea a instituit o nouă dare, foarte nesuferită poporului, anume *năpasta*, la care a impus „în afara rînduielii — spune Filstich — pe oștenii zișii roșii". De asemenea „porunci megieșilor să dea fiecare cîte o cîblă de grîu ; mai pofti apoi să primească, drept dijmă, cîte un stup din zece". Toate aceste măsuri nu erau firește de natură să sporească adeziunea poporului față de domnie. De aceea, grijuliu cu soarta familiei, Petru se gîndi la înlocuirea lui Mihnea, avansînd ideea candidaturii lui Vlad, fiul lui Miloș ! Se poate să fi fost și alte pricini la mijloc, în primul rînd politica tot mai șovăitoare a lui Mihnea. Cu sprijinul lui Sinan pașa, Vlad primi caftanul de domn ; nu apucă însă să intre în țară, căci muri în mod misterios, Mihnea nefiind, se pare, străin de întîmplare.

La 3 septembrie 1589, aparent neutru, el îi scria din Adrianopol lui Sigismund Bathory, vestindu-l că a fost mazilit și domnia a fost încredințată lui Vlad vodă, care a murit însă înainte de a intra în țară. Îl mai vestea că „Petru cel pribegit [Cercel]" s-ar fi înfățișat la Poartă, solicitînd domnia ; deocamdată a fost închis la Edikulé (vestita închisoare 7 turnuri) dar pentru a scăpa, Cercel ar fi afirmat că Sigismund Báthory i-ar fi luat, în 1585, 300 de saci de aspri.

Primejdia comună îi unea pe Mihnea și Sigismund. Căci, în continuare, Mihnea îl vestea pe transilvănean că a uzat de toate mijloacele pentru a-l dezvinovăți în ochii turcilor. Și cum serviciul cerea serviciu, el ruga la rîndul său pe Sigismund să pună o vorbă bună pentru a-și recăpăta tronul [31].

Moartea, la 2 august 1589, a protectorului lui Petru Cercel, regele Franței, Henric III, a rezolvat de la sine problema. Potrivit lui Șincai, vestea a fost adusă la Istanbul de Nicolae Gavai, solul Ardealului : „Înțelegînd aceasta, Mihnea vodă a zis către solul Ardealului : «Dă-i, să nu lăsăm, ci mai bine să dăm amîndoi cîte zece mii de galbeni și să țin eu domnia». I-a plăcut lucrul lui Gavai, pentru că avea poruncă ca în toate să se înțeleagă cu Mihnea vodă împotriva lui Petru vodă" [32].

---

[31] Veress, *Documente*, vol. III, doc. 122, p. 189.
[32] Gh. Șincai, *Cronica românilor*, vol. II, p. 295.

Fără protecție și în spatele gratiilor, soarta lui Petru Cercel era pecetluită. Într-o noapte a fost sugrumat, iar trupul, cusut într-un sac, azvîrlit în Bosfor. Mihnea II putea să răsufle ușurat. La 8 decembrie 1589, Pezzen, unul din abilii spioni imperiali la Poartă, îl informa pe arhiducele Ernest despre instalarea lui Mihnea ca domn [33]. Dar pentru cîtă vreme?

La sfîrșitul anului 1589, de bine de rău, Mihnea își reconsolidase poziția. Situația unchiului era însă dintre cele mai dificile. Sinan voia bani și era gata să ofere tronul oricui oferea mai mult. De pretendenți nu era lipsă, iar pretexte se găseau ușor. Din țară începură să curgă plîngerile: jalbele îl făceau prigonitor de boieri (pe el care nu mai știa cum să le intre în voie), din victimă a cazacilor îl făceau un șiret pehlivan care s-ar fi înțeles pe ascuns cu aceștia [34]. În iunie 1589 Bartolomeo Brutti porni la Poartă, pentru a găsi o soluție. Curînd veni și vestea mazilirii lui Petru, și bătrînul voievod luă drumul Istanbulului. Petru știa că Sinan nu-l mazilea din dușmănie, ci pentru că haznaua sultanului (și a sa proprie) voiau, potrivit expresiei lui Iorga, „să tragă cîștigurile cuvenite dintr-o nouă numire de domni" [35]. Atunci Petru se hotărî să ofere o candidatură. Dacă pentru Țara Românească îl

---

[33] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, Apendice, doc. CCII, p. 731.
[34] *Ibidem*, vol. XI, pp. LXVII—LXVIII.
[35] *Ibidem*, p. LXX.

susținuse pe nepotul favorit, Vlad, pentru Moldova îl propuse pe fiul său Ștefan (primul fiu — tot Vlad — murise în acel an, fiind menționat pentru ultima oară la 10 iulie 1589)[36]. Propunerea prezenta un inconvenient, întrucît candidatul avea doar cinci ani. Pînă atunci țările române mai înregistraseră voievozi copii. Petru cel Tînăr avea doisprezece ani la urcarea pe tron, Bogdan Lăpușneanu, cel mult paisprezece, Mihnea II — unsprezece. Un domnitor de cinci ani nu mai avuseseră însă țările române ; de aceea și tratativele pentru numire au fost dificile. Pînă la urmă, firește că argumentul material învinse. 200.000 de galbeni vărsați în vistieria mare a sultanului (jumătate din sumă în giuvaeruri), alți 60.000 în haznaua (mai mică, dar totuși încăpătoare !) a lui Sinan au convins.

Pentru obținerea sumelor necesare, Ioan (Iani) banul trebui să facă împrumuturi peste împrumuturi de la casapi și gelepi : la 15 noiembrie 1589, 420.000 de aspri de la Pervanabei casapul, la 20 noiembrie 150.000 de aspri de la Floro al lui Tacugi, la 1 decembrie 31.000 de aspri de la Ahmed Celebi ienicerul, apoi alți 225.000 de aspri de la același, la 15 ianuarie 1590, 100.000 aspri de la Foti și Gheorghe : 260.000 aspri de la Mehmed Gelepi, gebegiul din Aivasari. Un total de 1.186.000 de aspri care, chiar dacă erau în monedă devalorizată,

---

[36] DIR, A (Moldova), veacul XVI, vol. III, doc. 526, p. 438.

reprezentau o sumă considerabilă. Domniile în țările române deveneau tot mai scumpe ![37]

La 23 noiembrie 1589, Pezzen informa din Constantinopol asupra posibilei numiri a lui Ștefan vodă, iar la 8 decembrie, același an, numirea era certă [38]. O suită impresionantă, cu Emir-Alem purtător de steag porni spre Moldova, unde, la 2 ianuarie 1590 mitropolitul Gheorghe Movilă unse solemn pe voievodul-copil. Petru rămînea și pe mai departe în fruntea țării, în chip de tutore al voievodului. El judeca pricinile, împărțea dreptatea, sancționa actele de politică externă și mai ales plătea datoriile la casapii și gelepii din Constantinopol pentru cheltuielile prilejuite de învestitură. Oile Moldovei — cum o atestă chitanțele semnate de Ioan banul în două documente succesive (din 12 mai 1591 și 15 mai 1591) — luau tot mai mult drumul Stambulului, pentru plata... păstorului.

De fapt, cumpărarea domniei nu dădea în nici un fel asigurarea ei efectivă. Dimpotrivă, era limpede că, de vreme ce plătiseră o dată, vor plăti — ei sau adversarii lor — și cu următoarea ocazie. Un aspect pe care-l înțelegeau otomanii, întreținînd permanent o armată de pretendenți și un focar de nesiguranță în jurul domniilor. Îl înțelegeau străinii : „vo-

[37] Ibidem, doc. 536, 537, 538, 539, 544, 546, pp. 446, 447, 450, 451.

[38] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, Apendice I, doc. CC și CCII, p. 731.

ievozii Moldovei, Țării Românești și Transilvaniei — scria un geograf al vremii, Giovanni Botero — se mențin în principatele lor prin forța vie a darurilor și se mută în fiecare zi cei din Țara Românească și din Moldova pentru că scaunul se dă celui care oferă mai mult și pentru ca acesta să se poată menține se istovesc locuitorii și se distrug provinciile“ [39].

Numai voievozii țărilor noastre nu-l înțelegeau, ori nu voiau să-l înțeleagă. Nu trecuse decît un an de cînd Mihnea II obținuse cu atîta greutate reconfirmarea pe tronul Țării Românești (înlăturînd doi rivali : pe Vlad și pe Petru Cercel) și iată că la începutul anului 1591 îi veni din nou vestea că e mazilit. La 10 martie, Mihnea porni spre Istanbul, împreună cu ceaușul împărătesc, sperînd încă într-o răsturnare a situației. La plîngerile din țară (privind birurile apăsătoare, pedeapsa capitală dictată împotriva logofătului Stanciu ș.a.) se adăuga concurența unui rival, Ștefan Surdul. Cînd turcii pomeniră locul de exil — Alepul — Mihnea, care mai cunoscuse un exil în Africa de Nord, alese... trecerea la islamism, care însă îi asigura rămînerea în Europa, dar îi schimba numele : din Mihnea devenea Mehmed.

La 9 aprilie 1591, Girolamo Lippomani comunica dogelui că Mihnea, mazilit, a primit

---

[39] Marin Popescu-Spineni, *România în izvoare geografice și cartografice*, București, 1978, p. 144.

sangeacatul de Nicopole[40] în schimbul abjurării credinței. Gestul de neiertat al renegării și-a pus pentru totdeauna pecetea asupra acestui voievod, care, altminteri, dovedise destulă personalitate. Pentru posteritate el a rămas cu cognomenul Turcitul, ca al lui Iliaș Rareș cu cîteva decenii în urmă, poreclă de ocară care l-a stigmatizat în istorie. Ecaterina doamna, moartă în 1590, a fost scutită de a-și vedea fiul în această postură ; pentru soția sa Neaga a fost însă o lovitură grea. Retrasă la o mănăstire din Munții Buzăului o regăsim mai tîrziu în chip de donatoare către o mănăstire din Kiev ; o cruce pe care se află încrustată inscripția : „De Dumnezeu îngrijitoare, *regină* [s.n.] a Țării Românești"[41]. Hotărît lucru, de mîndrie nu se ducea lipsă în familia Mihneștilor !

Mihnea însuși nu rupse legăturile cu lumea creștină. Îl preocupa mai cu seamă educația fiului său Radu (viitorul Radu-Mihnea) de ale cărui studii îl vom vedea interesîndu-se nu numai în Țara Românească, ci și în Italia. Din păcate, proaspătul bei de Nicopole spera în secret într-o reîntoarcere pe meleaguri românești în chip de... beglerbeg peste ambele principate[42].

Așadar, în martie 1591, uniunea dinastică moldo-munteană a luat sfîrșit, într-un chip

[40] Veress, *Documente*, vol. III, doc. 241, p. 161.
[41] C. Gane, *op. cit.*, p. 97.
[42] Hurmuzaki, *Documente*, vol. III, doc. CXXX, pp. 145—146.

greu de prevăzut. Conștiința unității de neam a românilor făcuse însă de-a lungul celor aproape două decenii progrese însemnate. În 1574, firul dinastic moldovean fusese întrerupt prin urcarea Basarabului Petru pe tronul Mușatinului Ion vodă. În 1591, în locul Basarabului Mihnea, în scaunul domnesc de la București urca Mușatinul Ștefan Surdul, fiul lui Ion vodă ! *Uniunea dinastică încetase, ideea unității românilor dobîndea însă o mare izbîndă.*

În ce-l privea însă pe Petru vodă defecțiunea lui Mihnea Turcitul constituia un avertisment. Anul 1591 se va scurge sub temerea că turcii vor repeta amenințarea. Bătrînul domn („tutore" de domn) se temea nu atît pentru el (trecuse prin atîtea în viață) cît mai ales pentru fiul său, pe care îl iubea cu patimă. Pentru a-și salva copilul, se hotărî să piardă tronul, adică să-l părăsească, retrăgîndu-se într-un loc unde să-și găsească liniștea. Ideea era mai veche, înainte ca Mihnea să-si piardă tronul și credința. Încă la 17 ianuarie 1591, Petru vodă se decise să-si legitimeze fiul și legătura cu mama acestuia, Irina. La data amintită, „sara 3 ciasuri" (nu la trei noaptea cum s-ar crede, ci la trei ore după căderea întunericului), domnul se cunună cu Irina Botezat, mama lui Ștefan vodă. Cununia a avut loc în secret, numai în prezența mitropolitului Gheorghe Movilă, a episcopului Ghedeon de Rădăuți, a egumenului Anastasie de la Galata și a cîtorva mari boieri : Ieremia Movilă,

vornic de țara de sus, Luca Stroici, marele logofăt, Andrei Corcodel hatmanul, Gheorghe hatmanul, cumnatul domnului și alți cîțiva dregători.

Secretul era dictat de condiția socială modestă a Irinei, datina neîngăduind domnului să-și ia, cît timp era în scaun, o soție de origine umilă. De aceea, actul de cununie, scris chiar de mîna voievodului, cu ortografia lui ciudată, recomanda ca știrea să fie ținută ascunsă „se nu se știi nimele de casa a Iași". Știrea urma să fie făcută publică în momentul în care domnul va fi părăsit țara („*alte țara, atunce se știi toți cum am cununat sintam, se știi toți*" [s.n.])[43]. Desigur, precizarea nu ar fi avut nici un rost dacă Petru vodă nu ar fi intenționat, încă din ianuarie, să părăsească țara.

Pe de altă parte, legalizarea căsătoriei arăta și destinația (aproximativă) pe care urma s-o ia domnitorul. Cum se știe, în țările române copiii naturali aveau drepturi egale cu cei legitimi, cu condiția să fie recunoscuți sau să facă dovada descendenței. Nimeni în Moldova ori Țara Românească nu i-ar fi contestat micului Ștefan obîrșia nobilă și nici dreptul de a domni. Încercarea de a legaliza situația fiului, prin căsătoria cu mama acestuia, arată intenția voievodului de a trece într-una din țările catolice ale Europei, unde bastarzii aveau

[43] DIR A (Moldova), sec. XVI, vol. IV, doc. nr. 3, p. 2.

o situație specială. Desigur, nu trebuie să ne scape nici atitudinea morală a lui Petru Șchiopul — căci nimeni nu l-ar fi condamnat pentru legăturile sale extraconjugale ; acestea intraseră oarecum în practica epocii, mai ales în familia domnitoare, în care căsătoriile se încheiau din rațiuni politice și nicidecum din porniri sentimentale.

Sultanul grăbi, fără s-o știe, intenția voievodului de a părăsi țara. Motivînd greutățile războiului cu Persia și cheltuielile enorme ale Imperiului, el ceru o sporire a tributului cu „mai mult decît era adetul țării" și în plus ceru ca noua sumă să fie plătită în monedă veche. De curînd, asprul turcesc suferise o nouă devalorizare care aproape îi înjumătățea conținutul în argint față de moneda precedentă. Așadar nu numai că suma era mai mare decît cea obișnuită, dar fiind plătită cu o monedă mai bogată în argint, paguba era dublă. Petru Șchiopul înțelese ceea ce alți domnitori nu prea înțelegeau : anume că lăcomia sultanului nu va putea fi domolită, că o dată plătită suma, îi vor urma altele, și altele, și altele... Tot mai mari, tot mai numeroase. Domnul făcu sfat cu boierii, dar hotărîrea era luată. La sfatul dregătorilor de a accepta cererile otomane, căci — motivau ei — în locul lui va veni un alt domn, care va accepta noile dări, ba chiar le va spori. Petru le răspunse gospodărește — cum lasă să se întrevadă cronica lui Ureche. El spuse „că nu-i de aceasta, că doară nu va putea plăti această dată țara, ci ieste că să face

obicei, carile nu va mai ieși și aceasta vor lua și altile vor izvodi".

Boierii insistară. „Ci Pătru vodă *nici într-un chip nu voi să apuce de acea dare și să ia blestemul țării asupra sa* [s.n.]. Ci își tocmi lucrul și la scaun lăsă boierii să păzească scaunul, până le va veni alt domnu"[44].

În august, domnul adună ultimele sume destinate haraciului, întrucît acestea nu fuseseră strînse în întrajuns, adăugă diferența din propria-i avere, încheie socotelile cu vameșii și cu ceilalți dregători cu atribuții financiare, puse însemnele domniei într-o cutie și le trimise toate la Istanbul, împreună cu o scrisoare în care, în termeni orientali, dar nu lipsiți de diplomație, își anunța intenția fermă de a se retrage din scaunul domnesc. Bartolomeo Brutti primi o ultimă misiune delicată și ingrată în același timp. El organiză întreg planul plecării și tot el avu însărcinarea să organizeze, la graniță, un simulacru de împotrivire față de fuga domnului. Izbuti în amîndouă de minune.

La sfîrșitul verii anului 1591, însoțit de doamna Irina (de-acum înainte în chip oficial doamnă), de micul Ștefan, de boierii de seamă, Petru vodă porni pe dificilul drum al pribegiei europene.

Gestul lui Petru Șchiopul trebuie înțeles în adevărata lui semnificație. Istoriografia ultimelor decenii, punînd accent pe interpretarea critică a izvoarelor, chiar și acolo unde era su-

[44] Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 177.

ficientă doar preluarea informației ca atare, a tras concluzii felurite : s-a spus că a plecat din lașitate și teamă față de turci, că a fost alungat de valul luptei populare și multe altele. Realitatea este că abandonarea tronului s-a dovedit din partea bătrînului voievod un act de curaj. Desigur, nu excludem faptul că el ar fi putut adopta — față de pretențiile tot mai exagerate ale Porții — soluția împotrivirii, chiar armate, așa cum avea s-o facă peste cîțiva ani Mihai Viteazul. Pentru o atare decizie era însă nevoie de o personalitate de o anume factură. Petru vodă nu făcea parte din această categorie. Născut și crescut la Constantinopol, trăind atîta vreme în atmosfera și cu sentimentul atotputerniciei Imperiului otoman, el nu credea, nu putea crede, în izbînda unei lupte împotriva turcilor. Deși, în ascuns și-o dorea. Încercările de apropiere de forțele catolice ce pregăteau o nouă Ligă Sfîntă antiotomană, tratativele secrete purtate cu Polonia în numele ambelor principate [45] —, răbufnirile de mînie împotriva exploatării otomane exprimate deschis față de călugării iezuiți [46] o probează.

Și totuși părăsirea țării, numai pentru a nu lua „blestemul țării" asupra sa echivalează cu un act de curaj. În acel sfîrșit de veac XVI, cînd pretendenți peste pretendenți se întreceau, care mai de care, să ofere sume cît mai

---

[45] St. Andreescu, *art. cit.*, A.I.I.A.I., XX, 1984, p. 426.
[46] *Călători străini* vol. II, p. 200.

mari, supralicitîndu-se într-un carusel care nu se mai oprea, cînd noi dări erau născocite numai pentru a spori vistieriile, trebuia să ai tărie pentru a renunța. Cine, atunci și în alte împrejurări ale istoriei, ar fi făcut-o?

Previziunile boierilor în sfatul domnesc s-au îndeplinit. Nu numai că noul domn, Aron, a acceptat toate solicitările otomanilor, dar domnia sa a fost una dintre cele mai spoliatoare din istoria Moldovei. „După ce s-au așezat la domnie Aron vodă, nu-i era grijă de alții, numai afară de a prădarea... Așijderea dabilile [dăjdiile] cu carile îngreuiasă țara, nu umbla numai dăbilarii singuri, ce și turci trimetea de umbla cu dăbilarii, de nu-și era țăranii volnici cu nimic... Dabilariul pentru un potronic de-l vrea pîrî la dînsul [la domn], nu-l judeca, ci acolo trimetea de-l pierdea. Pe boieri, pentru avuție, îi omora". [47]

Acestui Aron, contemporanii i-au spus Tiranul.

[47] Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 179.

V. MOLDOVA ÎN VREMEA LUI PETRU ȘCHIOPUL

„În această țară — scria pe la jumătatea veacului XVI umanistul sibian Georg Reicherstorffer — nu se află a lipsi ceva ce ar putea fi de folos oamenilor ; țara e foarte bogată și în mine de aur, de argint, de sare foarte îmbelșugată în ogoare, vii, turme, în heleșteie cu feluri alese de pești ; clima e blîndă, viața ușoară“ [1].

VIAȚA ECONOMICĂ

Modul de viață evolua lent în epoca feudală. Cîteva decenii mai tîrziu, multe din observațiile lui Reicherstorffer erau încă valabile : „Am trecut prin multe sate... pămîntul fiind ca și în cealaltă parte [în Bugeac] șes și bun de pășune. Pe alocuri, este bine lucrat și cul-

[1] N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, p. 145.

tivat"[2] — nota în 1583, François de Pavie, baron de Fourquevaux, în trecere, de la Constantinopol spre Polonia, prin țările române. „Moldovenii — constata în 1589 un alt călător, Henry Cavendish — sînt gospodari... buni, căci imașurile lor sînt bine înzestrate cu vite, boi, vaci cît și oi și au o rasă bună de cai. Țara are un pămînt bun și roditor, bine împădurit și cu o apă foarte bună".

Ocupația cea mai răspîndită era agricultura și, în strînsă legătură cu ea, creșterea animalelor. Se cultivau îndeosebi cereale (grîu, mei, ovăz). O răspîndire din ce în ce mai mare o lua viticultura, impulsionată de condițiile naturale favorabile („Moldova are de la fire un pămînt mănos și potrivit pentru cultura strugurilor" — consemna cronicarul transilvan Ioan Decsi de Baranya) și de faptul că această ramură nu era impusă regimului comercial otoman.

Catastiful averii mănăstirii Galata, întocmit la 25 noiembrie 1588, ne îngăduie să ne facem o imagine asupra unui mare domeniu nobiliar (mănăstiresc). Principala cultură era grîul, cu cele două soiuri — de toamnă și de primăvară — apoi urmau orzul și ovăzul, secara, meiul, hrișca, bobul, mazărea. După numărul de stoguri ce reveneau mănăstirii de pe domeniile din satele sale, raportul era : 32% — grîu ; 18% ovăz, 16% orz, apoi celelalte cereale

---

[2] *Călători străini*, vol. III, pp. 183—184 și 296.

și culturi [3]. Mănăstirea mai avea 10 fălci de vie la Cotnari și 5 la Vorovești și o falce și jumătate la Iași, care-i îngăduiau să umple 28 buți de vin (de Cotnari) și alte 4 (de la Vorovești). În cămările și beciurile Galatei se mai aflau miere (provenită de la cei aproape 500 de stupi ai mănăstirii), 1.100 drobi de sare, o majă de morun și una de crap, opt putini de brînză, o putină cu unt, două putini de poame murate, un cîntar de făină.

Pe domenii se aflau 21 de mori, 6 pive cu vîltori, patru iazuri și helestеie, o povarnă cu vasele respective pentru fabricatul țuicii, iar în Sadna mănăstirea stăpînea și un pod umblător.

Animalele (pentru a căror hrană se adunau 229 stoguri de fîn) numărau 194 cornute mari, 110 cai, 1.128 oi, 140 porci [4].

Așadar, o țară bogată, cu locuitori harnici și muncitori, apăsați de o dublă exploatare : internă — din partea boierimii ; externă — din partea suzeranilor otomani. Căci, așa cum observa Ioan Decsi de Baranya, „Moldova... este însă atît de sărăcită din cauza tiraniei nemăsurate a domnului [el călătorea la puțină vreme după domnia lui Iancu Sasul], încît abia produce, în afară de grîu, cele trebuitoare oamenilor. Căci domnul ba este alungat din scaun

---

[3] *Istoria medie a României*, București, 1966, Editura didactică și pedagogică, p. 300.

[4] DIR, A (Moldova), veacul XVI, vol. III, doc. 499, pp. 408—410.

după bunul plac al turcilor, ba este așezat din nou în vechea lui demnitate prin puterea cea mare a aurului și astfel se întîmplă că în timp ce turcii storc bani de la domn, acesta stoarce bani de la bietul norod și aproape toți, pînă la unul, sînt aduși în cea mai grozavă sărăcie". Constatările călătorilor străini — în general obiective, chiar dacă nu întotdeauna suficient de temeinice — oferă o imagine care altfel greu s-ar desprinde din documentele interne, dezvăluindu-ne unele din cauzele acestei situații. „Majoritatea locuitorilor — nota la 27 ianuarie 1589 Fox, servitorul negustorului britanic Henry Cavendish — sînt atît de lipsiți [de bani] (în ciuda marelui belșug de alte lucruri), încît nu sînt în stare să plătească darea *(the tribute)*, impusă de voievod, după cum ne-am încredințat noi înșine cînd am venit aici".[5]

Una din cauze era deci exploatarea. O alta — cultivarea (încă) nerațională a pămîntului. Constatările lui Cavendish pentru Țara Românească sînt valabile și în Moldova : „Țăranii — spune el — își ară pămîntul lor numai o dată, în care timp își seamănă grînele, dar niciodată nu-și plivesc ogoarele. Ei au mari întinderi de pămînt, dar, în raport cu mărimea lor, o mică rezervă de vite, pentru a căror hrană imașurile sînt pline de buruieni, pelin și măcriș, în loc de nutreț, dar pămîntul lor este

[5] *Ibidem*, vol. III, p. 288.

roditor și ar putea produce grîu bun și fîn bun, dacă ar fi bine gospodărit“ [6].

Din această pricină producția era încă redusă, ceea ce făcea ca starea materială a locuitorilor să depindă, în foarte largă măsură, de factorii naturali : o vară secetoasă sau, dimpotrivă, o iarnă bogată în zăpezi puteau avea efecte dintre cele mai grele asupra stării locuitorilor. Am menționat într-un capitol precedent marea foamete ce a urmat invaziei tătarilor din 1574 și iernii grele ce i-a succedat. Lipsurile au afectat nu numai marea masă a populației, ci chiar și păturile avute. Se menționează că în 1576, cînd Ștefan Bathory trecea prin Moldova pentru a-și lua în stăpînire tronul Poloniei, al cărei rege fusese de curînd ales, a fost întîmpinat de Petru Șchiopul cu o pîine de secară, socotită ca darul cel mai de preț — atît de mare era lipsa ce cuprinsese țara [7].

Nici a doua domnie a lui Petru vodă nu a debutat mai fericit, fiind marcată, în 1585, de o secetă cumplită, a cărei amintire s-a păstrat peste decenii : „mare secită s-au tîmplatu în țară, de au secat toate izvoarăle, văile, bălțile și unde mai nainte prindea pește, acolo ara și piatră prin multe locuri au căzut, copacii au secat de secită, dobitoacile n-au fostu avîndu ce paște vara, ci le-au fostu dărămînd frunză. Și atîta prafu au fostu cîndu să scorniia vîntu,

[6] *Ibidem*, vol. III, p. 295.
[7] Dinu C. Giurescu, *Ioan vodă cel Viteaz*, p. 76.

cît s-au fostu strîngîndu troieni la garduri și la gropi de pulbere ca de omet. Iar despre toamnă, deaca s-au pornit ploi, au apucat de au crescut mohoară și cu acelea ș-au fostu oprind sărăcimea foamea, că-i coprinsese pretitinderea foametea“ [8].

În 1588, ciuma a făcut alte ravagii, determinînd părăsirea în masă a localităților. Domnul însuși și-a așezat curtea în corturi, la Tutora sau, după alte surse, la Roman. În această tabără improvizată a primit atît misiunea iezuită poloneză, condusă de Warszewiecki, cît și pe ambasadorul englez Harborne.

Firește, cea mai apăsătoare era dominația otomană. În 1574, la urcarea pe tron, tributul se cifra la 30.000 de galbeni. În 1580 — după un raport al ambasadorului francez la Poartă Germigny — disputa între Petru vodă și Iancu Sasul urcase acest tribut la 80.000 ducați, cifră totuși exagerată, căci într-o *Descriere a Porții (Description de la Porte)*, alcătuită în 1585, același diplomat consemnează că venitul anual al sultanului era de 9.022.500 ducați, sumă la care Moldova contribuia cu 70.000 ducați, Țara Românească cu 140.000, iar Transilvania (beneficiară a unui statut mai îngăduitor), cu 30.000 ducați. Venețianul Matteo Zane dă alte cifre pentru cuantumul tributului : 35.000 țechini în 1590, 60.000 în 1591. În sfîrșit, domnul însuși menționează alte cifre. Cum reiese din *Descrierea anonimă a Moldovei* făcută în

[8] Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 174.

1587 de iezuiți, domnul s-ar fi plîns lui Bartolomeo Brutti asupra pricinilor de nemulțumire față de Poartă. Anume că în 1582, „i s-a făgăduit principatul fără vreo sporire a tributului sau a peșcheșurilor" dar că ulterior „a fost silit, prin noi intrigi, să împrumute 200 de mii de țechini cu 6% [dobîndă] pentru a-i da sultanului și să se lege a plăti în doi ani alte 200 de mii de țechini, precum și datoriile lui Iancu, care treceau de 60.000 de țechini". Domnitorul se mai plîngea că „pe lîngă tributul *știut* de *15.000 de taleri*... nu poate sătura pe sultan și pe pașale cu un tribut secret de peste 100.000 [taleri] *fără a fi prevăzut în vreun tratat* [s.n.]"[9]. Pe de o parte se relevă cît de împovărătoare erau cheltuielile suplimentare tributului și pe de altă parte existența unei reglementări între Moldova și Imperiul otoman — așa-numita Capitulație —, ce-i drept adeseori încălcată de puterea suzerană.

Cifrele diferă și datorită permanentei nestabilități a asprului turcesc. În cursul secolului XVI, moneda turcească a cunoscut o permanentă devalorizare: dacă în 1527 un ducat de aur valora 57 de aspri, în 1583 el putea fi schimbat pentru 60 de aspri, iar doar un an mai tîrziu pentru 120 de aspri. De aceea, cînd unele din sume ni se par exorbitante, trebuie să avem în vedere că ele erau umflate de această cvasipermanentă inflație. Cei 2.180.000 aspri cheltuiți în 1582 de Petru Șchiopul pen-

[9] D. Ciurea, *art. cit.*, p. 37.

tru recăpătarea domniei valorau în realitate doar 15.400 de galbeni. Comparînd această sumă cu cea oferită de Aron Tiranul (400.000 de galbeni dintre care 200.000 înainte de urcarea pe tron) sau chiar cu 200.000 galbeni cîți au oferit în 1592 Alexandru cel Rău (pentru tronul Moldovei) și în 1593 Mihai (pentru Țara Românească) obținem o imagine mai reală a așa-zisei fiscalități exercitate de Petru Șchiopul. În realitate, deși tributul a cunoscut o creștere constantă, dublîndu-se față de valoarea sa inițială, domnul nu a instituit nici o dare nouă. Desigur însă că de undeva trebuia să scoată acești bani. O primă sursă o oferea comerțul cu Constantinopolul, în întîiul rînd cu alimente : grîne și în special carne. Catastiful gorștinei oilor (zeciuiala ; se percepea din oi și din porci) alcătuit la 12 mai 1591 constituie cel mai ilustrativ argument al proporțiilor pe care acest negoț îl luase spre sfîrșitul secolului XVI. Din cele 23 de ținuturi ale Moldovei, casapii și gelepii din imperiu au luat 65.670 de oi din gorștină, alte 29.850 din proprietățile domnești și 45.880 de oi cumpărate, pecetluite de domn și trecute prin schelele (vămile) de la Isaccea și prin Focșani. Deci numai într-un singur an au luat drumul Istanbulului 141.400 de oi, cumpărate pe prețuri variind între 29 și 52 de aspri [10]. Dintr-un alt document, catastihul „de cisle de țirani de la toate ținuturi și curtiani

[10] DIR, A (Moldova), veacul XVI, vol. IV, doc. 24, pp. 19—26.

și vătași și neamiși și popor" reiese că în 1591 Moldova număra 47.198 oameni înscriși în catastihul vistieriei (36.941 țărani — dintre care 3.858 „siraci", 4.983 curteni, 574 „vătași", 1.350 popi, 120 „șaigăi" și 3.211 nemiși) [11]. Pentru a acoperi numărul de oi necesar Porții, fiecare contribuabil trebuia, așadar, să dea domniei anual trei oi.

Exploatarea nerațională a acestei mari bogății s-a repercutat în mod negativ asupra economiei țării. Dacă la jumătatea secolului XVI numărul oilor supuse gorștinei era de un milion și jumătate, un veac mai tîrziu numărul lor scăzuse la jumătate !

Este drept, anul 1591 reprezenta o excepție, căci domnul avea de achitat marile datorii ce le contractase la Istanbul cu prilejul înscăunării fiului său. În mod constant însă Moldova dispunea de un efectiv de export de minimum 100.000 de oi. O descriere anonimă a Moldovei întocmită de iezuiți la 1587 pentru informarea papei Sixt V preciza că țara „este lungă de opt zile de drum și tot atîta de lată, este îmbelșugată în grîne și ovăz, bogată în cai, boi și oi, din care produce un număr atît de mare, încît trimite în fiecare an la Constantinopol peste 100 mii de capete" [12]. Rezultă acest lucru și din modul cum se făcea arenda vămilor. În fiecare an — la 15 august — domnul arenda pe un an unuia sau mai multor vameși aso-

[11] *Ibidem*, doc. nr. 5, pp. 4—6, și p. IV din prefață.
[12] *Călători străini*, vol. III, p. 200.

ciați dreptul de a încasa gorștina oilor. În baza acestei arende, vameșul avea dreptul să treacă prin vamă 150.000 de oi. Dacă nu reușea să adune acest număr, pentru fiecare oaie în minus trebuia să achite vistieriei 3 aspri, deci valoarea totală a arenzii era de 450.000 aspri. Firește că arareori se întîmpla ca un vameș să nu împlinească această sumă și că, dimpotrivă, prin abuzuri, încasări forțate, realiza venituri mult mai importante.

În afară de oi, un articol foarte solicitat la Istanbul erau cornutele mari și caii. Aceștia se găseau în număr foarte mare în Moldova și, dacă luăm în considerație însemnările lui François de Pavie (care, adeseori, exagerează) existau și mulți cai sălbatici, chiar și cei domestici trăind într-o stare de semilibertate — căci — spune el — „se obișnuiește să se deshame caii și să-i lase să pască pe cîmp și merg întotdeauna nepotcoviți". Calitatea cailor moldovenești era excelentă, fiind vestiți, admirați și foarte căutați de toți vecinii. În cuantumul tributului Moldova trebuia să trimită și un anumit număr de cai (500 după Reicherstorffer), pe care, firește, domnia îi obținea pe diverse căi : una din metode era vînzarea proprietăților domnești către diverși boieri ; astfel, Stănilă Șoimarul cumpăra un sat, Popești, din ocolul Romanului, dînd domniei 12 cai „pe care i-au prețăluit cinstiți credincioși boierii noștri, Andrei hatman și Ștefan mare comis și Iancul mare ușariu, drept douăzeci și patru mii bani [aspri]. Pe care cai, domnia mea i-am trimis

în trebuința domniei mele la Țarigrad, dinpreună cu birul“ [13]. Numeroase alte documente pe care spațiul nu ne îngăduie să le amintim atestă că acest procedeu constituia un obicei. Caii erau necesari în primul rînd pentru prestațiile în natură și muncă ce constituiau una din cele mai împovărătoare obligații la care erau supuse țările române. În 1579, pentru lungul război otoman cu Persia, Petru Șchiopul a trebuit să trimită 3.000 de cai și care pentru transportul proviziilor și artileriei, precum și o mare cantitate de grîu, transportată pe Dunăre, apoi pe Marea Neagră la Trapezunt și de aici pe uscat, pînă în Asia Centrală. În 1587, cînd cazacii au distrus Dașovul (Oceakov), reparațiile s-au făcut pe cheltuiala Moldovei : 3.000 de care și 15.000 de salahori au muncit pentru a ridica fortificația [14]. În principiu, aceste cheltuieli trebuiau să se scadă din tributul general, dar foarte rar se dădea curs acestei reglementări. Domnia obținea venituri din valorificarea unor proprietăți domnești, îndeosebi din selișți și ocoalele orașelor : la 3 ianuarie 1589, de pildă, Petru vodă răsplătea vitejia lui Șeptilici armaș, dîndu-i „un loc de pustie unde se cheamă La Fîntîna Caplei, ca să-și întemeieze acolo sat și iazuri și mori pentru că... s-a ridicat un lotru dinspre Țara Leșească, să vină cu acei lotri cazaci asupra

[13] DIR A (Moldova), veacul XVI, vol. III, doc. nr. 394, p. 326.

[14] *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 785.

domniei mele... [și el, Șeptilici] a pus mîna pe acest lotru ce s-a ridicat asupra domniei mele și asupra țării domniei mele. Pentru aceasta l-am miluit cu acest loc de pustie ce scriem mai sus. Alta, încă pentru el *l-a răscumpărat de la domnia mea* [s.n.] și a dat domniei mele patru cai buni și cu bani gata ; peste tot a dat domniei mele cincisprezece mii de aspri" [15].

Era o modalitate eficientă de obținere a unor importante sume (uneori cîte 40—50.000 de aspri), dar metoda prezenta destule neajunsuri Mai întîi, ea determina o scădere sensibilă a proprietății domnești — ceea ce avea mai puțină importanță — și în al doilea rînd, îngăduia pătrunderea proprietății boierești în ocoalele orașelor, ceea ce a avut ca rezultat, în timp, subminarea tîrgurilor, trecerea lor sub control boieresc, cu toate consecințele negative pentru dezvoltarea economică a acestora. De regulă se vindeau locuri despre care se invoca lipsa de folos pentru comunitatea respectivă. În realitate, nu o dată, orașele se revoltau împotriva deciziei domnești, încercînd, prin judecată, să-și recîștige terenurile înstrăinate. (Un exemplu ilustrativ este din Țara Românească, unde încă de pe vremea lui Mircea cel Bătrîn o parte din orașul Rîmnic, numită sugestiv Ulița — deci era o stradă mărginașă a tîrgului — a fost cedată mănăstirii Cozia. Vreme de secole, pînă în timpul lui Alexandru II Mircea, vîlcenii nu au încetat să-și reclame drepturile

[15] *Ibidem*, doc. nr. 502, p. 412.

asupra acestui fost teritoriu orășenesc, devenit proprietate mănăstirească pînă și-a schimbat chiar și numele : din Ulița în Ulitești sau Ulițești).

Constantinopolul acaparase cea mai mare parte a comerțului cu vite, țările române devenind tot mai accentuat o cămară de provizii a capitalei Imperiului otoman — „chelerul" acestora. Dar monopolul turcesc era încă departe de a se fi instaurat asupra țărilor române. Ca și în veacurile anterioare, acestea desfășurau cea mai mare parte a schimburilor *între ele,* într-o unitate economică ce acum, către finele secolului XVI începea să aibă și un conținut politic. Interesele economice ale celor trei principate erau convergente și acest lucru se vede limpede din rolul comercial al Brașovului, loc tradițional de întîlnire a negustorilor moldoveni și munteni cu cei sași și, firește cu românii din Șchei. Și tot aici veneau negustorii Orientului și cei din Occident. Mărfurile dinspre Moldova sau pentru Moldova erau supuse unei taxe vamale *tricessima* (a 30-a parte din valoarea mărfii) cum reiese dintr-o poruncă a lui Sigismund Báthory din 2 martie 1588 către brașoveni [16]. Afluxul de negustori din Țara Românească și Moldova la Brașov era atît de mare încît stînjenea din activitate chiar pe localnici, brașovenii plîngîndu-se principelui Transilvaniei că negustorii moldoveni și mun-

[16] Hurmuzaki, *Documente,* vol. XI, Apendice I, doc. CLXIX, p. 709.

teni își vînd mărfurile și în afară de Brașov, contravenind astfel acordurilor și tratatelor. La 29 septembrie 1590, Sigismund Bathory emitea dispoziții către judele Brașovului, împuternicindu-l să ia măsuri, contravenienților urma să le fie confiscată marfa [17].

După Brașov, Bistrița transilvăneană constituia un tradițional partener al comerțului cu Moldova, raporturile cu orașul instituindu-se și pe linie politică. În 1577, orașul a refuzat ofertele de colaborare pe care i le făcea Ioan Nicoară Potcoavă, rămînînd de partea domnitorului izgonit și luînd măsuri pentru a împiedica o eventuală fugă a fraților Potcoavă peste Carpați. Negoț se desfășura firește în toate orașele românești. În drumul său prin țările române, englezul Henry Cavendish a întîlnit la Buzău cîțiva negustori din Cipru, cu ajutorul cărora a reușit să se aprovizioneze, continuîndu-și apoi drumul prin Moldova.

Cum arăta un tîrg negustoresc, aflăm de la Lestár Gyulafi, nobil din Transilvania care, în 1587, după moartea regelui polon Ștefan Báthory, a participat la Dieta care urma să desemneze urmașul. În drum, el a ajuns la Cernăuți unde „se află vama cea mare a voievodului moldovean, care — scria Gyulafi — aduce în fiecare an mai bine de o sută de mii de florini [venit].

Cînd treceam pe acolo era timpul Rusaliilor; la acest singur bîlci au fost aduse peste 30.000

[17] Veress, *Documente*, vol. III, doc. nr. 227, p. 152.

de vite; cele 30.000 de vite prețuiesc 80.000 de florini"[18]. Cifrele arată de la sine amploarea comerțului practicat aici.

O altă vamă importantă era la Iași. Cum reiese din lista de venituri pe care domnul a alcătuit-o în 1594, cînd se afla la Bozen, această vamă singură aducea un venit de 4.000 taleri pe lună, adică 48.000 de taleri anual[19]. Comerțul de tranzit între regatul polon și Imperiul otoman aducea, de asemenea, venituri cifrate pînă la 3.000 țechini pe an. De altfel, dintre partenerii comerciali străini, Polonia era cea mai importantă. La 26 iunie 1577 oratorul regelui Ștefan Báthory la Poartă prezenta punctele privitoare la Moldova și comerțul ei, condiționînd semnarea tratatului de pace polono-turc de revenirea la vechile practici comerciale (se pare că Petru Șchiopul, în scopuri protecționiste instituise niște dări noi la Hotin pentru negustorii din Liov). La 30 iulie 1577, sultanul Murad III aviza favorabil aceste cereri[20].

În afară de oi, cai, vite și grîne, un articol important în exportul Moldovei îl constituia sarea. Țările române erau singurele din această parte a Europei care aveau resurse de sare naturală, ceea ce făcea ca produsul să fie foarte

---

[18] *Călători străini*, vol. III, p. 209.

[19] DIR, A (Moldova), veacul XVI, vol. IV, doc. 123, pp. 97—103.

[20] Veress, *Documente*, vol. II, doc. 102 și 104, pp. 125—126.

solicitat, îndeosebi în Peninsula Balcanică. Cel mai important centru pentru exploatarea sării în Moldova era la Tîrgu Trotuș. Cum arată catastihul cislelor de țărani, întocmit de Petru vodă la 20 februarie 1591, aici erau 120 „șaigăi" — ocupați cu exploatarea și comercializarea sării, care pentru importanta lor activitate și veniturile ce le aduceau domniei erau scutiți de celelalte obligații fiscale [21]. Din apropiere, se exploata păcura. Documentele din vremea lui Petru Șchiopul nu o menționează, dar un act din perioada imediat următoare — 10 martie 1596— amintește „ocna din Tătești cu fîntîni de păcură" proprietate a mănăstirii Tazlău [22].

O pondere din ce în ce mai mare la export începea s-o capete vinul, care se vindea și în Galiția; era folosit mai ales de lumea mai săracă, cei bogați preferînd vinurile grecești scumpe pe Monembasia (Malvoisie — cum îl numeau francezii, iar românii „marmeziu"), ca și Moscadello (muscatul din care Petru vodă trimitea în dar, cîteva buți, regelui Poloniei). La mai vechile și cunoscutele podgorii de la Cotnari, Iași și Huși se adaugă acum și Țara Vrancei. La 20 iulie 1589, Petru vodă întărea lui Condrea Bucium, marele vornic al țării de

---

[21] D. Vitcu. *Exploatarea sării în Moldova pînă la 1828*, în AIIAI, XI, (1974), p. 16.

[22] *Catalogul documentelor moldovenești*, vol. I, nr. 967.

jos „stăpînirea pe viile de la Cruce [unde azi se află orașul Panciu], ce au fost domnești“ [23].

Tot în vremea lui Petru vodă Șchiopul sînt menționate și cele mai vechi vii din hotarul Tîrgului Iași : viile de la Vorovești, lîngă Uricani, dăruite de domn mănăstirii Galata [24].

Se dezvolta, de asemenea, pomicultura și e interesant de semnalat că se produc chiar unele specializări în această direcție : la 16 mai 1586 Petru Șchiopul valida vînzarea făcută de un Saula, anume „grădina sa dreaptă, pe care a sădit-o el însuși, pe locul Hlăpeștilor, 130 de pomi“, cu 80 zloți tătărești, cumpărător fiind Hăbiac, fost brăniștar (deci, pădurar) [25] domnesc — un om oarecum specializat în cultura pomilor fructiferi, multe livezi fiind, în epoca feudală, sădite în mijlocul pădurilor.

În sfîrșit, vînătoarea — într-o țară acoperită în mare măsură de păduri — constituia nu numai o distracție nobiliară, ci și o sursă de venituri, prin valorificarea blănurilor. Despre vînătoare, ne vorbește, lăudîndu-și firește isprăvile ca orice francez din sud, François de Pavie : „Printre aceste cîmpii — scrie el — se găsesc nenumărate pîraie și lacuri și acolo, în timp ce înaintam, ne îndeletniceam să vînăm pe drum, nesfîrșite feluri de păsări, de aseme-

---

[23] Ion Pușcă, Anton Paragină, Vasile Popa, Gheorghe Constantinescu, *Panciu, file de cronică*, București, 1982, p. 31.

[24] DIR A (Moldova), vol. IV, doc. 274 din 6 mai 1598, p. 223—224.

[25] Ibidem, vol. III, doc. 387, p. 320.

nea și pădurile ne ofereau noaptea vînători, tot atît de plăcute, de mistreți și urși“ [26].

Între mărfurile de import ale Moldovei trebuie socotite, în afară de produsele meșteșugărești și arme din Transilvania, vinuri rare și scumpe din Candia și Moreea, mirodenii și diferite specialități : măsline și acele lămîi murate, amintite cu alt prilej, apoi pînzeturi, mătase și postavuri, țesături și alte asemenea.

Un alt călător englez din 1582, John Newberie, întocmind lista diferitelor vămi plătite pentru mărfuri ne arată implicit natura acestora : pentru un sul de postav fin se plătea un ducat de aur, pentru postav gros — un taler ; un covor ce costa 100 de aspri — 12 aspri, un bou și o vacă — tot atîta ; pentru un butoi mare de vin 5 taleri, iar de fiecare butoi de vin tămîios — 6 țechini [27].

În pofida exploatării duble (interne și externe), a calamităților naturale și a periodicelor invazii pustiitoare tătărești sau căzăcești, politica chibzuită a lui Petru Șchiopul asigura țării o bunăstare economică și o abundență de produse care reies și din ieftinătatea lor. „Carnea — scria Cavendish — este foarte ieftină, deoarece am cumpărat o oaie grasă pentru 3 șaini [monedă turcească egală cu 10 aspri] care valorează aproape cît a 15-a parte dintr-o liră sterlină și [un] pui mare pentru un aspru. Asprul valorează cît 3 farthingi [1 farthing = 1/4

[26] *Călători străini*, vol. III, p. 181.
[27] *Ibidem*, vol. II, p. 518.

penny]. Pîinea lor este foarte tare, dar ieftină. Ei [românii] coc turte întotdeauna înainte de prînz și cină“ [28].

Ajuns la Tomarova (Reni, cum îi spuneau românii), John Newberie era și el uluit de ieftinătatea produselor : „Douăzeci de ouă cu un aspru, o găină bună pe doi aspri, carne de vacă, slănină, vin, bere și mied din belșug și pește proaspăt foarte bun, mai mult ca orice lucru. Aici — continuă el — se vînd două știuci pe un aspru, fiecare [din ele] trecînd de trei palme și trei crapi de cîte o palmă și jumătate. De asemenea, este aici, în acest fluviu mare belșug de moruni și scrumbii“. Și călătorul englez nu se poate abține să nu dea compatrioților săi detalii asupra modului de preparare a icrelor negre. „Felul lor de a purcede la pregătirea icrelor din morunii lor este acesta. Icrele sau ouăle de pește trebuie să fie scoase în întregime din pești și apoi tăiate puțin cu un cuțit și astfel, sărate bine trei zile și trei nopți, puse într-un butoiaș sau hîrdău găurit pe dedesubt pentru ca apa sau sarea care iese din icre să poată să se scurgă ; și după ce au trecut acele trei zile, ei le iau și le spală foarte bine, cu apă proaspătă, pînă ce sarea din ele e curățată de tot, și după aceea le pun în butoiașe pe alte trei zile, și ele trebuie călcate cu picioarele curate, de asemenea trebuie făcută o gaură în butoiaș pentru ca să se scurgă apa, și apoi se pun cîteva pietroaie

[28] *Ibidem*, p. 295.

mari deasupra pentru ca să le îndese bine și să le întărească, și după ce au trecut aceste trei zile se scoate [capacul] și se pune altul nou ; și astfel pot fi cărate prin întreaga lume“ [29]. Și, într-adevăr, icrele constituiau unul din articolele cele mai căutate, fiind întîlnite pe piețele din Veneția și din țările nordului, ca să nu mai vorbim pe Imperiul otoman.

Abundența de produse o remarcă și François de Pavie, dar ca francez și (pe deasupra) gentilom nu se poate opri să nu admire mai întîi frumusețea negustoreselor : „Pe aceste drumuri [între Iași și Hotin] noi întîlneam adesea 20 sau 30... trăsuri mici... și pe fiecare din ele cîte o fată care se întorcea de la tîrgul din satele dimprejur, frumoase [toate] peste măsură și fără meșteșug [adică nefardate], cu o cunună de flori pe cap pentru a arăta că sînt încă în așteptarea măritișului ; noi cumpăram de la ele în trecere lapte, prepelițe (pe care le numeau în limba lor «perpelissa») și ouă, cu care mai multe din aceste fete își umpluseră trăsurelele pînă sus și le așezaseră cu vîrful în sus pe care ele călcau și se sprijineau fără să le spargă“ [30].

Mai puțin romantice, dar mai concrete erau constatările negustorilor englezi. John Newberie în 1582, William Harborne în 1583, Henry Austell în 1585, din nou Harborne în 1588 și, în sfîrșit, Henry Cavendish în 1589, vădeau

[29] *Ibidem*, vol. II, p. 516.
[30] *Ibidem*, vol. III, pp. 183—184.

un interes al Angliei pentru țările române care era departe de a fi doar de ordin turistic. Sub întreprinzătoarea regină Elisabeta I, Anglia era în permanentă căutare de noi parteneri comerciali, care să lărgească schimburile negustorești ale unei țări cu o producție meșteșugărească pe cale de a deveni industrială. Desigur că o piață de desfacere la gurile Dunării nu era de neglijat.

În 1583, Harborne, ambasadorul Angliei la Istanbul lua un prim contact cu Moldova. Anii petrecuți la Constantinopol i-au îngăduit o mai bună informare asupra situației țărilor române, vasale dar totuși autonome față de Poartă. Pentru o și mai bună informare, în 1585 Harborne l-a trimis pe Henry Austell, a cărui relatare de călătorie (o înșiruire a locurilor prin care a trecut) nu ne îngăduie, din păcate, o cunoaștere mai amănunțită a scopurilor și rezultatelor călătoriei. Faptul că era însoțit de un pretins negustor, Giacomo Manucci, în realitate agent în slujba secretarului de stat, sir Francis Walshingham, ne sugerează însă scopurile călătoriei.

Se pare că impresiile au fost pozitive, căci în 1588, o dată cu încheierea misiunii sale la Istanbul, Harborne pornea spre casă, alegînd iarăși rută pe uscat, prin țările române. Tatonările ce au avut loc în acest interval, discuțiile purtate — poate prin intermediul mereu activului Brutti — urmau să capete formă definitivă, prin încheierea unui tratat comercial separat. Documentul acesta a stîrnit multe co-

mentarii în istoriografia noastră, mai cu seamă în semnificația sa, căci arăta în modul cel mai limpede libertatea de care țările române se bucurau pe plan internațional, voievozii avînd deplina latitudine de a decide în actele externe.

Publicat în *Uricariul* lui Teodor Codrescu, acest tratat a constituit unul din argumentele invocate de țara noastră în timpul Congresului de la Berlin din 1878 pentru demonstrarea autonomiei românești de-a lungul veacurilor, a drepturilor pe care le aveau țările române de a se autoguverna și de a încheia tratate de pe poziții de egalitate cu partenerii lor europeni [31]. Fără îndoială, tratatul încheiat la 27 august 1588 reprezenta un mare succes diplomatic al lui Petru vodă ; poziția de deplină egalitate de pe care el se încheie, demnitatea ce se degajă din cuprinsul ei, ne îndeamnă să-l redăm : „Noi Petru [...] *domn al Țării Românești și al Moldovei* [s.n.], facem cunoscut tuturora celor prezenți și viitori, care sînt și vor fi interesați, că am încheiat cu măritul Wilhelm Harborne, ambasadorul prealuminatei și preaputernicei doamne, doamna Elisabeta, din grația lui Dumnezeu, regina Angliei, Franței și Irlandei, pe lîngă prealuminatul și preaputernicul împărat al turcilor, convențiunea următoare : ca negreșit de aci înainte să fie cu totul supușii prealuminăției sale și cu toți negustorii de a ședea în țara noastră, de a se statornici, de a face negoț, de a vinde, a

[31] N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, p. 172.

cumpăra, ba chiar de a face toate cele ce societatea omenească și obiceiul caută pentru negoț și pentru trebuințele vieții, fără nici o piedică sau greutate, păzindu-și însă întreg și nevătămat dreptul vămilor noastre, adică pentru fiecare lucru în valoare de o sută de ducați să ne plătească trei ducați. Cerem și ceea ce precede să fie bine stabilit și asigurat prin convențiunea noastră. Și spre mai buna tărie, s-a pus și sigiliul nostru“ [32].

Invocarea Țării Românești, al cărei domn (ca și al Moldovei) se intitulează Petru nu poate fi în nici un caz întîmplătoare. În 1587—1588 uniunea dinastică cunoaștea apogeul; Mihnea II căuta să imite în toate modelul politic unchiului său și este mai mult ca probabil că prevederile tratatului includeau și Țara Românească. De altfel, Harborne, cunoscător al situației principatelor ar fi protestat dacă titulatura lui Petru nu ar fi avut acoperire în principiu. Din păcate, tratatul comercial nu pare a fi avut urmări concrete. În orice caz, în perioada imediat următoare nu avem știință de negustători englezi care să-și fi adus marfa în condițiile stipulate de convenție. Cavendish, care vine în anul 1589, fiind primit cu toate onorurile și ospitalitatea, este totuși un particular. Calda primire arată, în orice caz, bunele intenții ale lui Petru vodă.

---

[32] I. Ionașcu, P. Bărbulescu și Gh. Gheorghe, *Relațiile internaționale ale României în documente (1368—1900)*, București, 1971, p. 174.

Dar nu numai englezii purtau interes principatelor române. O atenție cel puțin egală o dovedeau cercurile catolice, prin călugării iezuiți. După șocul suferit în prima jumătate a secolului XVI, prin apariția și răspîndirea Reformei, biserica catolică își regrupase forțele, trecînd la o acțiune susținută de întărire a pozițiilor ei și chiar de aducere a noi teritorii și supuși în rîndurile sale. Un teren de manifestare l-au constituit și țările române, în care existau — mai ales în mediile orășenești — comunități catolice, ce se bucuraseră încă din secolele XIV—XV de largi drepturi de exercitare a cultului lor, românii vădind o toleranță religioasă unică în acea vreme între țările Europei [33], în general sfîșiată de lupte și conflicte religioase.

Pe de altă parte, ofensiva Reformei amenințase la un moment dat și unitatea religioasă a ortodocșilor, ceea ce pentru români însemna înainte de toate periclitarea unității lor de neam. Această primejdie, sesizată nu numai în Transilvania, ci și în Țara Românească și Moldova, a determinat o atitudine de suspiciune față de reformați și a stat la baza apropierii de catolici, cu atît mai mult cu cît în țară exista o partidă catolicofilă, în frunte cu Brut postelnicul — Bartolomeo Brutti. Încă în 1583 Antonio Possevino, rector al colegiului iezuit din

---

[33] Petru I. David, *Voievodul de-sine-stătător Alexandru cel Bun*, în *Magazin istoric*, anul XVI, nr. 1 (178), ianuarie 1982, p. 21.

Cluj, făcea o expunere asupra modului în care vedea îndeplinită tentativa convertirii românilor: „Cît despre moldoveni și munteni — scria el secretarului de stat papal Galli — primele temelii se pot pune... fără să trezească vreo bănuială... Tot astfel și în ținutul Făgăraș, unde aproape toate satele sînt românești... *Deocamdată, ar fi un act de mare prevedere și caritate, dacă am sustrage pe cîțiva tineri români de sub influența părinților lor* [s.n.] fie sub pretextul de a-i da în serviciu (ceea ce ar putea face cîțiva laici buni, ca să nu dea de bănuit), fie în alt fel. Aceștia ar fi trimiși la Vilno sau în alte seminarii, după care [tinerii] se vor putea dedica convertirii părinților și a cunoștințelor lor“ [34].

Pentru a ține sub observație pe voievozii români, Possevino a decis trimiterea unei iscoade, oficial medic (în realitate și călugăr iezuit — calitate ce trebuia să rămînă ascunsă), Thomaso Nadali. Medicul-spion era se pare puțin înzestrat pentru cea de-a doua parte a misiunii. Dacă a reușit să-l vindece pe Petru Cercel de „o boală grea“, rapoartele sale lasă să se întrevadă teama ce-l stăpînea ca scrisorile să nu cadă în mîna lui Petru Șchiopul — susținător al lui Mihnea, adversarul lui Petru Cercel —, care în felul acesta ar putea să-și facă o pă-

[34] *Călători străini*, vol. II, p. 588—589; Gh. David, *Sub vălul cucerniciei*, în *Magazin istoric*, an XVII, nr. 3 (192), martie 1983, p. 39.

rere greșită („falsa opinione") asupra rolului său.

Dar tentativele catolice urmăreau în primul rînd scopuri de natură economică și militară. Întrucît papa intenționa să organizeze o cruciadă antiotomană, în anul 1587 s-a întocmit o *Descriere a Moldovei*, al cărei autor anonim (desigur un călugăr iezuit) îl informa pe papa Sixt V asupra posibilei participări a Moldovei la această cruciadă.

Broșura sublinia bogățiile și veniturile țării apreciate la „500 mii de taleri, scoși mai ales din dijme și alte perceperi mai puțin sigure", sublinia capacitatea militară a Moldovei și conchidea că „dacă Sanctitatea Sa ar atrage de partea sa, pentru împlinirea prea sfintelor sale dorinți, pe Petru voievodul ..., se poate spera ... că, prin mijlocirea locțiitorului său [Bartolomeo Brutti], va fi înduplecat să ridice armata contra turcilor".

Sub influența lui Brutti [35] și pentru același scop al cîștigării domnului moldovean de partea cruciaților cercurile catolice au decis trimiterea unei misiuni iezuite.

La 3 septembrie 1588 misiunea sosea în Moldova. Era compusă din Jan Kunig de Schonhoffen, Justin (Justus) Raab și Stanislaw Warszewiecki, rectorul universității din Lvov și

---

[35] Vezi în acest sens și Virgil Apostolescu, *Un aventurier apusean la curtea lui Petru Șchiopul, Bartolomeo Brutti*, în AIIAI, an XVIII (1981), pp. 567—574.

fost preceptor al regelui Sigismund III Vasa. Domnul i-a primit în tabăra de corturi de lîngă Roman (Iașii erau bîntuiți de ciumă), cu amabilitatea și ospitalitatea cu care obișnuia față de toți străinii. El primise și chiar a luat măsuri pentru stăvilirea influenței reformaților în rîndul gărzii voievodale și în rîndul unor comunități rurale.

Dar, așa cum a observat pe bună dreptate Iorga, de fapt domnul Moldovei „nu făgăduia însă mai mult decît că va goni pe străinul care nu va părăsi eresia și va scoate din rîndurile străjii sale de unguri pe eretici“ [36], ceea ce se înscria pe linia conservării românilor împotriva infiltrării Reformei.

Atitudinea sa față de catolici se înscria pe linia îngăduinței manifestate de români față de adepții altor rituri. În 1593, cînd se afla în exil, arhiducele Ferdinand de Habsburg, guvernatorul Austriei de Sus, i-a cerut în termeni vehemenți ex-voievodului să treacă la catolicism. La 8/18 septembrie Petru vodă a răspuns : „în părțile noastre [adică în țările române] sînt multe legi și învățături și *toate sînt în pace.* Și noi cerem de la Măria Ta să fim în pace în legea noastră pentru că *și în țara noastră este legea catolică și are biserici,* care biserici au fost clădite de părinții noștri și *sînt catolicii în pace* [s.n.]“ [37].

---

[36] N. Iorga, *Istoria bisericii românești,* București, 1929, vol. I, p. 198.

[37] N. Iorga, *Scrisori de boieri, scrisori de domni,* București, 1932, p. 216.

Răspunsul arată limpede că atitudinea Moldovei față de catolicism era continuarea unei linii tradiționale în politica țării (în general, a românilor).

ORGANIZAREA ARMATEI

Raportul întocmit de Stanislav Warszewiecki la întoarcerea sa din misiune și broșura amintită mai sus denotă limpede că unul din motivele insistenței cu care acționau iezuiții în Moldova îl constituia dorința ca țara de la răsărit de Carpați să se asocieze cu forțele sale armate (și, evident, cu sprijinul său material) campaniei antiotomane preconizate de papa Sixt V. O serie de premise — obiective și subiective — îndreptățeau părerea că forțele creștine vor izbîndi. Obiectiv, Poarta se afla într-o situație dificilă, îndelungatul război cu Persia obligînd-o să-și mențină principalele forțe în Caucaz și Orientul Mijlociu ; turcii n-au putut replica eficient nici atunci cînd o mînă de cazaci — mai puțin de 2000 — au atacat și distrus raiaua Tighina.

Se spera deci că Moldova ar putea fi convinsă să întoarcă armele împotriva unui suzeran slăbit, cu atît mai mult cu cît Petru vodă avea motive personale să nu fie mulțumit de relațiile sale cu Constantinopolul. Domnitorul destăinuise aceste pricini dregătorilor săi apropiați, iar aceștia (rapoartele iezuite pomenesc de mai mulți ; trebuie să fie însă vorba de Bar-

tolomeo Brutti) le transmiseseră imediat în Polonia, nunțiului Aldobrandini și lui Anibale di Capua.

Aceste nemulțumiri erau, în primul rînd, de ordin financiar; totuși, iezuiții considerau că, prin intermediul lui Brutti, voievodul să fie înduplecat „să ridice armata contra turcilor, nu atît *din cauza urii tainice ce le-o purta* [s.n.], cît mai ales pentru ușurința ce i se ivește de a se elibera de exploatarea și stăpînirea tiraniei turcești". Iată, așadar, că și în cazul lui Petru Șchiopul — ca a atîtor alți domnitori români — adoptarea unei linii politice prootomane era doar o atitudine de fațadă, determinată de situația aparte a principatelor, ca state vasale Porții. În realitate, fiecare dintre ele — și toate împreună, cum se va dovedi un deceniu mai tîrziu, în timpul epopeei lui Mihai Viteazul — năzuiau să-și redobîndească deplina independență, așteptînd pentru aceasta un moment potrivit.

Firește, în primul rînd interesau bogățiile Moldovei; descrierea anonimă destinată informării papei preciza că veniturile Moldovei treceau de 500.000 de taleri (François de Pavie vorbește chiar de un milion de taleri socotiți la trei sferturi de scud talerul), din care, singuri erau 160.000 de taleri și alți 80.000 proveniți din vama mărfurilor. În continuare, preciza descrierea iezuită, „cu toate că are mulți ostași călări și multă lume la curtea sa, totuși [domnul] cheltuiește foarte puțin".

Care era totuși potențialul militar al Moldovei în acea vreme ? După epopeea antiotomană din vremea lui Ștefan cel Mare, după reorganizarea structurală a armatei în vremea lui Petru Rareș, în a doua jumătate a secolului XVI, rolul armatei în țările române scăzuse în oarecare măsură. Situația era determinată în bună măsură de evoluția politică. Exceptînd momentul ridicării la luptă pentru independență în timpul lui Ion vodă, oștile celor două principate nu au participat la nici un conflict militar de anvergură dacă nu socotim micile contingente ce au fost puse — de nevoie — la dispoziția otomanilor. Oastea continua să fie alcătuită din trei corpuri principale : cetele boierești, oastea de curteni (aflată sub comanda vornicului) și oștile de țară, în care se încadrau slujitorii (călărașii — care alcătuiau corpul de cavalerie și dărăbanii — oșteni pedeștri). De subliniat că această categorie a slujitorilor — oameni recrutați din lumea satelor, din rîndul țărănimii libere, înzestrați de domnie pe toată durata serviciului cu loturi individuale ori așezați în grupuri pe pămînturile domnești — tindea să-și sporească importanța. În schimbul slujbei prestate, ei beneficiau de unele privilegii fiscale, iar în perioadele de serviciu efectiv — căci îndatoririle militare nu erau permanente, ci se îndeplineau cu schimbul — unii primeau și leafă de la domnie. În afară de călărași și dărăbani, se remarcă hînsarii (de la husari, corp de călăreți ce luptau „în dobîndă" — adică pentru pradă). Oșteni

experimentați și antrenați, ei formau trupa de elită, căreia i se încredințau misiunile mai grele — așa cum a fost în ianuarie 1587 urmărirea cazacilor pînă la Pereiaslav și recuperarea de la aceștia a prăzilor luate din Moldova. În sfîrșit, o pondere tot mai însemnată tindeau s-o aibă mercenarii; pentru această epocă preponderenți sînt mercenarii unguri, care alcătuiau garda domnească. Leafa acestor mercenari se cuprindea între 1,5 galbeni și 4 galbeni lunar, la care se adăuga îmbrăcămintea.

În privința armamentului, elementul important îl constituie răspîndirea tot mai largă a artileriei și armelor de foc. Dacă spre mijlocul veacului XVI, Țara Românească avea doar 30 de tunuri, în a doua jumătate a secolului XVI, Ion vodă avea 80 de tunuri, iar Petru Cercel întemeia chiar o turnătorie de tunuri[38].

Majoritatea acestor constatări sînt valabile și pentru domnia lui Petru Șchiopul. Din aceeași *Descriere anonimă a Moldovei* din anul 1587 aflăm că marii boieri stau în jurul domnului, slujindu-l fără plată, în schimbul scutirii de toate sarcinile, afară de tribut. Împărțiți în 13 cete ei ajungeau la „o mie de călăreți bine înarmați". Pentru paza sa, principele ținea 400 de archebuzieri (500 potrivit raportului lui Warszewiecki) și 150 oșteni călări, parte unguri, parte albanezi, greci și sloveni. Din țară, mai putea strînge 4.000 de archebuzieri „buni

[38] *Istoria României*, vol. II, p. 871—873.

de luptă", dintre care călări erau 100 de boieri cu 300 vasali ai lor. Domnul putea chema sub arme 14.000 oșteni. Efectivele erau comparabile în multe privințe cu cele ale altor curți ale vremii. Așa, de pildă, regele Ștefan Báthory al Poloniei nu avea decît puțin peste 10.000 de oameni (raportul lui Cristofor Teuffenbach către Maximilian II, din 28 ianuarie 1576), dar se bizuia pe ajutorul ce i l-ar fi oferit turcii, tătarii, moldovenii și muntenii [39].

În privința artileriei, numărul tunurilor era doar cu puțin mai redus, în comparație cu efectivele lui Ion vodă : Petru Șchiopul avea 60 de tunuri între care 4 erau de asediu, iar 6 culevrine (tunuri mici) ; celelalte erau tunuri de cîmp. Din păcate, eficiența acestei artilerii nu era întotdeauna la înălțime. Dacă în vara anului 1577 a fost suficient ca Petru vodă să se îndrepte cu oastea de curte și cu tunurile spre hotare, pentru a-l speria pe Ioan Crețul, în schimb cîteva luni mai tîrziu nepriceperea artileriștilor care n-au reglat tirul, lovind dincolo de tabăra căzăcească, a determinat victoria lui Ioan Potcoavă, la Soroca.

În mod obișnuit, garda domnitorului alcătuia corpul de oaste permanent. Ajungînd în orașul Iași, „scaunul mai nou al domnilor moldoveni", cum îl definea un document din 13 februarie 1585 [40], François de Pavie notează că „într-o

---

[39] Veress, *Documente*, vol. II, doc. nr. 78, p. 100.
[40] DIR, A (Moldova), veacul XVI, vol. III, doc. 327, pp. 268—269.

piață mare, în fața castelului, am găsit trei pînă la patru sute de ostași îmbrăcați în felul unguresc, înarmați cu iatagane la brîu și cu o secure în mînă, așezați doi cîte doi pînă la un umbrar sub care ducele, așezat, cu toți marii dregători în jurul său, asculta fără osebire plîngerile tuturor“ [41].

De existența acestor oșteni de la curte amintesc și documentele de epocă. Astfel, Petru Șchiopul întărește cneaghinei Măgdalina Moțocoae mai multe sate a căror privilegii de proprietate le pierduse „cînd au jefuit-o tîlharii și [a pierdut] și altă multă avere a ei. De aceea noi, văzînd marea ei jalobă și *mare mărturie și cu oșteni de la curtea domniei mele* [s.n.] și cu megieșii ei dimprejur... am dat și am întărit acestei adevărate cneaghine Măgdalina Moțocoae toate aceste mai sus scrise sate“ [42]. Oștenii din gardă îl însoțeau pe domn în deplasările sale prin țară, căci în 1588, cînd Warszewiecki a venit în fruntea soliei poloneze, el l-a găsit pe domn înconjurat de garda sa, compusă din 500 de oșteni mercenari.

În sfîrșit, exista o categorie de soldați cu îndatoriri grănicerești; încă în 1574, Pierre Lescalopier, venind spre țările române, a primit la Constantinopol trei salvconducte scrise în limba latină, diferite de cele cu care circula prin imperiu, destinate să-i asigure libera tre-

[41] *Călători străini*, vol. II, p. 182.

[42] DIR, A (Moldova), veacul XVI, vol. III, doc. 246, p. 192.

cere prin principate. Domnitorul, la rîndul său, acorda asemenea permise celor ce porneau spre țările vecine (lui Cavendish, de pildă), fapt ce subliniază autonomia internă a țării. Corpurile grănicerești erau grupate pe lîngă marile drumuri ale țării, la hotare precum și la pasurile și trecătorile peste Carpați, cum ne-o confirmă Ioan Decsi de Baranya : „Către prînz — scrie el — ajungem la niște colibe așezate în trecătoarea însăși a Carpaților, în care paznicii orînduiți anume obișnuiesc să cerceteze cine sînt cei ce trec și pentru ce pricină [trec] din Moldova în Transilvania sau din Transilvania în Moldova... De la aceste colibe, pe coasta povîrnită a munților am coborît, în sfîrșit, către apusul soarelui în tîrgul moldovenesc Trotuș unde slujbașii voievodului sau domnului ne-au găzduit și ne-au ospătat destul de bine, din porunca sa, cu locuință și cu hrană și cu băutură“ [43].

Dacă armata nu suferise modificări esențiale în componență și dotare față de deceniile anterioare, sistemul general de apărare a țării primise o grea lovitură prin distrugerea cetăților în vremea lui Alexandru Lăpușneanu. Astfel, descrierea iezuită din 1587, la care ne-am mai referit, menționa că „nu departe de munți se află, pe un loc înalt, cetatea Sucevei, vechea reședință a principilor, dar a fost dărîmată pe jumătate de voievodul Alexandru în anul 1564, pentru ca dușmanii săi să nu poată pune din

[43] *Călători străini*, vol. III, p. 214.

nou stăpînire pe ea ; poate fi deci ușor refăcută". Pe malul Nistrului se afla Hotinul, „cetate frumoasă și întărită pe o stîncă, asemenea cu Kokenhausen în Livonia. Însă, în 1574, l-am văzut ocupat de turci. Totuși, voievodul își are întrînsul pe pîrcălabul său, care m-a primit acolo de două ori, în numele domnului" — după cum nota Maciej Stryjkowski [44]. Dacă Hotinul fusese ocupat doar vremelnic, celelalte cetăți — Tighina și Cetatea Albă se aflau sub stăpînirea otomană, fiind transformate încă cu ani înainte în raiale (Cetatea Albă în 1484, Tighina în 1541). Celelalte fortificații — Neamț, Roman — erau în situația Sucevei, conduse fiind totuși de cîte unul sau doi pîrcălabi. În sfîrșit, Iașul — capitala țării — era nefortificat, chiar și curtea domnească fiind întărită cu bîrne de lemn și pe alocuri cu piatră prost îmbinată — după remarca lui Fourquevaux. De aceea, pentru adăpostirea familiei domnești, aproape de Iași, domnitorul a construit mănăstirea Galata, cu puternice ziduri de piatră și cu o casă domnească, ce-și păstrează încă și azi multe din elementele arhitectonice originale.

Moldovenii erau buni oșteni. Vorbind despre ei, Antonio Maria Graziani arăta că „se încaieră în lupte cu atîta îndrăzneală, cu atîta dispreț de dușman și încredere în sine, încît adeseori, cu puține forțe, au bătut chiar oști puternice ale vecinilor". Rareori însă, în acest ultim pătrar al secolului XVI, moldovenii au

[44] *Ibidem*, vol. II, p. 454.

putut să-și arate realele calități ostășești. Cu toate că în 1583 s-a făcut cea mai mare concentrare de trupe românești din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, 31.000 oșteni (16.000 din Țara Românească, 10.000 din Moldova și 4—5.000 din Transilvania), armata adunată la Oceakov nu a luat însă parte la luptă, fiind chemată de otomani doar ca o măsură preventivă, de înspăimîntare a hanului Crimeei, Mehmed Ghiray, care refuzase să se alăture otomanilor împotriva Persiei. La aceasta se adăugau convocările militare : 3.000 de pușcași și călăreți în 1587, apoi alți 3.200 „pușcași și călăreți în zale" pentru o incursiune proiectată de hanul Crimeei în Polonia ș.a.m.d.[45] — acțiuni nu numai nepopulare în rîndul locuitorilor din Moldova, dar și lipsite de glorie, căci, deși echipați de luptă, oștenii erau reduși la rolul de trupe auxiliare.

Cu totul altfel stăteau lucrurile atunci cînd în cumpănă se afla soarta locuitorilor țării și avuția lor. Am amintit strălucita victorie dobîndită de Pîrvu, pîrcălabul Sorocăi, care, după două zile de înverșunate lupte, a smuls de la cazaci toate avuțiile prădate de aceștia din Moldova. Dar domnia lui Petru Șchiopul consemnează chiar și o luptă antiotomană. Din păcate, știrea s-a păstrat într-un rezumat de la

[45] Mihai Maxim, *Obligațiile militare, în muncă și de transport ale Moldovei și Țării Românești față de Poartă în a doua jumătate a secolului XVI* în *Analele Universității București*, anul XXVIII, 1979, pp. 100—107.

sfîrșitul secolului XVIII, care nu furnizează alte amănunte, precizînd doar că „Petru vodă au miluit pre al său cinstit și credincios boer Andrei hatman cu satul Podolenii, care au fost drept domnesc, supt ascultarea braniștii pentru mare slujbă ci-au făcut domniei și țării, cînd au trecut pe aicea turcii, de au prădat Țara Leșească. Și au prădat și au robit și 3 sate aicea pe Jăgaia. Și Andrei hatman au scos robii aceiia dela turci“ [46].

Acest Andrei hatman răsplătit pentru vitejia sa și în 11 martie 1586 nu este altul decît Andrei Corcodel, oștean viteaz care s-a numărat ulterior printre căpitanii lui Mihai Viteazul — căruia i-a rămas credincios pînă la sfîrșitul domniei. Osmoza moldo-munteană s-a petrecut deci în ambele sensuri, pregătind încă din veacul al XVI-lea omogenizarea economică, culturală și politică.

RELAȚIILE EXTERNE

Cu toate că în adîncul său Petru Șchiopul nutrea sentimente antiotomane, cu toate măruntele răbufniri împotriva autorității acestora domnia a păstrat — conform situației obiective determinate de raportul de forțe — linia generală a politicii otomane. Unele informații recent puse în circulație [47] sugerează ipoteza

[46] DIR, A (Moldova), veacul XVI, vol. III, doc. 534, p. 445.

[47] Ștefan Andreescu, *art. cit.*, A.I.I.A.I., an XX (1983), p. 426.

unei posibile ralieri a voievodului la o acțiune secretă antiotomană, direcție în care s-ar fi înscris tratativele cu polonii din 1590. Foarte probabil însă că o asemenea încercare nu a depășit faza tatonărilor, fapt ce reiese și din felul în care — aflîndu-se în exil — a respins propunerea habsburgică de a contribui la campania antiotomană preconizată atunci de Liga Sfîntă. De altfel, vîrsta înaintată și slăbiciunea fizică a voievodului nici nu puneau în discuție o atare participare; diplomația habsburgică dorea doar să-și ia măsurile de precauție în confruntările Ligii Sfinte preconizate de Rudolf II cu Imperiul otoman.

Atitudinea politică a lui Petru Șchiopul vădea însă, așa cum remarca N. Iorga, „multă cumințenie" din partea unui om preocupat, înainte de toate, să-și rezolve pe cale pașnică, prin tratative, diferendele. În pofida ciocnirilor cvasipermanente cu cazacii, a luptelor pe care a trebuit să le poarte pentru a deveni domn, acest voievod a fost în primul rînd un om al păcii. Această atitudine se desprinde clar din rapoturile întreținute cu regatul polon vecin. Printr-o prudentă și abilă diplomație, Petru vodă s-a străduit permanent să mențină stabilitatea relațiilor polono-otomane pentru a conserva pacea — în pofida turbulentelor acțiuni cătăcești. Mai cu seamă în timpul celor două crize dinastice din Polonia (cea dintîi la fuga lui Henric de Valois; a doua după moartea lui Ștefan Bathory), el a depus toate stăruințele pentru ca echilibrul să nu fie rupt. Într-un remar-

cabil pasaj, Nicolae Costin a surprins, cum nu se poate mai bine, lupta de interese pentru tronul polon. Căci, spunea el, „leșii părăsiți de Henric, craiul lor... stătură cu toții după alesul craiului nou. S-au strînsu toți la Varșav : unii poftiia pre Maximilian, sau pre fiiu-său Ernest, unde și solii lui Maximilian fiind la Varșav, tras-au cu daruri pre mulți domni lesăști în partea lui Maximilian. Craiul șvedzăscu încă trăgea la sine crăiia leșască, avînd și el soli în Varșav. [Era și] fata lui craiu Jicmont, ce numai ia singură rămăsesă din săminția lui Jagello, iar partea bărbătiască se stinsese. Ștefan Bator, domnul de Ardial, iar trăsesă o samă de domni leșăști în partea sa. Și Alfonso, domnul de Feraria așijderea. Iară o samă, numai pre... fata craiului celui mortu socotiia să o aliagă să fie crăiasă și să o mărite după Ștefan Bator, domnul de Ardial. Maximilian avea partea cea mai tare și făcusă și giurămînt înaintea solilor leșăști, la Beci. Ci zăbăvindu-să Maximilian a vini în Țara Leșască, ciia ce trăgea cu Ștefan Bator, au nemerit mai curînd din Ardial“ [48]. Alegerea lui Ștefan Báthory s-a datorat în mare măsură insistențelor lui Petru vodă. Prin solul Andrei Taranowski, el susținu „lăcrămînd“ pe Ștefan Báthory, care era și candidatul sultanului, arătînd Dietei că în caz contrar, el (Petru) și fratele său (Alexandru

[48] Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 243.

vodă) aveau ordin de intervenție armată în Polonia [49].

Tot timpul domniei lui Báthory, Petru se dovedi un vecin bun și prevenitor. În spiritul propriu domnilor români, de ajutorare a creștinătății, el vestea pe poloni ori de câte ori tătarii sau otomanii pregăteau o incursiune ori un raid de pedepsire. Furniza, de asemenea, informații din culisele diplomatice ale Porții : misiunile ascunse ale diverselor solii (ca aceea din iunie 1583 a ceaușului Ahmed) ; respingea, cu mult tact, politica de învrăjbire promovată de otomani. Așa de pildă, în 1579, ca răspuns la plîngerile lui Petru vodă în legătură cu incursiunile căzăcești, turcii îi sugerară — ironic — să atace el... Polonia. La 17 noiembrie, Petru răspundea : „Noi vom face toate după porunca măriei tale și a împăratului, dar cum el [Ștefan Báthory] e crai și are multă putere, ne temem să nu dăm prilej la tulburări și la călcarea păcii, și apoi să fim noi învinuiți" [50] — ceea ce dovedea nu numai prudență, dar și multă înțelepciune politică.

Moartea lui Ștefan Báthory nu a modificat această atitudine, cu toate că ea a prilejuit un viu subiect de discuție în epocă și ulterior : anume, nici mai mult nici mai puțin decît... candidatura lui Petru Șchiopul la tronul Poloniei. Nu se știe nici acum și va fi probabil greu de descifrat cît adevăr și cîtă legendă as-

[49] Veress, *Documente*, vol. II, doc. nr. 56, p. 63.
[50] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, p. 181.

cunde această versiune. Vestea morții fostului principe transilvan sosise la Poartă încă din 27 ianuarie 1587, transmisă de Petru vodă. Solul polon Christopher Dzierdzek „în haine negre și cu surguci alb la pălărie" sosi abia în mai. Interval suficient pentru ca otomanii să-și făurească diferite planuri. Nemărturisit direct, ei socoteau de multă vreme regatul polon printre stăpînirile vasale lor, avînd un statut similar țărilor române. La 5 decembrie 1576, de pildă, Giovanni Carraro comunica un extras dintr-un firman al sultanului care includea între stăpînirile sale „oamenii din regatul Poloniei, și ai poporului din Transilvania, ai voievozilor din Țară Românească și Moldova și ai altor tributari creștini" [51]. Alegerea lui Báthory se făcuse la sugestia lor, tributul se plătea regulat, așadar părea de la sine înțeles ca și de această dată să-și impună candidatul. Și candidații nu lipseau. Mai întîi, Chiajna. Dacă nu izbutise să-și vadă vreunul din fii iarăși domn, avea pe lîngă ea un tînăr polon, care, ca bastard al ultimului Piast, pretindea că se coboară din Jagelloni. Din partea sa, Brutti l-ar fi dorit rege pe stăpînul său, sperînd că măcar în felul acesta își va atinge scopurile de generalizare a catolicismului în răsăritul Europei. Știrile despre așa-zisa candidatură a lui Petru sînt totuși confuze : la 6 februarie 1587, Eyzing, ambasadorul habsburg la Poartă, raporta că

[51] Hurmuzaki, *Documente*, vol. III, doc. XVIII, p. 62.

Petru ar fi promis beglerbeiului Rumeliei 60 de pungi, iar vizirului 40, dacă i-ar sprijini candidatura. La 16 aprilie, bailul venețian vorbea și el de sume de bani avansate în același scop, dar de domnul Valahiei, și sublinia că oferta nu a fost primită.

Mai candidau la tronul Poloniei Sigismund Bathory, care se considera moștenitor de drept al unchiului său. Imperialii aveau, firește, candidatul lor ; cneazul Moscovei susținea și el un favorit, suedezii — un altul.

Dziderdzek, solul polon, avea ordine stricte să nu mai accepte un om al turcilor. El respinse vehement atît oferta lui Petru, cît și pe cea a lui Sigismund „illum zigerum, hunc infantum" („unul prea bătrîn, celălalt un copil" [52]). El declară că mai bine să piară regatul decît să primească pe Sigismund sau Petru. De cealaltă parte, sultanul cerea, la fel de vehement, ca viitorul rege „să nu fie un german, spaniol, englez sau moscovit". Prin eliminare, din această confruntare de opinii a ieșit învingător suedezul Sigismund III Vasa. Încă din 27 ianuarie 1587, Petru Șchiopul recomandase această alegere, ceea ce dovedește o extraordinară intuiție și calcul diplomatic din partea voievodului Moldovei [53]. Asupra relațiilor Sigismund-Petru este edificatoare și scrisoarea noului rege polon către Petru. La 2 decembrie

[52] *Ibidem*, vol. XI, Apendice I, doc. CLVII, p. 699.
[53] *Ibidem*, doc. CLIII, p. 696.

1588 acesta îi mulțumea lui Petru pentru darurile făcute la înscăunare, asigurîndu-l că va păstra aceleași relații ca pe vremea lui Ștefan Báthory ; aceleași asigurări le dădură a doua zi senatorii.

Într-adevăr, nimic nu s-a schimbat sub noul rege : cazacii continuară să se manifeste cu aceeași impetuozitate ; noi candidați (un Lazăr — pretins sau real fiu al lui Ion vodă —, apoi un Petru Cazacul) primiră sprijinul nemijlocit al panilor poloni. În aprilie 1590, Jan Zamoyski propuse senatului înnobilarea lui Brutti, dar și planul de ocupare a Moldovei [54].

Evenimentele se derulau însă cu repeziciune. În toiul noilor tratative de pace turco-polone (o pace dorită de ambele părți, ca și de tătari), domnul Moldovei luă decizia abandonării tronului. Dar regele Poloniei, căruia îi fusese de atîta ajutor în dobîndirea tronului, îi refuză ajutorul sub pretext că nu vrea să strice pacea mijlocită de Bartolomeo Brutti cu turcii.

---

[54] Veress, *Documente*, vol. III, doc. 141, p. 214.

VI. CULTURA ÎN VREMEA LUI PETRU ȘCHIOPUL

Stabilitatea internă și redresarea economică au creat climatul necesar unei intense dezvoltări a culturii pe multiple planuri : învățămînt, răspîndirea tipăriturilor și a cărților manuscrise, arhitectură, muzică, pictură, însăși viața la curte. O contribuție importantă la acest avînt cultural a avut-o voievodul, descris de contemporani ca un om cult, interesat de cele mai diferite domenii. „Era om dulce la cuvînt — scrie despre el patriarhul Constantinopolului, Ieremia Tranos — sever la purtări, îndemînatec la fapte. Știa limba turcească, cea grecească și cea românească... Și nu numai aceste daruri le avea, dar era și foarte încercat la orice meșteșug și la litere, și-i plăcea de oamenii învățați, și-i întreba în tot chipul despre astronomie, despre zodii și alte lucruri supțiri. Îi plăcea mult de cîntăreți și avea un preot cu meșteșug, îndemînatic“ [1].

[1] *Călători străini*, vol. IV, p. 590.

Cea mai importantă realizare a domniei o reprezenta, de bună seamă, *triumful limbii române în cancelarie* (mai întîi în cea particulară, a domnului, apoi tot mai insistent și în cea oficială). Deși — cum am arătat — a trăit atîta vreme departe de țară, deși vorbea curent cel puțin trei limbi, Petru vodă și-a făcut toate însemnările *în românește*, fiind *întîiul voievod român de la care ne-au rămas* — și nu puține — *documente de acest fel :* catastife de averi, testamente, actul de căsătorie cu Irina doamna, itinerare de călătorie (interesante și sub raportul preocupărilor geografice și inginerești). Desigur și voievozii dinaintea sa își țineau o parte a corespondenței și documentelor de cancelarie în limba română. Adversitățile vremurilor au făcut însă ca aceste dovezi ale utilizării limbii române în anturajul curții domnești să nu răzbată pînă la noi. Aceasta nu diminuează însă cu nimic meritele lui Petru vodă în direcția promovării limbi române.

Este adevărat, însemnările *manu propria* făcute de Petru Șchiopul sînt făcute cu un scris ciudat, cu slove mari, nelegate, în cuvinte nedespărțite, intercalînd vocale între consoane — o adevărată piatră de încercare pentru paleografi. Și dacă interesul lor filologic este redus — așa cum s-a remarcat —, în schimb însemnătatea istorică este deosebită. Pentru că, urmînd exemplul său, tot mai numeroși dregători încep să utilizeze scrisul în românește : pe Luca (Lupu) Stroici l-am menționat mai sus. Nistor Ureche, tatăl cronicarului, își întocmea

și el raportul privind strîngerea deseatinei (zeciuielii) din stupi în ținuturile Hîrlău, Dorohoi și Hotin, tot în românește [2]. Scriau în limba română și dregători veniți din Constantinopol, ca acel Gheorghe cămărașul, cumnatul domnitorului, care la 11 iulie 1594 adresa o scrisoare lui Gheorghe hatmanul, cerîndu-i știri în legătură cu o eventuală revenire a lui Petru vodă în scaunul domnesc: „La jupînul Gheorghe Hatmanul și la jupîneasa Cămărășoaia și la Ivan și la Aslan și la Mihail multă sănătate facem dumneavoastră. De veți întreba de sănătatea noastră, sîntem sănătoși... Alta, cartea ce ne-ai trimis cu poșta, ni-au venit și am înțeles de sănătatea dumneavoastră, și foarte ni-au părut bine" [3]. Stilul limpede al epistolei atestă un exercițiu îndelungat și, implicit, o largă utilizare a scrierii românești, curentă pentru toată lumea, chiar dacă documentele solemne continuă să fie redactate în slavonă. (Nu este lipsit de interes pentru răspîndirea scrisului în limba română faptul că în preajma anului 1587 Alibei pașa de Tighina se adresa *în românește* starostelui de Rașkov — document păstrat în „Archivum Zamoyskih" din Varșovia [4].)

Biruința scrierii în limba română nu s-a rezumat la acest aspect. Conștiința latinității

---

[2] DIR, A (Moldova), veacul XVI, vol. IV, doc. nr. 37, p. 34.

[3] N. Iorga, *Scrisori de boieri, scrisori de domni*, p. 35.

[4] I. Rizescu, *Un vechi document românesc*, în *Limba română*, nr. 1, anul XXIV, 1975, pp. 45—49.

limbii noastre a determinat încercări — timide, este drept — de adoptare a alfabetului latin. Inițiator a fost Luca Stroici, spirit înaintat pentru acele vremi, cu merite culturale incontestabile. Potrivit informațiilor lui B. P. Hasdeu, la stăruințele umanistului polon Stanislaw Sarnicki, în 1593, cînd se afla încă în exil (părăsise țara o dată cu Petru Șchiopul în august 1591), el ar fi alcătuit cu alfabet latin textul rugăciunii „Tatăl nostru", pe care cărturarul polon l-ar fi inclus în *Orațiunea duminicală* din *Corpul legilor polone, adunate de Stanislau Sarnicki*[5]. Chiar dacă tentativa acestui cult logofăt (instruit se pare la școli germane), care semna documente interne tot cu caractere latine, iscălindu-se adeseori *Stroicz logotet*, a rămas fără urmări, momentul se cuvinte subliniat pentru semnificația sa culturală, dar și istorică.

Dar triumful limbii române este evident mai cu seamă prin redactarea — tot în epoca lui Petru Șchiopul — a celei dintîi lucrări în românește în Moldova. Este vorba de *Pravila (Nomocanonul)* — culegere de norme juridice — alcătuită de „ritorul" și „sholasticul" Lucaci, de la mănăstirea Putna. Ca realizare, acest manuscris, parțial slavon și parțial românesc, aparține domniei lui Iancu Sasul, cartea fiind terminată în 1581. În mod neîndoiel-

[5] B. P. Hasdeu, *Luca Stroici părintele filologiei latino-române*, București, Tipografia Cezar Bolliac, 1864, p. 25.

nic însă, redactarea ei a început și a fost impulsionată în timpul celei dintîi domnii a lui Petru vodă, preocupările lui Iancu vodă pe plan cultural fiind destul de restrînse.

Se știu puține date despre acest ritor Lucaci : era român originar din Costești, un sat situat la vărsarea pîrîului Ciuhur în Prut [6]. Și-a făcut studiile în Polonia, fiind apoi profesor la puternicul centru cultural al mănăstirii Putna. Era, de bună seamă, un cărturar, cu multă știință de carte, așa cum îl arată și calitățile sale de *ritor* (care în evul mediu desemna pe profesorul de logică și retorică) și *sholastic* (care ne arată că profesorul era un om învățat, un savant pentru vremea lui).

Manuscrisul *Pravilei* cuprinde 354 de file, dintre care în românește sînt doar o parte, cele care — potrivit opiniei lui P. P. Panaitescu — privesc „contactul direct al bisericii prin organele ei inferioare — preoții — cu poporul" [7], determinat de faptul că nici poporul și nici preoții — în cea mai mare parte a lor — nu cunoșteau slavona. S-au emis diferite ipoteze în legătură cu originalul folosit ca model de ritorul Lucaci pentru *Pravila* alcătuită de el ; potrivit opiniei lui P. P. Panaitescu acest model a fost luat tot din Moldova, unde erau mănăstiri puternice, cu numeroși

---

[6] *Pravila ritorului Lucaci* (text stabilit, studiu introductiv și indice de I. Rizescu), Editura Academiei, București, 1971, pp. 7—16.

[7] P. P. Panaitescu, *Începuturile dreptului*, p. 227.

oameni de cultură ; nu se exclude însă nici posibilitatea ca *Nomocanonul* să provină din Țara Românească sau din sudul Transilvaniei, opinie spre care converg cercetări recente. Lipsită de mari virtuți literare, *Pravila ritorului Lucaci* cuprinde totuși unele imagini izbutite ca aceea în care sancțiunile date de preoți pentru diferite păcate sînt comparate cu încărcătura unei corăbii „cîndu împle corabiia de treace de măsură, ea se afundă, iară de-i deșartă ea gioacă și de în vreame împlută bineșor pără unde-i iaste ei măsura“ — adică pedepsele trebuie să fie cîntărite cu măsură, să nu fie nici prea grele, nici prea ușoare [8]. Importanța acestei lucrări se reliefează pe multiple planuri : *filologic* — prin informațiile lingvistice pe care ni le furnizează asupra fondului lexical din secolul XVI, *cultural* — prin faptul că reprezintă cel mai vechi text literar din Moldova, scris în limba română, și, în sfîrșit, *juridic* — pentru că reprezintă cel mai vechi manuscris juridic românesc păstrat pînă în zilele noastre. De asemenea, prin raportările pe care le face la un posibil model muntean sau sud-transilvănean ne oferă o imagine asupra circulației cărților în spațiul românesc, premisă a omogenității culturale.

De altfel, circulația cărților — manuscrise și tipărituri — între țările române este evidentă. Între valoroasele manuscrise de la mănăstirea Sucevița se află un *Tetraevanghel*

[8] *Pravila ritorului Lucaci*, p. 165.

împodobit cu portretele miniaturale ale lui Alexandru II Mircea și ale fiului său Mihnea. În Tirol, inventarul întocmit la 7—24 august 1602 după moartea lui Petru Șchiopul înregistrează numeroase tipărituri, slavone și românești. Între lucrările rămase din moștenirea lui Ștefăniță vodă, intrate în stăpînirea împăratului și a arhiducelui Maximilian, se aflau între altele o carte *in folio* „Psaltir Davids aus den schlavonischen in die moldavische sprach gezogen“ [9] (probabil, *Psaltirea* lui Coresi din 1568 sau 1570), apoi un *Apostol* (cel din 1563 ?), precum și două cărți *in quarto* — toate în românește. Urma acestora, ca și a altor alte inestimabile valori culturale s-a pierdut în tezaurele Habsburgilor. Este vorba de tipăriturile de la Brașov ale diaconului Coresi, realizări de care în mod cert nu sînt străini domnii Țării Românești și ai Moldovei. Tipărirea cărților fusese reluată în Țara Românească încă din vremea lui Pătrașcu cel Bun, găsind ulterior un puternic sprijin din partea lui Alexandru II Mircea și a fiului său. „Aducînd în țara sa tiparul slavonesc al lui Coresi, el [Alexandru II Mircea] — scria N. Iorga — înțelegea firește a lucra și pentru Moldova cărțile care se împodobeau cu stema munteană purtînd împrejur în roșu însemnarea «hrisovul Țerii Românești, Io Alexandru voievod»... Mihnea, adică, de fapt, Ecaterina, n-a făcut decît

[9] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, doc. nr. DCLXXXVII, p. 555.

să urmeze această tradiție și în domeniul tipăriturilor care contribuiseră esențial la răspîndirea în toată ortodoxia slavonă a prestigiului țărilor noastre“ [10].

Iată, așadar, că și pe plan cultural se profilează — sub Petru vodă și rudele sale din Țara Românească — *o conlucrare general românească*, vizînd, concomitent cu ridicarea culturală a țărilor române extracarpatice, și apărarea românilor transilvăneni în fața presiunilor exercitate fie de catolici, fie de reformați. Ulterior, ea își va găsi materializarea în întemeierea, de către Mihai Viteazul, a mitropoliei Transilvaniei, la Alba Iulia, cu efectele pe care această instituție le-a avut pe planul menținerii treze a conștiinței unității de neam.

Desigur, cărțile erau răspîndite în rîndul păturilor avute : a marii boierimi și mai cu seamă a clerului înalt. În raportul întocmit după misiunea din 1588, iezuiții remarcau că „cea mai mare parte [a moldovenilor] este fără carte“ — continuînd însă cu observația că „nu pătrunzi în sufletul poporului, mai mult șiret, decît simplu“ [11]. De fapt, așa cum i-au cunoscut mai toți călătorii care au străbătut țările noastre, românii erau — ca întotdeauna — ospitalieri și prietenoși (Ioan Decsi de Baranya o menționează în chip special). Nedeschiderea sufletului către iezuiți se datora, desigur, sus-

[10] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, p. 222—223.
[11] *Călători străini*, vol. III, p. 284.

piciunii pe care tentativa de catolicizare o trezea în rîndul poporului, neîncredere care a și determinat eșecul încercării întreprinse de iezuiți.

Școli erau, într-adevăr, puține. În afara celei de la Putna funcționînd fără întrerupere din 1493 și avînd profesori renumiți, ca ritorul Eustatie (1493), Antonie protopsaltul (1546), ori ritorul și sholasticul Lucaci, pe lîngă episcopii și marile mănăstiri funcționau desigur școli în care se pregăteau diecii trebuitori scriptoriilor mănăstirești ori cancelariilor domnești. Azarie, de pildă, este un învățăcel al lui Macarie, format și educat pe lîngă episcopia din Roman. Acel Ivanco „pisar leșesc" răsplătit pentru serviciile aduse cu o selișteă pustie, Grozinți, ascultătoare de ocolul tîrgului Hotin [12], își însușise cunoștințele de polonă la vreuna din școlile de dieci existente în acea vreme. Numărul școlilor era însă insuficient, motiv pentru care propunerea iezuiților de a întemeia un colegiu catolic, în care să se predea românește, a fost acceptată de domnitor; propunerea nu a avut însă nici o urmare concretă.

Fiii marilor boieri, în primul rînd copiii din familia domnească se instruiau și acasă. Între cărțile lui Ștefăniță rămase după moartea sa se aflau și învățăturile privind felul în care

[12] DIR A (Moldova), veacul XVI, vol. III, doc. 488, p. 391.

un domn trebuie să se poarte la masă [13] — o formă slavonă a unei scrieri în genul *Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*. De asemenea, s-au găsit tabele cronologice pentru învățătura tînărului principe, cunoștințele istorice fiindu-i predate de un preot, Adam Ghidion, al cărui nume este înscris pe verso chiar de mîna domnitorului.

Istoriografia a constituit un domeniu predilect al atenției voievodale. La sugestia lui Petru vodă, călugărul Azarie a reluat cronica țării Moldovei, din locul unde o lăsase Macarie, ducînd relatarea evenimentelor pînă spre finele anului 1574 : „Pînă aici a ajuns împletirea istoricească a părintelui Macarie. Începem deci, și noi, cel care am fost cel mai mic ucenic al lui, Azarie... Ne silim să călcăm mai departe pe urmele lui și să împlinim porunca domnească a lui Petru numit al doilea, domnul binecinstitor și cu voia și binecuvîntarea preasfințitului mitropolit chir Anastasie, și cu mijlocirea marelui logofăt Ioan Golăi" [14].

Scrisă la porunca voievodală, *Cronica* a preamărit faptele și calitățile lui Petru vodă, autorul revărsîndu-și mînia asupra lui Ion vodă, pe care nu încetează să-l denigreze. Totuși, trebuie făcute unele rezerve în legătură cu

---

[13] Titlul sub care figurează această lucrare în inventarul averii rămase de la domnul exilat este *Maniera wie man mit grossen Potentaten tractieren soll* (Cum și în ce chip vom cinsti pe boieri), Al. Alexianu, *Acest ev mediu românesc*, Editura Meridiane, București, 1973, p. 261.

[14] *Cronica lui Azarie*, p. 139.

motivele ce l-ar fi determinat pe Petru vodă să inițieze continuarea scrisului de cronici moldovene. Dacă ar fi dorit — așa cum s-a sugerat — doar o hiperbolizare a stăpînirii sale, desigur că relatarea evenimentelor nu s-ar fi oprit o dată cu urecarea sa pe tron. Chiar în ipoteza că moartea lui Azarie ar fi lăsat cronica neterminată, domnul putea încredința continuarea ei altui cărturar. Desigur că ar fi găsit candidați. Mai aproape de adevăr este ideea că domnul a dorit — în spiritul propriu lui Alexandru II Mircea, și, se pare, al întregii familii — să continue, sub autoritatea sa, o operă istoriografică care să-i confere prestigiu în ochii contemporanilor și ai posterității.

Ca și în cazul ritorului Lucaci, această operă a ultimului cronicar de limbă slavă al Moldovei nu excelează prin calitățile artistice și literare. Adeseori Azarie se străduiește să imite arta retorică a „dascălului" său Macarie, împrumutată la rîndul său din opera cronicarului bizantin Manasses. Din această pricină, informațiile transmise de el trebuie preluate cu grijă și spirit critic. Așa de pildă, configurația oștirii lui Ion vodă („a ridicat oaste cu mulți oameni, arcași, lăncieri, cei cu zale de fier, purtători de paveze, purtători de tolbe cu săgeți, purtători de coifuri, purtători de scuturi") este integral copiată din scrierea lui Manasses, de aceea valoarea sa istorică este redusă.

Totodată, cronica lui Azarie are numeroase omisiuni, autorul narînd evenimentele nu după

izvoare și documente, ci „după cum am izbutit cu mintea“ [15] — adică relatînd întîmplările pe care și le amintea și în felul în care și le amintea. Chiar dacă este lipsită de obiectivitate, opera istorică realizată de Azarie (scrisă după expresia sa „cu iubire de trudă“) se impune, totuși, în șirul preocupărilor istoriografice ale vremii ; scrierea sa a fost, la rîndul ei, un izvor pentru cronicile ulterioare, în primul rînd pentru *Letopisețul Țării Moldovei* scris în secolul următor de Grigore Ureche.

Preocupările istoriografice ale lui Petru vodă au inclus și istoria universală. Din însărcinarea sa și sub supravegherea ginerelui voievodului, Zotu Tzigara, Ierotei al Monembaziei a copiat *Cronograful lui Dosoftei al Monembaziei*, adăugîndu-i la sfîrșit o parte ce cuprindea evenimentele de la 1570 (pînă unde le narase Dosoftei) la 1591, cuprinzînd mai ales date culese de copist la Constantinopol.

Efortul de sprijinire a ortodoxiei în grelele înfruntări pe care creștinismul oriental le avea pe de o parte cu autoritatea otomană și, pe de alta, cu ofensiva catolică și reformată s-a materializat și în activitatea arhitectonică pe tărîm religios.

Arhitectura a urmat, putem spune, două linii : una tradițională în spiritul construcțiilor moldovenești din secolele XV și XVI și o alta, de asemenea cuprinzînd puternice elemente tradiționale, dar evidențiind totodată și o serie

[15] *Ibidem*, pp. 150—151.

de tendințe novatoare. Ambele categorii sînt ilustrate de monumente arhitectonice de mare valoare : în cea dintîi grupă se detașează Sucevița, care „în trăsăturile-i artistice fundamentale [constituie] ultima verigă din lanțul lung al monumentelor ridicate în Moldova de la Alexandru cel Bun și pînă la Petru Șchiopul“ [16].

„Testament al artei moldovenești“, avînd „farmecul ușor melancolic și totuși plin de strălucire al zilelor de toamnă“ — cum a definit-o istoricul francez de artă Paul Henry —, Sucevița este o ctitorie de familie, a uneia din marile familii boierești din țară, într-o spectaculoasă ascensiune sub Petru Șchiopul, anume Movileștii. (Mitropolitul „Gheorghe Movilă și frații săi Ieremia vornic, Simion aprod cu surorile, Scheauca, cneaghina lui Balica hatman și Greaca, copiii lui Ioan Moghila, mare logofăt“ — așa cum se spune în actul de danie din noiembrie 1582-august 1583 prin care ctitorii donează mănăstirii cu aprobare voievodală satul Verbia).

Construcția a început în 1578. În 1581, 6 ianuarie, mănăstirea a fost sfințită. Era, de fapt, mai mult o stratagemă care a oferit prilejul boierilor Movilești (adversari ai lui Iancu Sasul) să părăsească țara și să acționeze apoi pentru revenirea lui Petru pe tronul Moldo-

---

[16] Maria Ana Musicescu, *Sucevița : sensuri și semnificații*, în *Magazin istoric*, an VII, nr. 6 (75), iunie 1973, p. 73.

vei. În 1586, mănăstirea a fost din nou sfințită, primind hramul de nouă zidire. Întregul proces de desăvîrșire a acestui complex arhitectonic — începînd cu construcția propriu-zisă și isprăvind cu zugrăvirea (adică pictura interioară și exterioară) — constituie expresia concretă a ascensiunii Movileștilor. În timpul celei de-a doua domnii a lui Petru Șchiopul, Movileștii — îndeosebi Gheorghe și Ieremia — au îndeplinit dregătorii de cea mai mare importanță — cel dintîi mitropolit, al doilea mare vornic al țării de sus. După exilul lui Petru vodă (exil în care Movileștii l-au urmat, Gheorghe rămînînd alături de el pînă la moarte) în condițiile crizei din anul 1595, Ieremia a fost înălțat în demnitatea voievodală, situație în care a ajuns și Simion — mai întîi în Țara Românească, apoi și în Moldova.

Cel mai valoros element al acestei mănăstiri este pictura, realizată — cum sună o însemnare de pe un *Tipic* slavonesc — de Ioan zugrav și fratele său Sofronie, impresionînd prin „bogăția și strălucirea decorului" ca și prin „unitatea de execuție, prospețimea tonurilor și armonia coloristică... Pe zidurile exterioare și, pe alocuri, în interior, numeroase suprafețe pictate și figuri impresionează prin strălucirea și vibrația culorilor. Evocă frumusețea ansamblului original și conferă Sucevița un rang superior în istoria artistică a Moldovei" [17].

[17] I. D. Ștefănescu, *Arta feudală în țările române*, Timișoara, 1981, p. 218.

În cealaltă categorie, cel mai reprezentativ monument — de această dată o realizare integral voievodală — este mănăstirea Galata. Numită astfel după cartierul constantinopolitan unde își petrecuse tinerețea, mănăstirea Galata a avut o istorie plină de peripeții. Mai întîi, construcția s-a făcut sub dealul pe care se află acum, înălțarea ei datînd din 1577—1578. „Într-acești ani — afirmă Grigore Ureche — au zidit Pătru vodă mănăstirea Galata în vale și nu după multă vreme s-au răsipit, care loc și pînă astăzi [1647] să cunoaște“ [18]. Terenul instabil pe care a fost construită, lipsa unor meșteri buni (în 1577 domnitorul solicita judelui orașului Bistrița să-i trimită neîntîrziat zidari pentru construirea unei mănăstiri), toate au concurat la nereușita acestei prime încercări. În orice caz, acestea erau explicațiile vremii. Căci — arată Ieremia II — „a făcut [Petru voievod] și mănăstire la locul ce se zice Galata, în față cu Iașul. Și meșterii erau nestatornici și au pus temelia ei într-un loc rău, și au așezat temeliile bisericii și ale zidului ei de jur împrejur, și s-a stricat atîta muncă, atîta cheltuială, atîta zugrăveală și alte lucruri frumoase“ [19].

În 1582, la revenirea pe tron, această primă construcție era, practic, iremediabil distrusă, determinîndu-l pe domn să renunțe la vechiul loc, nu însă și la ideea construirii „operei de

[18] Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 170.
[19] *Călători străini*, vol. IV, p. 590.

predilecție a vieții sale" (N. Iorga). „Într-acestaș an [1582], dacă s-au așezat Pătru vodă la domnie, nu vru să lase în deșert pomana sa, carea o zidisă întâi, mănăstirea Galata din vale, care apoi să răsipisă, ci cu toată nevoința au silit și cu toată osîrdiia au zidit Galata în deal, carea trăiește și până astăzi" [20].

În anul următor, 1583, construcția era gata, domnitorul înzestrînd, prin trei hrisoave consecutive — 2 septembrie, 11 septembrie și 15 septembrie 1583 — cu diferite domenii „sfînta noastră mînăstire nou zidită, ce se numește Galata".

Tenacitatea voievodului în ridicarea acestei construcții era explicabilă și prin dorința de a-și asigura un adăpost sigur împotriva primejdiilor de tot felul. Curtea domnească din Iași — cum știm de la François de Pavie — nu era întărită decît cu un gard din bîrne, pe alocuri prevăzute cu zidărie, neoferind așadar o protecție satisfăcătoare. Celelalte cetăți fuseseră și ele distruse din dispoziția otomanilor. În această situație voievozii noștri au găsit o soluție originală pentru a escamota dispoziția suzeranilor. Mănăstirile erau exceptate de la decizia turcilor, ele fiind înconjurate de ziduri de piatră, la adăpostul cărora voievozii au construit și case domnești — unele dintre ele adevărate palate — în care se simțeau ca la adăpostul zidurilor unei cetăți. Așa a făcut Vasile Lupu din cetatea Neamțului, transfor-

[20] Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 174.

mînd-o în mănăstire întărită, așa a porcedat Duca vodă la Cetățuia ; la fel — dar înaintea tuturor — Petru Șchiopul care a transformat Galata într-o veritabilă cetate fortificată. Casa sa domnească din cuprinsul mănăstirii — un adevărat palat — mai păstrează și astăzi, după restaurările din 1962—1963, în pofida refacerilor din secolul XVII, multe elemente din structura inițială a construcției, inclusiv elemente tradiționale. Cel mai bine se păstrează subsolul, impresionabil prin soliditatea bolților[21]. Firește, însă, că principala construcție, din punct de vedere arhitectural, o constituie biserica mănăstirii. Construită din piatră și cărămidă și ornamentată în exterior cu ornamente de discuri smălțuite (asemenea altor construcții bisericești din Moldova), Galata aduce totuși un element arhitectonic nou : un brîu exterior, decorat cu trei rînduri de firide ovale (două deasupra și unul dedesubt) — element arhitectonic de sorginte munteană, neîntîlnit, pînă atunci, la alte construcții din Moldova. Iată așadar, cum s-a observat, „iradierea arhitecturii din Țara Românească în Moldova poate fi recunoscută în anul 1584 la Iași, unde domnitorul Petru Șchiopul construia biserica mănăstirii Galata. Păstrînd tipul de plan dezvoltat, caracteristic bisericilor din Moldova, ctitoria lui Petru Șchiopul preia din Țara Românească ideea arcadelor interioare,

---

[21] Corina Nicolescu, *Case, conace și palate vechi românești*, București, 1979, p. 82.

înlocuind zidul despărțitor dintre naos și gropniță cu o turlă și decorul fațadelor cu folosirea unui brîu median". De asemenea, sistemul de boltire prezintă și el noutăți. El „păstrează ideea, tradițională în Moldova, a etajării arcelor [dar] este aici mai complicat : în pronaos sînt folosite trompe sferice de colț, deasupra cărora se înalță două rînduri de arce etajate, iar în naos, deasupra arcelor piezișe, se află o corolă de opt arce mici în consolă"[22]. Efectul este o îngustare a turlei și, de aici, o verticalitate mai accentuată a întregii construcții.

Și mai evidentă este expresia muntenească la biserica schitului Hlincea, din apropiere de Iași, ctitorie din 1587 a Mariei, fiica lui Petru Șchiopul, și a soțului ei, Zotu Tzigara. Iată așadar că unitatea dinastică de la sfîrșitul sec. XVI își află materializarea și pe plan artistic, ilustrînd din plin acea omogenizare culturală pe care am subliniat-o în cuprinsul acestei lucrări.

Ctitorie voievodală și loc de adăpost în vremuri de restriște, Galata s-a bucurat permanent de atenția voievodală, domnul înzestrînd-o cu numeroase sate și domenii, podoabe și obiecte de cult, acordîndu-i considerabile subsidii bănești. Deosebit de important, sub acest aspect, este catastihul mănăstirii, alcătuit chiar de voievod la 25 noiembrie 1588. În chip deo-

[22] Vasile Drăguț, *Arta românească*, vol. I, *Preistorie, antichitate, ev mediu, renaștere, baroc*, București, 1982, p. 247.

sebit ne reține atenția conținutul „bibliotecii" unei mănăstiri din veacul al XVI-lea, patrimoniul cultural al Galatei însumînd un *Tetraevanghel* ferecat, un *Praxiu*, un *Triod* și un *Triod* penticostar, trei *Psaltiri*, douăsprezece minee, un *Tipic*, un *Ceaslov*, un *Molitvenic*, șapte *Liturghii*, două cărți de cîntare, o carte a prazniculuí, alte două *Tetraevanghele* neferecate și unul de la „Brealeadan" (Bîrlădeanul) „puținel ferecat", un *Zlatonic* al Sf. Teodor și o *Biblie*. La un loc, 36 diferite cărți bisericești. Valoroase ca realizări artistice trebuie să fi fost țesăturile (sînt menționate nu mai puțin de 54 de covoare „de demultu", „scumpe" roșii, albe, verzi, galbene dăruite de domn și diverși boieri), apoi veșminte preoțești și broderii scumpe, podoabe și obiecte de cult din argint, icoane ferecate, 32 ouă de struț ș.a.m.d.

Din păcate, grija mai marilor mănăstirii față de acest patrimoniu, care impresionează fie și numai din lectura catastihului, era mult rămasă în urmă. 30 de ani mai tîrziu, nepotul lui Petru Șchiopul, Radu Mihnea — fiul lui Mihnea Turcitul — constata că mănăstirea „ce este din nou zidită și făcută de sfînt-răposatul unchiu al domniei mele... au căzut întru mare slăbiciune și la sărăcie din toate una, căci au fost de nou zidite împrejurul acestei sfinte mănăstiri trapezării și chilii și altele de prin prejur s-au răsipit și au căzut. Alta și veșmintele și arginturile ce au avut daniia de la răposatul Petru vodă, la acea sfîntă mănăstire,

unde este îngropată și doamna domniei sale, Maria, toate au pierit, încît s-a aflat numai o tipsie de argint". Și trebuie să ne-o imaginăm pe apriga domniță Maria, fiica răposatului domn, făcînd rechizitoriul „cu gura sa înaintea noastră și înaintea a tot sfatul nostru cîtă samă de veșminte și de arginturi au avut biserica aceasta și alte cîte sate au avut, și mori, și hălești, și vii, și priseci cu stupi și toate s-au prăpădit și tot venitul ce-au avut sfînta mănăstire de toate au scăzut din necăutare și nechiverniseala călugărilor, iar nu din niscaiva prăzi sau limbi străine, ce au venit aici, la acest pămînt" [23].

De amploare mai redusă au fost lucrările la alte monumente : astfel, la biserica Sf. Gheorghe din Suceava (fosta Mitropolie a Moldovei) a reînnoit acoperișul și o parte a picturii, ocazie cu care pe peretele din sud al naosului a fost adăugată (ca la Bucovăț — din nou o influență munteană de inspirație mihnescă !) o inscripție amplă, o adevărată cronică (pe scurt) a evenimentelor domniei menționînd data urcării pe tron (24 iulie 1574), anul acoperirii Mitropoliei, al construirii clopotnițelor și aducerii moaștelor Sf. Ioan la Mitropolie (1589), apoi data nașterii lui Ștefan voievod (31 iulie 1584) și, în sfîrșit, data primirii de către acesta a steagului de domnie (2 februarie 1590).

---

[23] Stoica Nicolaescu, *Petru cel Tînăr și Petru Șchiopul*, p. 23, document din 26 martie 1618.

Dacă pictura cu tematică religioasă atinge, prin Ioan Zugravul și Sofronie, perfecțiunea Suceviței, un capitol încă puțin cercetat este acela al picturii cu tematică laică, în special portretistică. Alături de prețioasele documente identificate în castelul Ambras din Austria, D. A. Sturdza și apoi N. Iorga au avut surpriza să descopere prețioase tablouri : un portret al lui Vlad Țepeș și un altul al lui Ștefăniță — ambele realizate în manieră occidentală, primul amintind de portretele pictorilor germani din secolul XV, al doilea avînd — prin dispunerea luminii și mai ales ideea componistică — elemente comune cu unele tablouri ale lui Velasquez — așa cum le va concepe peste decenii, pictorul spaniol. Astăzi este în afară de orice îndoială că cel ce a purtat cu sine tabloul străbunicului său din Țara Românească în Moldova și de aici în peregrinările sale europene a fost Petru Șchiopul. De-o parte viteazul și aprigul adversar al otomanilor Vlad Țepeș voievod, de cealaltă pașnicul și blîndul Petru vodă. Cîtă deosebire temperamentală și totuși ce orgolii ascunse, ce vise va fi iscat în adîncurile sufletești ale lui Petru acest tablou scump lui, de vreme ce pare a nu se fi despărțit nicicînd de el ? Să fie mîndria originii basarabești, a descinderii din voievozii cei mari ai Țării Românești ; să fie poate mai mult decît atît, convingerea că, prin străbunica sa, se trăgea și din neamul Corvinilor, cum ne îndeamnă să credem piatra sa de mormînt care îl numește „Petru voievod

din familia regală Corvin a Valahiei" ? Cu puținele date ce le avem la îndemînă, este greu de dat un răspuns fără echivoc. (Aceeași descendență corvinească o invocau Mihnea Turcitul și, după el, Radu Mihnea, deși cum au dovedit recente demonstrații genealogice înrudirea cu Elena, „sora" lui Matei Corvin era o pretenție fără temei[24]; nu-i mai puțin adevărat că Petru vodă și ceilalți din familia sa credeau cu toată tăria în această descendență).

Dincolo de implicațiile genealogice, tabloul lui Vlad Țepeș de la Ambras ridică însă și o problemă de ordin artistic. În 1574, cînd solul polon Maciej Strijkowski a trecut prin București, el a consemnat că ar fi văzut la curtea lui Alexandru II Mircea portretul lui Ștefan cel Mare, zugrăvit pe un panou de lemn. Informația, ca și altele furnizate de acest călător, a fost luată cu rezerve, fiind considerată neverosimilă. Dar oare nu neverosimilă pare prezența tabloului lui Vlad Țepeș, contemporanul lui Ștefan, la curtea Moldovei și apoi în Tirolul austriac? Așa cum Petru vodă purta cu sine portretul străbunicului lui, Chiajna doamna nu putea să-l păstreze pe cel al bunicului ei?[25]

Mai avem, în sfîrșit, o gravură înfățișînd pe Petru, alături de fiul său Ștefan. E o realizare

---

[24] St. Andreescu, *Vlad Țepeș (Dracula) între legendă și adevăr*, pp. 151—152 și 268; idem, *Restitutio Daciae*, p. 174.

[25] Păreri similare emite și Al. Alexianu, *Acest ev mediu românesc*, p. 257.

mai puțin izbutită, aproape caricaturală. Chiar și sub mîna mai puțin măiastră a realizatorului, portretul surprinde cu obiectivitate tristețea vieții în exil și boala, tot mai accentuată a voievodului. „Un cap aproape triunghiular — descrie N. Iorga acest portret —, cu fruntea foarte lată, înaltă după cît se pare, cu toată căciula care o acoperea în parte, cu barba ascuțită, scoasă îndărătnic înainte. Are buze mari, nasul coroietic, sprîncene subțiri, foarte arcate, deasupra unor ochi cu căutătura pierdută și strînsă sub geana de sus greoaie“ [26]. Lîngă el, Ștefăniță, dar nu copilul bălai „tînăr voievod cu păr de aur moale“ — cum îl caracteriza tot Iorga, parafrazîndu-l pe Eminescu —, ci un copil bolnăvicios, maturizat înainte de vreme.

Boala, supărarea pricinuită de moartea doamnei Irina, grijile pentru procesul interminabil cu Marini Poli, suspiciunea cu care era înconjurat de autoritățile habsburgice ale Austriei de Sus, și îndeosebi de spionii arhiducelui Ferdinand ce mișunau în preajma lui — toate par a se fi adunat în acest portret, pe care probabil nici ghidușiile piticului Bolea, bufonul domnitorului, nu mai reușeau să aducă zîmbetul. Un bufon de a cărui existență, de altfel, luăm cunoștință numai din împrejurări triste. În 1605, după ce murise și tînărul său stăpîn, îl întîlnim pe acest „Pietro Boles

[26] N. Iorga, *O familie domnească în exil*, în *Evocări istorice*, p. 102.

di Moldavia, gianano del signor Pietro voivoda" bătrîn și sărac, cerșind o pensie cuviincioasă din risipita avere a principelui român [27].

O secvență din viața de curte pe care altminteri, din descrierea patriarhului Ieremia Tranos, din scurtele notații ale lui François de Pavie, o putem doar bănui, cu ospețele sale, cu muzica ce le însoțea („îi plăcea mult de cîntăreți") cu fastul ceremonialului, cu halebardieri înșirați pe două rînduri, încît „face să vezi această curte mică, dar bine orînduită" — după consemnarea făcută de baronul de Fourquevaux.

---

[27] Al. Alexianu, *Bufoni la curțile domnești*, în *Magazin istoric*, anul II, nr. 3 (12) martie 1968, p. 61 ; Hurmuzaki, *Documente*, XI, doc. 694, p. 565.

VII. AMĂGITOARELE CĂRĂRI ALE PRIBEGIEI

La 19 august 1591, după șaptesprezece ani de domnie, dintre care paisprezece efectiv petrecuți pe tronul Moldovei, Petru voievod se vedea nevoit să adopte soluția autoexilării, pentru a nu expune țara unor noi și împovărătoare biruri și, totodată, pentru a nu-și vedea copilul silit să treacă la islamism.

Ca un bun gospodar, așa cum fusese întreaga viață, se decise mai întîi să lichideze — precauție inutilă! — toate socotelile cu Poarta, pentru a nu oferi turcilor un prilej să-i reclame extrădarea. Voievodul „puse într-o ladă steagul și gugiumana ce-i fuseseră date de sultan, [adăugă] 12.000 de scuzi, restul tributului și dării extraordinare ce mai avea", întocmind și un *hoget*, un raport de demisie, în care spunea că „a servit cincisprezece ani cu credință în acea domnie, dar, văzînd că nu mai poate sprijini atîtea greutăți ce i se puneau în spinare... s-a hotărît, cu învoirea Măriei Sale [împăratului german] să trăiască în

liniște acești ultimi ani de bătrînețe a lui"[1].

Același lucru și în interior. Domnul își amînă plecarea înadins pînă după 15 august, care marca sfîrșitul anului financiar — pentru a nu lăsa nimic în neorînduială (precauție din nou inutilă). El numi ispravnici de scaun (adică locțiitori pînă la numirea noului domn) și reglementă ultimele datorii financiare ale domniei față de arendașii diverselor vămi și dări.

De fapt, Petru ezitase multă vreme în alegerea locului : în Apus sau la Muntele Sinai, unde făcuse numeroase danii și avea, de asemenea, mari sume de bani încredințate călugărilor de acolo. Faptul că pentru a ajunge în Sinai trebuia să treacă prin Constantinopol a cîntărit în balanță, domnitorul sperînd că regele Poloniei îi va facilita drumul sau îl va opri acolo, avînd în vedere că Seimul îi votase stăpînirea unor moșii.

Din Polonia, prin Munții Maramureșului, în Transilvania românească, meleag de ospitalieră găzduire și pentru alți domni români, și prin Muncaci („drumul în Țara Nemțească, la Muncaciu" — cum consemnează el însuși în itinerarul de călătorie), Petru vodă trecu în Ungaria Superioară, teritoriu aflat sub controlul imperialilor. Aici, Petru vodă a fost adăpostit de „căpitanul" acestui teritoriu, Ferdinand, conte de Hardegg. La 24 septembrie, a adresat cea dintîi petiție împăratului, solicitîndu-i îngăduința de a se așeza în cuprinsul

[1] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, p. 242.

imperiului, sau, dacă acest lucru nu era posibil, să-i acorde un pașaport de trecere „la sfîntul papa“ [2].

Căpitanul de „Sacmar“, Hardegg puse și el un cuvînt favorabil pentru voievod, la fel ca și Ștefan Báthory de Ecsed, încît la 14 octombrie, Rudolf II acordă lui Petru salvconductul de liberă circulație prin imperiu „liberum tutumque et securum per regna ditionesque nostras... ut principem ipsum Valachiae, Moldaviae una cum filio ac familia, universaque comitatu virorum ac faeminarum, cum equis etiam, camelis aliisque iumentis et animalibus“ [3] (liberă și nestingherită prin stăpînirile noastre... acestui principe al Moldovei cu fiul și familia sa, cu toți bărbații și femeile [ce-l însoțesc] cu caii, cămilele și cu toate celelalte lucruri și animale).

Într-adevăr floarea boierimii moldovene din acea vreme îl însoțea pe domn : cei trei Movilești (Gheorghe, Ieremia, Simion), cei doi Stroici (Luca și Simion), doi hatmani (Andrei și Gheorghe — un nepot al domnului ridicat la acest rang în 1591), doi cămărași (dintre care unul, Gheorghe Hrisoverghi era cumnatul său, fiind căsătorit cu sora voievodului, Alexandra), ceașnicul (paharnicul) Vasile, egumenul Anastasie de la Galata și o sumedenie de boieri de

[2] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, doc. CCCLXII, p. 237.

[3] *Ibidem*, doc. CCCLXIX, CCCLXX, CCCLXXI și CCCLXXIII.

al doilea și al treilea rang, fără a socoti pe membrii propriu-ziși ai familiei : doamna Irina și fiul Ștefan, apoi fiica, domnița Maria, și Zotu Tzigara. Trebuie să ne imaginăm senzația pe care o stîrnea în rîndul localnicilor acest impunător alai, cu zeci de care încărcate, cu numeroase animale de povară, din rîndul cărora nu lipseau nici cămilele !, cu însoțitorii fastuos îmbrăcați în costume de factură orientală. Teama față de reacția sultanului — „prudența“ și alte „inconveniente“, spunea documentul oficial — au determinat ca Rudolf II să respingă prin fratele său, arhiducele Ernest, cererea de stabilire, permițîndu-i numai trecerea spre Italia.

Dar Petru vodă cunoștea metode eficace de stimulare a bunăvoințelor. Pornind din Satu Mare prin Cașovia (Kosice), el ajunse lîngă Viena, la Tulln, de unde trimise împăratului cîteva „modeste“ daruri : o sabie încrustată cu diamante și rubine, un pumnal, zece cămile și doi dintre acei cai moldovenești care stîrneau atîta admirație. Imediat, arhiducele Ernest, prin care s-au făcut aceste daruri, l-a primit în audiență, al cărei rezultat a fost că, deocamdată, venind iarna, fugarul se putea stabili la Tulln, pînă la venirea primăverii. Iarna a lucrat în favoarea lui Petru vodă, deoarece la 10 martie 1592 Rudolf II își dădea încuviințarea privind așezarea fostului domnitor în posesiunile Casei de Austria. La 28 aprilie, arhiducele Ernest comunica unchiului său Ferdinand decizia ca domnul Moldovei să se stabilească

în apropiere de granița italiană, „lîngă lacul La Garda, în posesiunile arhiducale".

Desigur, decizia nu era un efect integral al darurilor ; se avea în vedere perspectiva deteriorării relațiilor cu Poarta otomană (caz în care deținerea unui fost important dregător din cuprinsul imperiului putea fi manevrată în fel și chip). Dar cel mai mult cîntărise averea, care, prin prisma darurilor făcute de domnitor, se arăta a fi considerabilă. Dealtminteri, regretul după pierderea unui musafir atît de prețios părea să cuprindă și pe poloni. La 4 aprilie 1592, Sigismund III se adresa lui Petru Șchiopul, asigurîndu-l de bunele recomandări ce i le va face către principii germani și neuitînd să menționeze că poate găsi oricînd adăpost în Polonia.

O întreagă corespondență începu în legătură cu viitorul loc de reședință al ex-domnitorului. Împrejurimile lacului La Garda nu erau deloc pe placul arhiducelui Ferdinand ; el propunea domnului să se așeze la Arco. De cealaltă parte, lui Petru vodă i-ar fi convenit de minune locul inițial. La 8 mai 1592, din Bimbach în Bavaria (unde pînă una-alta călătorea ca turist) el solicita îngăduirea de a-și cumpăra o „moșioară" — „ca în Moldova" (spune N. Iorga) — lîngă lacul La Garda. Patru zile mai tîrziu adăuga un memoriu, explicînd motivele preferinței : asemănarea limbilor „velșă" și „valahă" (ceea ce vădește bune cunoștințe filologice din partea lui Petru), deoarece — mărturisea voievodul — „limba lui nu se poate da după cea nemțească" ;

apoi, apropierea mării pe unde și-ar putea aduce banii ce i-au rămas în Imperiul otoman, pentru a-i depune — afirma el cu naivă șiretenie — undeva, în Tirol.

Pînă la adoptarea unei decizii, Petru vodă vizita... Europa. De la Bimbach la Wasserburg, iar de aici, la 11 iunie ajunse la München, pentru a-l vizita pe ducele Wilhelm al Bavariei, care l-a primit cu toată cinstea unui principe, ieșindu-i înainte cu un impunător alai, două mile afară din oraș. În onoarea oaspetelui, la Grüne-Hütten s-a organizat o partidă de vînătoare, după care ducele l-a condus la locuința de onoare. Programul următoarelor zile a fost la fel de încărcat : 13 iunie — vizitarea castelului ducal, 14 iunie — prînz luat împreună cu ducele, 15 iunie — plimbare cu luntrea la Starenberg, 16 iunie — serbare în onoarea sa, la Dachau, după care urmă reîntoarcerea la Wasserburg, unde-l aștepta vestea că stabilirea în Tirol i-a fost aprobată [4].

La 27 iunie 1592, din castelul său de la Ambras, arhiducele scria lui Georg Fugger cerîndu-i să închirieze lui Petru vodă castelul Scheidenstein, lîngă orașul Hall [5], cîteva zile mai tîrziu transmițînd și conducerii orașului instrucțiuni privind primirea voievodului. La 6 iulie, cu o suită compusă din 18 trăsuri elegante, Petru vodă intra în Innsbruck fiind pri-

---

[4] *Ibidem*, *Documente* vol. XI, pp. LXXVII—LXXVIII.

[5] *Ibidem*, doc. CCCXCV, p. 265.

mit cu ploconuri de Ferdinand și invitat la o partidă de vînătoare — cum comunica Andrea Unterpergher ducelui de Mantova și Montferrato [6]. Era numai un schimb formal de politeţuri.

În cursul lunii iulie, Petru și-a prezentat cererile privind felul de trai pe care-l revendica în Tirol : să trăiască nestingherit, potrivit condiției sale de om liber, să poată primi pe cine ar fi dorit și să poată pleca dacă ar fi dorit acest lucru [7]. Evident, arhiducele Ferdinand nu se putea învoi cu asemenea condiții care-i răpeau orice posibilitate de control asupra fugarului.

La 5 septembrie, lui Petru i s-a comunicat soluția : viață modestă în toate, după obiceiul țării, renunțarea la negocieții politice, adoptarea catolicismului, măcar pentru copilul domnesc. Petru răspunse cu demnitate (în general, față de toate încercările Habsburgilor de a-i știrbi demnitatea și drepturile sale de om nobil a răspuns decis — ceea ce pune sub semnul îndoielii așa-zisa lui supunere oarbă din vremea cînd era pe tronul Moldovei : caracterul unui om nu se schimbă în cîteva luni), amintind toate drepturile și libertatea de care se bucura cultul catolic în țara sa și refuzînd compromisul. În privința localității tot el decise : din cauza căldurii și bogăției fructelor de

[6] Veress, *Documente*, vol. III, doc. 201, p. 297.
[7] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, doc. CCXCVIII, p. 266.

care avea nevoie în multele și asprele posturi ortodoxe, el propunea ca loc de ședere Bozen (Bolzano — localitate aflată actualmente în Italia) ca reședință de iarnă, urmînd ca vara să se întoarcă la Hall. Reafirma, totodată, dorința de a i se îngădui să meargă la Roma.[8]

În septembrie, Petru era stabilit — în fine — la Bozen, alături de el aflîndu-se doamna Irina, copilul Ștefan, mitropolitul Gheorghe, domnița Maria și soțul ei, Zotu Tzigara. Apostol, fratele lui Zotu, Gheorghe Chrisoverghi cămărașul, Gheorghe Hatmanul plecaseră la Veneția ; Movileștii, Stroicii și Andrei hatmanul rămăseseră în Polonia. Cu toți aceștia, Petru menținea o corespondență, dacă nu vastă, în orice caz susținută. Încă din 24 iulie, Hrisoverghi și popa Adam cerură pașapoarte, Constantin și Apostol Tzigara cerură și ei 5 zile mai tîrziu liberă trecere spre Veneția, iar Vasile ceașnicul solicită un pașaport dus-întors. Această necontenită mișcare cu emisari care soseau și plecau cu știri al căror conținut Ferdinand nu-l cunoștea (bănuind însă mereu intenții politice) nu convenea arhiducelui. La 10 septembrie 1592, el scrise lui Fortunat, baron de Modrusch, cerîndu-i să oprească pe oamenii lui Petru, dacă aceștia nu au pașaport arhiducal. Cea mai stăruitoare supraveghere o organiză însă Ferdinand de Küepach, căpitan al Adigelui Supe-

[8] *Ibidem, Documente*, vol. XI, doc. CCCCX (propunerea lui Ferdinand) și CCCXI (răspunsul lui Petru vodă), pp. 278—282.

rior care institui o adevărată rețea de spioni în jurul curții celui exilat, raportînd orice venire și plecare suspectă. [9]

Nu era singura supărare a lui Petru vodă. Sfîrșitul anului 1592 aduse prima nenorocire : moartea doamnei Irina, mama lui Ștefan vodă și soția de taină a domnitorului moldovean în ultimele luni ale lui 1591. La 3 noiembrie ea se stinse din viață — foarte tînără încă — fiind înmormîntată în cimitirul de lîngă biserica franciscanilor. Piatra de mormînt păstrează memoria „doamnei Irina, care și-a urmat bărbatul pribeag tocmai din Moldova, pentru legea sa, răposată în al treizecilea an al vieții sale. Io Petru voievod i-a pus această piatră, ca uneia ce i-a fost femeie prea cinstită și prea iubită“ [10].

Și peste toate acestea, sfîrșitul anului îi mai aduse o veste : procesul intentat de Giovanni de'Marini Poli, care-l acuza că ar fi reținut suma plătită de el pentru vama Moldovei, fără să îi acorde drepturile ce decurgeau din această arendare. Petru vodă se pomeni acuzat de furt (sau de o faptă ce echivala cu furtul). Și incidentul era cu atît mai penibil, cu cît autoritățile austriece se arătau dispuse să dea curs acuzației !

Cine era, de fapt, acest de'Marini Poli ?

---

[9] *Ibidem*, doc. CCCXII, CCCXVII, CCCCXX, CCCCXV, pp. 252—287.

[10] Stoica Nicolaescu, *Petru cel Tînăr și Petru Șchiopul*, p. 29.

Ioan zis Giovanni, zis Zuane, zis Giva, zis Dziva și Siva de'Marini Poli era de fel din Raguza (azi Dubrovnik, în R. S. F. Iugoslavia), pe atunci un oraș ce gravita în sfera de influență a Veneției. Apariția sa în Țara Românească datează din 1583—84 cînd Petru Cercel, secretarul acestuia Visconti și ambasadorul francez Germigny i-au încredințat diferite mesaje. Mai înainte, avusese o viață agitată de aventurier, scăpînd doar cu fuga din Sofia unde era urmărit de creditori. A intrat în conflict și cu Petru Cercel, căruia i-a purtat o ură neîmpăcată. În 1585 apare din nou la București, de astă dată la curtea lui Mihnea Turcitul, ca intermediar al Mărioarei Vallarga, sora vitregă a Ecaterinei doamna [11].

Iscusit în afaceri și ambițios, Giovanni s-a introdus foarte curînd în familia domnitoare, căsătorindu-se cu o nepoată a doamnei Ecaterina, Esthera Prepia, și obținînd arenda stupăritului; peste cîtva timp și-a adus alături și pe fratele său, Pascal de'Marini Poli, a cărui sosire a coincis cu nunta de la Tecuci la care, printre cei 3 000 curteni ai lui Mihnea, s-a numărat și Giovanni. Probabil cu acest prilej, cunoscîndu-l pe Brutti, Giovanni a plănuit trecerea în Moldova, unde, împreună cu un alt raguzan, Domenico de'Giorgi, a luat în arendă vama oilor și a vitelor mari.

La 19 august 1591, cînd Petru vodă a părăsit Moldova, cei doi asociați împliniseră un an de

[11] Detalii biografice în *Călători străini*, vol. III, pp. 231—236.

la luarea în arendă a vămii. (Acestea se reînnoiau, cum am arătat, anual, la 15 august). Lichidînd toate socotelile financiare, Petru vodă a lămurit, firește, și pe cele legate de dijma vitelor ; el i-a iertat chiar pe asociați de plata unei rămășițe din arendă, de vreo 3 700 taleri. Asociații au rămas în Moldova, pentru a strînge ultimele dări (la vite mari acestea se încasau pînă la 8 septembrie, iar la oi pînă la 26 octombrie), Giovanni obținînd de la domnitor — mai mult cu sila, în urma insistențelor — și recomandarea ca vameș către viitorul domn.

Firește că Aron vodă n-a ținut seama de recomandația fugarului și atunci Giovanni de'Marini Poli se gîndi să dea lovitura vieții sale. El se plînse încă din mai 1592 lui Sigismund III, apoi arhiducelui Ernest că voievodul ar fi primit de la el mai multe mii de taleri, nerespectîndu-și obligațiile. Amenința că, în cazul nerestituirii sumei, îl va da în judecată. În toamnă, Giovanni ajunse cu plîngerile și la arhiducele Ferdinand, cerînd dreptate pe baza dovezilor de care dispunea (era vorba, de fapt, de recomandația lui Petru vodă către Aron) și afirmînd că domnitorul le-ar fi smuls banii — 5.359 taleri (20.000 potrivit raportului din 8 octombrie 1593 al lui Tomaso Contarini) „sub pretext de amiciție", plătindu-le slujbele lor credincioase cu ingratitudine, cu amînări de plată și făgăduieli deșarte [12]. De astă dată plîn-

[12] Veress, *Documente*, vol. III, doc. 232, p. 327.

gerea găsi omul potrivit. Cu o îngrijorare ce nu ascundea satisfacția lăuntrică, Ferdinand trimise la 27 martie 1593 cererea lui de'Marini Poli lui Petru, sfătuindu-l să se învoiască cu el, căci altfel va fi nevoit să dea curs cererii raguzanului [13]. Petru respinse cu indignare atît acuzația, cît și „tranzacția" propusă, în numele lui Ferdinand, de Küepach și Johann Renner, comisarii arhiducali. Decît onoarea pătată, prin recunoașterea unei vini — de altfel inexistentă — mai bine proces!

Cererea lui Petru de a i se îngădui să trimită trei oameni care să aducă din Polonia mărturii în favoarea sa fu admisă cu greu [14]. Pînă la urmă, prin grija lui Luca Stroici, mărturiile strînse de la Ieremia Movilă, Enache Simon Grecul, Simion Movilă, Constantin Corniact, Anton Conforti, Bogdan Armeanul și de la Stroici însuși veneau să arate care era obiceiul arendării vămilor în Moldova: „Iarăși mărturisim că vama Țărăei Moldovei pururea să înciape dentru august 15 dzile și să ține prespre anu... și mai mult nici-un vameș nu poate a o cumpăra, fără de un anu. Într-acela chip, fost-au datî și lui Duminecă [Domenico de'Giorgi] și soției [asociatului] sale, Givei... și într-acela anu ce au ținut ei vama, fostu-au pace prespre toatî vremia și dia s-au înplut anul

[13] *Ibidem*, vol. IV, doc. 7, p. 7.
[14] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, doc. CCCLIII, CCCCXLVII, CCCCLIV și CCCCLV.

vameilor, avgust 15, domniia sa Pătru vodă au eșit den țară August 19, în ai 1591...“ [15].

Enachi Simon, Bati Ambrozi și Gheorghe neguțătorul din București aduceau alte argumente în favoarea lui Petru, dezvăluind tot felul de nelegiuiri — adevărate sau înventate — comise de Giovanni : „Mărturisim și dăm știre de Giva și de frate-său Pascali, cine săntu ei : săntu ei eșiți dela Răguza la Sofiia, întru oraș turcescu, și acolo lăcuindu oarecîtî vreme s-au îndătoritu. Apoi, pentru dătorii, au fugit în Țara Munteneascî, făcîndu-se acolo negoțitori. Și lăcuindu acolo, au îndrăgit... acel Giva o văduvî griacî [Prepia nu era văduvă, probabil martorii mințeau] ... pănî o amăgi... Dupî aciaia, acestui, sau acelui Givei s-au încredzut iarî acolo în Țara Munteniască un neguțătoriu den Raguza, ce lăcuiia în Tîrgoviște ; ca unui priiaten și ca unuia ce era de o limbî și de o țărî și de un loc, la moartea sa ș-au lăsat casa, muiaria și feciorii săi, să-i fie grije și milî. Carele după aciaî... i-au amîgit fata lui și o au rușinat. Și după ce o au rușinat, nu puținî avuție i-au luat și au fugit la Moldova“ [16].

Însuși bravul sol Dzierdzek, uitînd că odinioară se luase de barbă cu solii moldoveni în fața vizirului, se ridică în apărarea voievodului ultragiat : „Eu Cristof Derjec, cănd amu fostu sol dela craii leșești... de oare căte ori și am

---

[15] DIR A (Moldova), veacul XVI, vol. IV, doc. nr. 95, pp. 76—77.

[16] Ibidem, doc. nr. 94, pp. 74—75.

trecut pren Țara Moldovei și la putenciosul domnu Pătru vodî amu fost, de multe ori am vorovit cu domniia sa de multe isprave mari și pururia am cunoscut gândul lui... Iarî că aicia au venit viaste că Dgiva de Răguza, om nu cu mintia toatî și carele au deprinsu a înșela și a minți, mai sus dzis putenciosul Pătru vodî miastecă-l cu niște cuvinte la curtia luminatului scaun împărătescu și luminatului domnu Ernestu... așia, de nu se poate întoarce. Mărturisescu cu sufletul mieu, că Pătru vodî iaste domnu și om creștin, bun, dereptu... cu omenire, înțeleptu și pentr-aciaia cade-i-să să aibă cinste, dragoste, prietelie la toți domnii creștinești.

Iarî Giuva Raguzeul iaste necurat, hitlian, om de nemicî, carele s-au lepădat de legia sa“ [17].

Cu dovezile și mărturiile favorabile lui, beneficiind și de concursul unor avocați de elită ca Ciprian Ströle, Justinian Voser și mai cu seamă Antonio Bruni, procesul s-a derulat în favoarea lui Petru vodă. Giovanni se eschiva, nu venea la înfățișări (cu toate insistențele și chemările pe care i le-a adus Ferdinand de Habsburg). Iar atunci cînd, prin avocații săi, Petru îi solicită *juramentum calomniae*, Giovanni refuză să-l presteze, fiind condamnat. Adversarul învingător, „care nu uita că fusese domn și om cinstit“ (N. Iorga) trecu la ofensivă,

[17] Ibidem, pp. 75—76.

intentîndu-i proces de calomnie și injurii. Existau însă puține șanse de a-l vedea pe Giovanni aruncat în temniță, căci raguzanul, prevăzător, devenise spion intrînd în slujba și sub protecția lui Pezzen care conducea acest serviciu în cuprinsul imperiului. Ca spion — o îndeletnicire ce se potrivea mai bine deprinderilor sale — Ioan de'Marini Poli veni adeseori în contact cu domnii români și produse multe neajunsuri prin știrile tendențioase ce le colporta. Rînd pe rînd au tras felurite ponoase pe urma sa Aron Tiranul și Mihai Viteazul. Cel dintîi ce a avut de suferit a fost însă tot Petru vodă acuzat de tot soiul de uneltiri cu otomanii împotriva siguranței Imperiului habsburgic și că intenționează să se întoarcă în țările române pentru a redeveni domn. Nu înceta, totodată, să ceară revizuirea procesului, dar sentința definitivă pronunțată la 11 noiembrie 1593 a fost tot în favoarea voievodului.

Bănuiala lui de'Marini Poli nu era întrutotul lipsită de adevăr. Petru vodă nu era, firește, spion al sultanului trimis în misiune în inima Imperiului german pentru a furniza știri privind intențiile Habsburgilor. Dar de ospitalitatea împăratului, și mai ales de severa pază a lui Ferdinand se săturase. Pe ocolite, el începuse mai de mult să se plîngă lui Küepach ba că nu-i prieste aerul, ba că nu poate înțelege limba, ba că ar vrea să meargă pînă la Raguza pentru diferite probleme, ba că ar dori să plece în Polonia, pentru a se îngriji de soarta mo-

şiilor sale [18]. Realitatea era că lui Petru vodă i se făcuse dor de plaiurile Moldovei, „ceea ce, pentru un fost domn — scria N. Iorga — era echivalent cu dorinţa de domnie". Şi cu toate că legăturile cu vecinii îi erau interzise, cu toate că emisarii săi erau urmăriţi şi împiedicaţi să-şi îndeplinească misiunile, dorinţa se făcu auzită pînă la Roma, de unde, din însărcinarea papei, nunţiul Speziano intervenea în favoarea sa pe lîngă membrii familiei imperiale.

Nu numai Petru vodă dorea să se reîntoarcă. O doreau boierii fugari în Polonia (Movileştii, Stroicii, Urecheştii) care de teama lui Aron vodă nu se puteau întoarce în Moldova pentru a-şi vedea de moşiile lor risipite. Cînd în septembrie 1593 uşerul Iliaş plecă în Polonia pentru a aduce noi mărturii în procesul cu de'Marini Poli, el se întoarse şi cu un nou demers al regelui polon, în favoarea celui adăpostit (mai corect spus captiv) în Tirol.

Dorea reîntoarcerea voievodului o întreagă armată de dregători şi demnitari din Constantinopol — care-şi pierduseră influenţa în Moldova şi care sperau să o recîştige cu ajutorul lui. În fruntea lor, Andronic Cantacuzino, feciorul lui Şeitan-oglu (Mihail) — marele sprijinitor al domnilor români şi a aspiraţiilor lor de libertate. (Sub Mihai Viteazul acest Andronic se va stabili în Ţara Românească, marcînd începuturile acestei puternice şi bogate familii

[18] Veress, *Documente*, vol. IV, doc. 8, p. 8.

în țările române, însemnatul ei rol politic, cultural și economic.) „Dacă vrei să le afli pe toate despre prietenii care sunt în nevoie — scria voievodului un anonim din Constantinopol —, fostul vostru frate Alexandru, și cu fiul vostru Mihnea voievod și cu domniia voastră fiindcă suntem prieteni, în orice clipă aceasta am avut în mintea noastră *pentru aceste două țări* [s. mea]., ca să fiți la una domn, și așa ne-am gîndit și am spus-o aci în fiecare zi. Acele țări au căzut în unele necazuri, și cînd Sinan pașa... a ajuns vizir [19], s-a gîndit în ce chip să se ridice aceste două țări... Și astfel a chemat pe vreo zece și i-a întrebat, iar noi i-am spus : «... Află că pieirea și starea acelei țări i-au venit ceas cu ceas, pentru că se schimbă domnii : unul era cioban, altul argat, altul cazac și pentru că nu se orînduiesc banii [haraciul] o dată pentru totdeauna și [cei ce capătă domnia] sunt săraci și vin și golesc lumea și adună pentru dînșii averi și lucruri și pietre scumpe și pentru că nu le pasă de lume să vadă, și nici domnii nu știu ce este»... Și au zis banul [Iane, fosta capuchehaie a lui Petru la Poartă] și oamenii tăi și noi, prietenii tăi ce ne aflăm acolo : «... [Este unul] a cărui igomenie [convențional, pentru a nu pricepe oamenii arhiducelui, în loc de domn se folosea, naiv, această titulatură bisericească] este de la moși strămoși, iar neamul lui întreg este de igomeni și se pricepe și la igomonie. Și pentru

[19] Redevenise vizir cu începere din 29 ianuarie 1593.

un timp, cînd a fost lovită și jefuită mănăstirea [convențional : țara], el a potolit lucrurile. Și acum iarăși, în afara aceluia, nimenea altul poate îndrepta aceste mănăstiri». ... Și epitropul [Sinan] a spus multe vorbe bune... Însă, zi și noapte, grăbește-te cît mai iute și cînd va da Dumnezeu să ne întîlnim, vei înțelege cum a suferit un prieten pentru un prieten. Sfîrșit". [20] Ieremia Movilă scria și el fratelui său, mitropolitul Gheorghe, aflat în continuare la curtea din Tirol : „Te rog, silește-l să vină, și să nu-i fie teamă, căci toți boierii sunt în ajutorul domniei sale... Numai de s-ar hotărî". [21]

Dorea această reîntoarcere și patriarhul Ieremia, care îl vestea de demersurile făcute pentru a i se acorda tronul. În sfîrșit, doreau acest lucru Sinan pașa, revenit la vizirat, și chiar sultanul. Prin iunie, atît Sinan cît și Murad comunicau pribeagului din Tirol că-l iertaseră, îndemnîndu-l să vină „cît mai repede". [22]

Inițial, se vorbea de revenirea lui Petru ca domn al Țării Românești, unde poziția lui Alexandru cel Rău (fiul lui Bogdan Lăpușneanu) era tot mai șubredă. Ar fi fost o nouă „premieră" a domniei lui Petru vodă, deoarece astfel ar fi devenit primul stăpînitor alternativ în ambele principate extracarpatice. Pentru

---

[20] *DIR*, A (Moldova), veacul XVI, vol. IV, doc. 86, pp. 66—67.
[21] *Ibidem*, doc. 87, p. 67.
[22] *Ibidem*, doc. 110 și 111, p. 88.

această variantă optau boierii aflați în Constantinopol. Policratis Kamarinos scria la 7 mai 1593 că, după ce s-a întîlnit cu Andrei hatmanul și Nicolae Stolnicul în Constantinopol, „ne-am dus cu toții la un loc și ne-am înțeles cum să ne străduim... ca să slujim pe domnia ta, ca să te învrednicești de vechiul scaun al patriei, *adică de Vlahia*“ [s.n.]. [23]

Ezitările lui Petru vodă, care nu se decidea totuși să ia o hotărîre, situația tulbure din Țara Românească au dat planurile peste cap. La 14 noiembrie 1593 Andronic Cantacuzino scria lui Petru, anunțîndu-i numirea lui Mihai Viteazul pe tronul Țării Românești : „Din pricina banului Mihai s-a bucurat... țara că i-a învrednicit și le-a dat un asemenea păstor bun, creștin, iubitor de săraci... Este vrednic să păstorească un popor.“

După acest portret al lui Mihai Viteazul — unul din cele dintîi și cele mai izbutite — Andronic continua : „Dacă domnia ta ai poftă din tot sufletul și din toată inima și dacă nu ești poprit acolo, și dacă ai necaz, străduiește-te... și sosește la Adrianopol și înștiințează-mă ca să vin să mă întîlnesc cu domnia ta și atunci, cu siguranță, Bogdania este a domniei tale.“ [24]

Se pare că, într-adevăr, Petru vodă „nu prea avea poftă din tot sufletul“ sau nu prea mai avea inimă să se aventureze, la bătrînețe, în

---

[23] *Ibidem*, doc. nr. 102, p. 82.
[24] *Ibidem*, doc. nr. 121, pp. 96—97.

noi și înverșunate lupte pentru tron, ori poate-și simțea sfîrșitul aproape, în orice caz eforturile sale nu se concretizau. Pe de altă parte, nici presupunerea că era „poprit" nu se depărta de adevăr. Ferdinand făcea totul pentru a-l împiedica să plece: în martie îl însărcina pe Conrad Schüesstl, căpitan de Arco, să tatoneze dacă nu voia să împrumute bani guvernului Austriei Superioare. Era, de fapt, un mijloc de a-l determina să rămînă pe loc, căci bănuia arhiducele, principele Moldovei nu ar fi plecat lăsînd zălog atîția bani [25]. Petru mărturisi însă că nu are bani și în locul celor 100 000 de galbeni pe care conta Ferdinand, nu oferi decît 5 000. Această eschivă nu făcu decît să întărească convingerea arhiducelui că Petru se pregătea să fugă; în consecință ordonă lui Küepach și Renner să cerceteze dacă Petru vrea să fugă și, la nevoie, să-l aresteze, poruncă ce o trimise și Landshauptmanului din Bozen [26], revenind în repetate rînduri asupra acestei dispoziții.

La 31 iulie 1593, Rudolf a fost informat și el. Ferdinand îl vestea că Petru Șchiopul ar fi întrebat (pe Küepach) ce s-ar fi întîmplat dacă ar fi fugit. Împăratul recomandă ospitalitate, dar pază și supravegherea. Și deodată, Rudolf II își schimbă părerea, comunicînd atît la Poartă ambasadorului Kreckwitz, cît și lui Fer-

---

[25] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, doc. CCCCXLV, p. 316.

[26] *Ibidem*, doc. CCCCLXI, CCCCLXII, CCCCLXXVII, pp. 332—333 și 345.

dinand că nu are nici o scuză pentru a reține pe Petru și că în principiu nu poate opri plecarea, dar că nu o va permite înainte de a primi un nou raport [27].

Ospitalitatea semăna tot mai mult a prizonierat și Tomaso Contarini avea toată dreptatea, în raportul său din 8 octombrie 1593, să pomenească de deținerea lui Petru vodă la Innsbruck, deși acesta ar fi vrut să meargă spre țara sa, trecînd prin Italia („Il principe Petro di Valachia, il quale gia parteto dal suo stato et passato per li paesi acedace a Roma, fu trattenuto sotto diversi preteste di ragione"). Devenit „expert" în viața intimă a Porții ca unul ce fusese „molto familiare" „in questa Corte", lui Petru i se cereau tot felul de păreri asupra planurilor de cuceriri preconizate de sultan [28].

Deocamdată, în așteptarea răspunsului la multele petiții trimise de el sau de oamenii săi, Petru vodă a mers împreună cu Küepach (care, ca un veritabil gardian, înțelegea să nu-și părăsească prizonierul) „la răcoare" — adică la castelul de la Zimmerlehen. La întoarcere, o veste: sosirea iminentă (3 decembrie) [29] a lui Luca Stroici, Ieremia Movilă și Gheorghe postelnicul care, deși în Polonia, nu-l uitaseră pe fostul lor voievod. Bătrînul domn, tot mai bol-

[27] *Ibidem*, doc. CCCCLXXXVI și CCCCLXXXVII, pp. 352—353.
[28] *Ibidem*, vol. III, doc. LII, pp. 34—35.
[29] *Ibidem*, vol. XI, doc. DXXII, p. 375.

nav, întocmi un nou testament [30] (pe cel dintîi îl făcuse în 1592 la Tulln, cînd încredințase lui Gheorghe hatmanul tutela fiului său și administrarea averii). Deoarece Gheorghe hatmanul și Zotu Tzigara îl părăsiseră, domnul încredința soarta micului Ștefan în mîna celor trei boieri și a mitropolitului Gheorghe, rugîndu-i să-l ajute să urce și el treptele scaunului domnesc. Așa cum comunica din Praga la 29 martie 1594 nunțiul papal Speziano — orice stăruință în favoarea lui Petru era inutilă deoarece împăratul se afla în acel moment în legături politice atît cu domnul Moldovei (Aron Tiranul), cît și cu cel al Țării Românești (Mihai Viteazul). Ce rost ar fi avut ca Rudolf să se complice cu un al treilea pretendent ? [31] Într-un raport ulterior, Speziano arăta în schimb cît de ușor i-ar fi domnului să fugă la Constantinopol [32]. Cît de ușor și totuși cît de greu. Căci Petru, din ce în ce mai bolnav, se afla într-adevăr la capătul detențiunii sale în Austria.

La începutul verii, voievodul se simțea atît de rău încît Küepach a socotit că o schimbare a aerului ar fi singura soluție. Ex-domnitorul plecă din nou „la răcoare", la Zimmerlehen. Spre sfîrșitul lui iunie starea sănătății se înrăutăți. Küepach veni de îndată, ca și mitro-

---

[30] Ștefan S. Gorovei, *Movileștii*, în *Magazin istoric*, an 7, nr. 6 (75), iunie 1973, p. 66.

[31] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, doc. DLXVI, p. 430.

[32] *Ibidem*, doc. DLXXV, p. 435.

politul Gheorghe. Apropiata moarte a domnului, „mirosul pradei" (N. Iorga) atrase la Zimmerlehen și pe (aproape) toți cei ce-și părăsiseră stăpînul : Zotu Tzigara și domnița Maria, Gheorghe hatmanul, Alexandra cămărășoaia, postelnicul Costea...

Revenindu-și, oarecum, Petru vodă izbuti să-l îndepărteze pe Küepach, care îl înștiință pe Ferdinand (28 iunie) despre slăbiciunea lui Petru și aștepta — ca un funcționar conștiincios — hotărîrea arhiducelui ; aceasta sosi la 30 iunie, dîndu-i instrucțiuni pentru deces : inventarierea averii, instituirea tutelei asupra minorului Ștefan etc.

Întîrzierea a fost însă fatală lui Küepach. A doua zi, ajuns la Zimmerlehen, el nu mai putea decît să constate decesul lui „Io Petru voievod din familia regală Corvină a Valahiei, care pentru a păstra în fiul său Ștefan credința, părăsindu-și de bună voie întinsul principat și învrednicindu-se de ocrotirea Casei de Austria, a murit în vîrstă de peste șasezeci de ani, la 1 iulie 1594. Om foarte vestit în fericire și restriște, în război și pace" [33]. Așa suna inscripția de pe piatra de mormînt a venerabilului voievod, așezat lîngă biserica franciscanilor, în afara zidurilor acesteia, Petru vodă netrecînd la catolicism, în pofida presiunilor ce s-au exercitat asupra sa.

---

[33] Traducerea din Stoica Nicolaescu, *Petru cel Tînăr și Petru Șchiopul*, pp. 29—30.

După moartea domnului s-a deschis un nou capitol, nu mai puțin pasionant : asaltul spre averea voievodului.

S-a vorbit mult — atunci și în urmă — despre averea lui Petru vodă. Care era situația în această privință ? Rudolf II, Ferdinand de Habsburg și oamenii lor de încredere și-l închipuiau pe voievod plin de bani. Iar atunci cînd Petru le răspundea că nu are bani, ei îl suspectau de zgîrcenie, dacă nu de necinste, pînă într-atît, încît, exasperat de refuzurile domnitorului, von Küepach striga la el (3 martie 1594) „Să se gîndească mai bine și să nu înjure [de fapt, potrivit obiceiurilor orientale Petru vodă se jura că nu spune decît adevărul], căci știe cu cine are a face“ [34].

În realitate, Petru nu mințea atunci cînd spunea că nu are bani, în orice caz nu atîția cîți îi cereau găzduitorii săi. La inventarierea averii, s-a văzut că nu poseda, în numerar, decît vreo 59.000 de galbeni, la care ar mai putea fi adăugați alți 30.000, pe care-i avea depozitați la una din mănăstirile de la Muntele Sinai. Sărac însă Petru nu era. Numai că bogăția lui consta în primul rînd în giuvaeruri și pietre prețioase cărora occidentalii le recunoșteau calitatea de podoabe, dar mai puțin pe aceea de a fi tezaurizate.

În 1594, simțindu-și sfîrșitul aproape, Petru alcătuise un inventar al averilor sale : întîlnim

---

[34] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. LXXXVII.

acolo lanțuri și lănțișoare de aur, vase, pahare și pocale din aur și argint, unele încrustate cu pietre prețioase, arme bătute și ele cu diamante, safire și rubine, tot felul de inele cu diamante, smaralde ș.a.m.d. Apoi mătăsuri și stofe grele cusute cu fir de aur și brodate cu perle, bijuterii lucrate în metal prețios (un șoim, o corabie), tacîmuri, coliere de perle și multe-multe altele pe care spațiul nu ne îngăduie să le amintim [35].

Nu mai puțin strălucitoare fusese zestrea dăruită domniței Maria în decembrie 1587. Din inventarul alcătuit la Veneția în 17 august 1600, cunoaștem cîteva din aceste bijuterii : un colier de diamante valora 180.000 de aspri, o coroană încrustată cu pietre prețioase 120.000, „una scuffa con pietre" — 30.000 de aspri, „una scuffa di Valachia" brodată cu perle — alți 10.000. Toate bijuteriile domniței valorau peste 700.000 de aspri [36].

Prevăzînd încurcăturile pe care le va isca moștenirea ce o lăsa — se vede că își cunoștea bine rubedeniile și dregătorii — Petru vodă s-a gîndit din vreme la orînduirea ei. Mai întîi, la 12/22 ianuarie 1592, la Tulln fiind, alcătuise primul testament, rînduind ca tutore al lui Ștefan pe „il mio nepote, signor Zorzi Catmano" [37]. Mai tîrziu însă Gheorghe hatmanul l-a

---

[35] DIR, A (Moldova), veacul XVI, vol. IV, doc. nr. 123, pp. 97—102.

[36] Hurmuzaki, *Documente* vol. XI, *Apendice I*, doc. CLXVI, p. 705.

[37] *Ibidem*, p. 250—252.

părăsit ; la fel și spătarul Zotu. De aceea, la 10 mai 1594, Petru a alcătuit un nou testament prin care-l anula pe cel de la Tulln, excludea de la moștenire pe fiica și ginerele său (aceștia își primiseră, de fapt, partea cuvenită încă din 1587), lăsînd întreaga avere fiului său, Ștefan [38].

Printr-o cedulă testamentară alcătuită în aceeași zi, Petru voievod se îngrijea și de soarta slujitorilor pe care-i purtase cu sine în străinătate [39].

Ginerele domnului și Gheorghe hatmanul nu se lăsau însă impresionați de anularea unui testament. Cînd Ferdinand von Küepach a sosit la Zimmerlehen nu a putut decît să constate dispariția unor obiecte de valoare și, o dată cu ele dispariția cîtorva dintre persoanele ce-l asistaseră pe domn în ultimele clipe : Maria Cercheza, Zotu...

Küepach sigilă (4 iulie) bunurile rămase (considerabile încă), ordonă ca nimeni dintre oamenii lui Petru să nu poată părăsi țara [40] și raportă arhiducelui (care la rîndul său scrise lui Rudolf II) [41]. A doua zi, Küepach reveni cu un nou raport, precizînd cererea lui Gheorghe hatmanul de a-i fi încredințat copilul Ștefan, în baza testamentului de la Tulln.

---

[38] *Ibidem*, doc. nr. 580, p. 437—438.

[39] DIR, A (Moldova), veacul XVI, vol. IV, doc. 129, p. 107.

[40] Veress, *Documente*, vol. IV, doc. nr. 50—51, pp. 89—90.

[41] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. LXXXIX.

Pentru a pune capăt insistențelor cu privire la Ștefan, arhiducele găsi o soluție. La 25 iulie puse să i se adreseze o petiție ca din partea lui Ștefan vodă prin care copilul își încredința soarta în mîinile arhiducelui. Ulterior arhiducele a cerut o hotărîre similară și din partea împăratului [42]; la 9 august, arhiducele îl însărcina pe Küepach să găsească tutori potriviți pentru administrarea averii și mai ales să îndepărteze slugile nefolositoare (de fapt, pe toți cei care încercau încă să-l scoată pe Ștefan din imperiu).

Inventarul obiectelor rămase număra încă 34 smaralde de diferite mărimi, 41 rubine, un colier cu 15 smaralde, perle și diamante, bijuterii cu montură de turcoaze, spinel (un fel de rubin) și o piesă din safir în formă de inimă (bijuterie, se pare, rară, căci e menționată în chip deosebit). Nu mai sînt puse la socoteală numeroasele lanțuri și lănțișoare, stofe și blănuri scumpe, iatagane, buzdugane și tuiuri încrustate cu pietre prețioase, precum și pecetea mare și mică a Moldovei [43].

În vreme ce Gheorghe hatmanul, uzînd de întîiul testament, insista să i se încredințeze tînărul fecior de voievod, amenințînd că îl va lua cu forța la Veneția, arhiducele Ferdinand ordonă darea în judecată a lui Zotu, Maria Cercheza și Gheorghe Hatmanul pentru recu-

---

[42] *Ibidem*, doc. DCXVI, p. 493.
[43] *Ibidem*, doc. DXCVII, DXCVII, pp. 454—471.

perarea bijuteriilor de la Veneția, „în interesul tînărului orfan". Din Veneția, avocatul Bernardino Rosso, trimisul arhiducelui, comunica o listă de bijuterii, „molte gioie, perle et danari constanti, per la suma de ducati trenta milia venetiani" [44] (multe giuvaieruri, perle și dinari în sumă de treizeci de mii de ducați venețieni).

Că autoritățile austriece făceau tot ce le sta în putință pentru dobîndirea lucrurilor furate era neîndoielnic. Dar că acționau „în interesul tînărului orfan" e discutabil. Deocamdată, se încerca pe toate căile izolarea lui de oamenii decedatului, care — spunea Küepach — sînt răi, arțăgoși, cu rea influență asupra tînărului, așa că acesta a început să devină „nemodest" crezîndu-se că e vodă și astfel face ce vrea [45]. În consecință se dispuse să se dea drumul servitorilor, în afara celor neapărat trebuincioși. Pentru administrarea bunurilor feciorului de voievod se numeau trei tutori : Wilhelm, cavaler de Wolkenstein, Iacob-André, senior de Brandis, Kronsberg și Verst și Ferdinand von Küepach, senior de Ried, Zimmerlehen și Waselburg — acesta din urmă îndeplinind principalul rol [46].

Dar nu numai austriecii erau interesați de moștenirea lui Petru Șchiopul. Devenit public,

---

[44] *Ibidem*, doc. DCXXVI, p. 499.
[45] Veress, *Documente*, vol. IV, doc. 62, p. 111.
[46] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, doc. DCXXXI, p. 503.

scandalul în jurul bunurilor furate — interesa deopotrivă Serenissima republică a Veneției. Nevrînd să piardă nestematele ce se găseau pe teritoriul ei (pînă la elucidarea cazului fuseseră sechestrate), guvernul venețian nu recunoștea decît testamentul lui Gheorghe Hatmanul. La 14 noiembrie Küepach pleacă la Veneția, cu testamentul din 10 mai 1594 [47].

Dar cu toate că la plecarea sa spre Veneția se considerase că-i va fi foarte ușor să răstoarne pretențiile hatmanului, prin simpla arătare a ultimului testament al lui Petru vodă și a altor scrisori olografe ale sale (care să-i probeze autenticitatea), calculul s-a dovedit eronat, deoarece nu luase în considerație interesele Veneției. Or, acesta pronunță sentința — 16 noiembrie 1594 — în favoarea lui Gheorghe hatmanul, de fapt în propria sa favoare [48].

Küepach căuta cu disperare martori care să confirme autenticitatea ultimului testament. A găsit în cele din urmă un fost slujitor al voievodului, Stanciul, care se arăta gata să jure că scrierea din testament era a lui Petru vodă. Din păcate, martorul era... chior de un ochi, așadar lesne de intuit ce impresie a stîrnit această mărturie în fața tribunalului.

Învingători, „venețienii" (adică Gheorghe hatmanul și Maria Cercheza) îl cereau insistent pe Ștefan, desigur în intenția de a obține res-

[47] Veress, *Documente*, vol. IV, doc. nr. 74, p. 137.
[48] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, doc. DCXLIX, pp. 518—519.

tul averii. Amenințau chiar să-l fure pe copil și astfel să rezolve problema moștenirii. Tentativa a eșuat însă și a avut drept rezultat înscrierea forțată a lui Ștefan vodă la Colegiul iezuit din Innsbruck, sub stricta supraveghere a lui Ezechil Losius [49].

Măsura era impusă și de faptul că boierii moldoveni din Polonia încercau să obțină pe Ștefan vodă. Respectînd promisiunea pe care o făcuseră în 1593 bătrînului voievod, ei au încercat, acum, în 1595, cînd Aron Tiranul fusese mazilit în urma răzvrătirii împotriva otomanilor, să-l scoată pe copil din Tirol, în ideea de a-l alege domn pe vechiul scaun al părintelui său. Iată, așadar, că ceea ce în 1574 părea o abatere de la linia dinastică devenea, doar două decenii mai tîrziu, o tradiție și o probă de legitimitate.

În acest timp, averea se împuțina văzînd cu ochii. În 24 octombrie 1594, tutorii lui Ștefan vodă au căpătat învoirea de a vinde sculele de aur ale decedatului, urmînd ca banii să se depună cu dobîndă. La 13 iulie 1595, operația de „valorificare" mersese atît de bine, încît la băncile tiroleze se adunaseră abia 31.000 de florini, dar între obiecte nu mai rămăsese decît un lanț de aur, valorînd vreo mie de florini, pe care von Küepach și-l autodărui [50].

---

[49] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, doc. DCLV, DCLVIII, DCLIX, DCLXI și DCLXII, p. 527—531.
[50] Veress, *Documente*, vol. IV, doc. 244, p. 131.

La 11 aprilie 1599 Zotu Tzigara s-a stins din viață. La 1 mai, aflînd vestea, Ștefan vodă trimitea o scrisoare plină de dragoste și înțelegere pentru sora sa, numind-o „amantissima mia sorella" și iscălind *în românește* „dragul frate". Într-o altă scrisoare din 10 mai semnătura era și mai completă „Ieu fratele domnieitale, Ștefan vodă, ce am fost domn țerei Moldovei și a Țerei Românești" [51]. Deși educația iezuită își făcea efectele (căci la 10 decembrie 1599, tînărul Ștefan a fost primit în Soliditatea Mariană de la Colegiul din Innsbruck, devenind curînd conducătorul ei), totuși el nu uita, cum se vede, nici limba română și nici faptul că Moldova și Țara Românească fuseseră pînă nu de mult reunite sub sceptrul familiei sale. Pe de altă parte, scrisorile dezvăluie caracterul integru al tînărului voievod, care părea să nu poarte nici un fel de pică surorii și cumnatului, în pofida încercărilor acestora de a-l spolia de avere.

Moartea lui Zotu a redeschis dosarul moștenirii, von Küepach și Rosso fiind trimiși din nou la Veneția (mai 1600) pentru a ajunge la o înțelegere cu domnița Maria și Gheorghe hatmanul.

După noi tergiversări, bunurile au fost împărțite pe din două [52]. Cînd von Küepach participa la această împărțire, Ștefan vodă împli-

---

[51] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, doc. DCLXV și DCLXVI, p. 538.

[52] *Ibidem*, doc. nr. DCLXXI, p. 539.

nise 16 ani, devenind major conform practicii medievale. În acest moment, la 29 iulie 1600, venea vestea că Mihai Viteazul, unificatorul țărilor române sub o singură stăpînire, îl solicita pe Ștefan vodă, pe care voia să-l numească voievod-locțiitor al Moldovei, veste pe care Ștefan a primit-o cu bucurie [53]. Cum se știe, în cadrul sistemului politic preconizat de voievodul-unificator, el urma să conducă efectiv Transilvania, în vreme ce Moldova și Țara Românească urmau a fi conduse de voievozi-locțiitori (firește sub ascultarea sa). În octombrie 1601, boierii munteni solicitau și ei pe tînărul Ștefan, în același scop, de a-l numai voievod-locțiitor. Rudolf II nu și-a dat însă consimțămîntul plecării lui Ștefan din Innsbruck. De altfel, Ștefan vodă era, la acea dată, bolnav ; încă la 24 octombrie 1594 se semnala că are un defect corporal [54]. Erau, se pare, efectele podagrei, ereditară în familie, boală care a atras porecla tatălui și a constituit — în condițiile climei nefavorabile din Tirol — un factor agravant pentru fiul său.

La 21 martie 1602 Ștefan a murit. La 25 martie 1602 Rudolf II ordona inventarul averii interzicînd să se dea ceva cuiva [55]. Dar „amantissima sorella" era de altă părere. Din Veneția, unde noul ei soț Polo Minio părea la fel de interesat de moștenire ca Zotu Tzigara, ea

---

[53] *Ibidem*, doc. DCLXXII și DCLXXIII, p. 540.
[54] Veress, *Documente*, vol. IV, doc. nr. 139, p. 76.
[55] *Ibidem*, vol. VII, doc. nr. 12, p. 9.

afirma că Ştefan nu avusese nici un drept la moştenire întrucît nu era fiu legitim al lui Petru vodă, ci se născuse dintr-o legătură a acestuia cu Irina, într-o vreme cînd soţia legiuită, Maria Amirali, încă mai trăia ! Cum rămăşiţele averii se ridicau la cifra totală de 271.000 de florini (afară de creanţe şi diverse sume depozitate în Imperiul otoman), juriştii imperiali găsiră soluţia : întrucît Ştefan vodă era bastard (ca de obicei prevederea lui Petru vodă de a-şi legitima legătura cu Irina doamna se dovedise inutilă !), conform legilor austriece moştenirea sa revenea tutorelui legal ; şi acesta era împăratul.

În numai cîţiva ani, din averea lui Petru Şchiopul nu rămăsese nici urmă. Într-atît de rapidă fusese volatilizarea ei, încît la 1 februarie 1603 von Küepach nu reuşea să obţină nici măcar banii necesari pentru plata praznicului de un an de la moartea tînărului [56]. Monumentul de pe mormînt nu-i fusese încă înălţat, şi la 7 august 1604 biserica Sf. Iacob se plîngea autorităţilor că primind două polite în valoare de 3.000 florini pentru mormînt şi parastasele anuale, nu-şi poate încasa dobînda [57]. Patru ani mai tîrziu, piatra de mormînt nu fusese încă realizată, arhiducele Maximilian, succesorul lui Ferdinand de Habsburg, cerînd urgent un desen al epitafului [58]. Textul aces-

---

[56] Veress, *Documente*, vol. VII, doc. 109, p. 89.
[57] Ibidem, doc. nr. 195, p. 221.
[58] *Ibidem*, vol. VIII, doc. nr. 42, p. 32.

teia menționînd moartea tînărului voievod, în vîrstă de 18 ani, trei luni și o zi i se prezentă, fiind așezată, în sfîrșit, peste mormîntul său. Se risipiră viețile Mihneștilor aflați sub oblăduire străină ; se risipise și averea. La 14 septembrie 1609, arhiducele Maximilian raporta către Rudolf II că renunță la partea de avere ce i s-ar fi cuvenit din succesiunea lui Ștefan voievod în favoarea Colegiului iezuiților din Innsbruck. Suma era atît de simbolică, încît colegiul arăta ceva mai tîrziu că i se cuvin încă 6.000 florini pentru a întregi donația promisă pe vremuri de Ștefan însuși.

În Veneția, domnița Maria și Polo Minio păstrau pe mai departe amintirea voievodului mort în Tirol. Din căsătoria lor a rezultat un fiu Teodor Ștefan (născut la 13 septembrie 1603), căsătorit apoi cu o Iulia Morosini, din familia dogilor venețieni. Teodor Ștefan a avut cinci copii : Paul Silvestru (n. 31.XII.1635), Iuliu Toma (n. 7.III.1637), Marin Francisc (12.X.1642), Alvise Ioan (n. 21.VII.1644) și Anton (n. 30.X. 1646). Din căsătoria celui dintîi au rezultat opt copii [59]. Urmașii lor se pierd în istorie.

„Și așa Pătru vodă putem să-i zicem cel Milostivu, că binele său au lipădat pentru țară, care ca acesta nu s-au mai aflat. Era domnu

---

[59] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, doc. DCXCII, p. 563—564.

blîndu, ca o matcă fără ac, la judecată dreptu, nebeţiv, necurvar, nelacom, nerăsipitoriu, putem să-i zicem că toate pre izvod le-au ţinut, ca să nu să zmintească“ [60]. Desigur, pentru o analiză de ansamblu a domniei, concluziile lui Grigore Ureche sînt insuficiente. Ele surprind însă calităţile esenţiale ale acestui voievod, care s-a înscris printre bunii gospodari şi organizatori de ţară. Există şi destule retuşuri ce s-ar putea aduce acestui portret : judecata — chiar făptuită cu măreţie — tot judecată feudală era ; exploatarea — chiar blîndă — era totuşi exploatare şi averea voievodală, disputată cu atîta zel, nu venise din senin, ci din munca şi lacrimile săracilor. (O recunoştea, spune cronicarul, şi voievodul atunci cînd dădea bani la cuhne : „cînd au fost dîndu bani de cheltuiala bucatelor, au fostu plîngîndu şi au fost zîcîndu : «Acestea sîntu lacrămile săracilor»“).

În mai toate înfăptuirile sale (şi ele au fost numeroase şi pe multiple planuri), Petru Şchiopul a avut în vedere judecata istoriei. În perspectiva ei şi-a făurit opera culturală şi tot cu gîndul la ce va spune posteritatea n-a vrut să-şi ia „blestemul ţării asupra sa“, majorînd dările. Calea aleasă de el, este drept, nu a fost întotdeauna cea mai potrivită. Părăsirea domniei mai ales, într-un moment de cumpănă pentru ţară, s-a dovedit o greşeală, pe care în-

[60] Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, p. 179.

susi domnul a regretat-o cîțiva ani mai tîrziu. Exista și soluția împotrivirii — așa cum o încercase predecesorul său — și cum a confirmat-o în chip strălucit contemporanul său Mihai Viteazul. Istoria este însă făcută de oameni, cu calitățile și defectele lor, cu modul lor de a vedea lumea înconjurătoare. Deși pe piatra de mormînt ne este înfățișat om vestit în război și în pace, Petru vodă Șchiopul n-a fost un om al războiului, ci al păcii : în propria sa familie și pe un plan mai larg, în marea familie a țărilor române.

Și tocmai judecata istoriei, a cărei sentință favorabilă s-a străduit mereu s-o cîștige, i-a fost uneori potrivnică. Pînă într-atît, încît i-a lăsat neremarcată cea mai importantă realizare a domniei : calea deschisă unității tuturor românilor.

Cînd, în 1574, firul dinastic moldovenesc se întrerupea prin suirea primului român muntean pe tronul țării surori, momentul putea fi socotit un accident. Dar n-a fost accident. Sămînța aruncată pe „terenul prielnic al conștiinței unității de neam și grai" (N. Iorga) a rodit. Încă înainte de sfîrșitul domniei lui Petru, pe tronul Țării Românești urca moldoveanul Ștefan Surdul, urmat tot de moldoveanul Alexandru cel Rău. Pentru ca, nici un deceniu mai tîrziu, în triumfala campanie din toamna lui 1599 și primăvara lui 1600, Mihai Viteazul să înfăptuiască întîia unire a țărilor feudale române în limitele străvechii Dacii. La baza

acestor înfăptuiri de la sfîrșit de veac XVI stă și Petru vodă Șchiopul.

De aceea, cînd fresca de la Sala Unirii din Alba Iulia (realizată după înfăptuirea la 1 decembrie 1918 a visului multisecular al românilor) înfățișa printre marii noștri voievozi și pe Petru Șchiopul, așezîndu-l la locul cuvenit alături de domnii români cu înfăptuiri de excepție, momentul căpăta semnificația unei recunoașteri, înscriindu-l definitiv în galeria luptătorilor pentru unire.

NICOLAE CEAUȘESCU, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, Editura politică, București, 1977.

NICOLAE CEAUȘESCU, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, Editura politică, București, 1984.

I. DOCUMENTE ȘI CRONICI

* * * *Documente privind istoria României, veacul XVI A (Moldova)*, vol. III și IV, Editura Academiei, București, 1952.

* * * *Documente privind istoria României, veacul XVI B (Țara Românească)*, vol. IV și V, Editura Academiei, București, 1952.

HURMUZAKI, *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. III, VIII și XI, Stabl. Grafic I. V. Socec, București, 1888, 1895, 1900.

A. VERESS, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. II, III, IV, V, VI, VII, București, 1929—1936.

* * * *Călători străini despre ţările române*, vol. II, III şi IV, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1968, 1973.

* * * *Catalogul documentelor moldoveneşti, Supliment I*, Bucureşti, 1975.

* * * *Inscripţiile medievale ale României*, vol. I, *Oraşul Bucureşti*, Editura Academiei, Bucureşti, 1965.

P. MIHAIL, *Documente inedite ale cancelariei moldoveneşti din veacul al XVI-lea*, în *Studii. Revistă de istorie*, nr. 2/1964.

* * * *Cronica murală de la mănăstirea Bucovăţ*, în *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI, publicate de Ion Bogdan* (ediţie revăzută şi completată de P. P. Panaitescu), Editura Academiei, Bucureşti, 1969.

AZARIE, *Cronica lui Azarie*, în *Cronicile slavo-române*.

* * * *Cronica murală de la Suceava*, în *Cronicile slavo-române*.

GRIGORE URECHE, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Editura Minerva, Bucureşti, 1978.

NICOLAE COSTIN, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Editura Junimea, Iaşi, 1979.

JOHANN FILSTICH, *Incercare de istorie românească*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1973.

* * * *Letopiseţul Cantacuzinesc*, în *Cronicari munteni*, vol. I, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1961.

RADU POPESCU, *Istoria domnilor Ţării Româneşti*, în *Cronicari munteni*, vol. I.

DIMITRIE CANTEMIR, *Descrierea Moldovei*, Editura Minerva, Bucureşti, 1981.

GHEORGHE ŞINCAI, *Cronica românilor*, vol. II, Editura Minerva, Bucureşti, 1978.

II. LUCRĂRI GENERALE

NICOLAE IORGA, *Istoria românilor*, vol. V, Bucureşti, 1937.

A. D. XENOPOL, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. V, ed. III, Editura „Cartea Românească", Bucureşti [1925].

CONSTANTIN C. GIURESCU, DINU C. GIURESCU, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri şi pînă astăzi*, Editura Albatros, Bucureşti, 1971.

* * * *Istoria României*, vol. II, Editura Academiei, Bucureşti, 1962.

ŞTEFAN PASCU, ION IONAŞCU, CONSTANTIN CIHODARU, GHEORGHE GEORGESCU-BUZĂU, *Istoria medie a României*, Partea întîi (secolele X—XVI), Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1966.

CONSTANTIN CIHODARU, GHEORGHE PLATON (red. responsabili), *Istoria oraşului Iaşi*, vol. I, Editura Junimea, Iaşi, 1980.

III. STUDII, LUCRĂRI SPECIALE, ARTICOLE TANGENŢIALE

ALEXANDRU ALEXIANU, *Acest ev mediu românesc*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1973.

AL. ALEXIANU, *Bufoni la curţile domneşti*, în *Magazin istoric* (M.i.), an II, nr. 3 (12), martie 1968.

ŞTEFAN ANDREESCU, *Legături politice între Ţara Românească şi Moldova (1574—1593)*, în *Revista de istorie*, tom. 32, nr. 7, iulie 1979.

ŞTEFAN ANDREESCU, *Restitutio Daciae*, Editura Albatros, Bucureşti, 1980.

ŞTEFAN ANDREESCU, *Iniţiative secrete ale lui Petru Şchiopul*, în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie din Iaşi* (AIIAI), XX, 1983.

ALEXANDRU ANDRONIC, *Iași, călătorie prin secole*, în *M.i.*, an. IV, nr. 2 (35) februarie 1970.

VIRGIL APOSTOLESCU, *Cu privire la unele falsificări de materiale documentare*, în *Revista arhivelor*, nr. 1/1963.

VIRGIL APOSTOLESCU, *Un aventurier apusean la curtea lui Petru Șchiopul: Bartolomeo Brutti*, în AIIAI, XVIII (1981).

ADOLF ARMBRUSTER, *Dacoromania Saxonica*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980.

VICTOR ATANASIU, *Așa birui Ion-vodă*, în M.i., an. VIII, nr. 7 (88), iulie 1974.

NICOLAE BĂNESCU, *Opt scrisori turcești ale lui Mihnea II Turcitul*, în An. Acad. Rom., Mem. Secț. ist. seria III, tom. VI, mem. 8 (extras).

NICOLAE CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, Editura Minerva, București, 1980.

DAN CERNOVODEANU, *Știința și arta heraldică în România*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978.

PAUL CERNOVODEANU, *Negustători din Englitera în Moldova veacului XVI*, în M.i., anul XII, nr. 5 (134), mai 1978.

CONSTANTIN CIHODARU, *Cu privire la localizarea unor evenimente din istoria Moldovei: Hindău, Direptate, Crăciuna și Roșcani*, în AIIAI, XIX, 1982.

DIMITRIE CIUREA, *Politica externă a Moldovei în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, în AIIAI, an. X (1973).

GHEORGHE DAVID, *Întîiul Basarab pe tronul Mușatinilor — Petru Șchiopul*, în M.i., anul XVI, nr. 7 și 8 (184—185), iulie-august, 1982.

GHEORGHE DAVID, *Sub vălul cucerniciei*, în M.i., anul XVII, nr. 3 (192) martie 1983.

PETRU I. DAVID, *Voievodul de-sine-stătător — Alexandru cel Bun*, în M.i., anul XVI, nr. 1 (178), ianuarie 1982.

AUREL DECEI, *Istoria Imperiului otoman*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978.

VASILE DRĂGUȚ, *Arta românească*, vol. I, *Preistorie, antichitate, ev mediu, renaștere, baroc*, Editura Meridiane, București, 1982.

RADU ECONOMU, *Sfîrșitul lui Ioan Nicoară Potcoavă*, în M.i., an. IV, nr. 11 (44), noiembrie, 1970.

CONSTANTIN GANE, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. I, Editura Junimea, Iași, 1971.

DINU C. GIURESCU, *Ioan vodă cel Viteaz*, Editura militară, București, 1974.

ȘTEFAN S. GOROVEI, *Movileștii*, în M.i., anul VII, nr. 6 (75), iunie, 1973.

ȘTEFAN S. GOROVEI, *Mușatinii*, Editura Albatros, București, 1976.

ȘTEFAN S. GOROVEI, *Petru Rareș*, Editura militară, București, 1982.

B. P. HASDEU, *Ion Vodă cel Cumplit*, Editura Minerva, București, 1978.

B. P. HASDEU, *Luca Stroici, părintele filologiei latino-române*, Tipografia Cezar Bolliac, București, 1864.

B. P. HASDEU, *Răzvan și Vidra* (ed. îngrijită de Mircea Eliade), Cugetarea-Georgescu Delafras, București, 1944.

TEODOR HOLBAN, *Eșecul tentativei iezuite din 1588*, în M.i., anul XVII, nr. 6 (195), iunie, 1983.

I. IONAȘCU, P. BÂRBULESCU, GH. GHEORGHE, *Relațiile internaționale ale României în documente (1368—1900)*, Editura politică, București, 1971.

NICOLAE IORGA, *Oameni și fapte din trecutul românesc. O familie domnească în exil*, Editura Librăriei Alcalay, București, 1905 ; parțial textul e reprodus și în *Evocări istorice* (ediție îngrijită de Ion Rotaru), Editura Minerva, București, 1983.

NICOLAE IORGA, *Istoria românilor prin călători* (ediție îngrijită de Adrian Anghelescu), Editura Eminescu, București, 1981.

NICOLAE IORGA, *Scrisori de boieri, scrisori de domni*, ed. a III-a, Tipografia Datina Românească, Vălenii de Munte, 1931.

NICOLAE IORGA, *Bizanț după Bizanț* (traducere în românește de Liliana Iorga-Pippidi), Editura enciclopedică română, București, 1972.

NICOLAE IORGA, *Istoria literaturii românești*. Introducere sintetică, Editura Minerva, București, 1977.

NICOLAE IORGA, *Istoria bisericii românești*, vol. I, Editura Ministerului de culte, București, 1929.

MIHAI MAXIM, *Obligațiile militare, în muncă și de transport ale Moldovei și Țării Românești față de Poartă în a doua jumătate a secolului XVI*, în *Analele Universității București*, anul XXVIII, 1979.

CONSTANTIN MOISIL, *Bule de aur sigilare*, în *Revista arhivelor*, an 1922—1924, vol. I, nr. 1—3.

ANA MARIA MUSICESCU, *Sucevița : sensuri și semnificații*, în M.i., an. VII, nr. 6 (75) iunie, 1973.

STOICA NICOLAESCU, *Petru Vodă cel Tînăr și Petru Șchiopul. (O chestiune controversată din istoria românilor)*, Institutul de arte grafice „Universala", București, 1915.

STOICA NICOLAESCU, *Știri noui privitoare la Petru vodă Șchiopul*, Editura ziarului „Universul", București, 1937.

CORINA NICOLESCU, *Case, conace și palate vechi românești*, Editura Meridiane, București, 1979.

ALEXANDRU ODOBESCU, *Doamna Chiajna*, în *Scene istorice din cronicile românești*, Editura Minerva, București, 1978.

PETRE P. PANAITESCU, *Problema unificării politice a țărilor române în epoca feudală*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, Editura Academiei, București, 1960.

ANDREI PIPPIDI, *Hommes et idées du Sud-Est européen à l'aube de l'âge moderne*, Editura Academiei și Editions du CNRS, Paris, 1981.

MARIN POPESCU-SPINENI, *România în izvoare geografice și cartografice*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978.

ION PUȘCĂ, ANTON PARAGINĂ, VASILE POPA, GHEORGHE CONSTANTINESCU, *Panciu, file de cronică*, Editura Sport-Turism, București, 1982.

ION RIZESCU, *Pravila ritorului Lucaci* (text stabilit, studiu introductiv și indice), Editura Academiei, București, 1971.

ION RIZESCU, *Un vechi document românesc*, în *Limba română*, an. XXIV, 1975, nr. 1.

GHEORGHE ROMANESCU, *Marile bătălii ale românilor*, Editura Sport-Turism, București, 1982.

DEMOSTENE RUSSO, *Studii greco-române*, vol. I, București, 1939.

MIHAIL SADOVEANU, *Șoimii*, Editura Cartea Românească, București, 1983.

NICOLAE STOICESCU, *Un aspect al relațiilor politice dintre Țara Românească și Moldova în secolele XVI—XVIII; mutarea dregătorilor dintr-o țară în alta*, în AIIAI, XI (1974).

NICOLAE STOICESCU, *O singură patrie — aceiași dregători*, în M.i., an. XII, nr. 9 (138), septembrie 1978.

NICOLAE STOICESCU, *Unitatea românilor în evul mediu*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983.

CONSTANTIN A. STOIDE, *Frămîntări în societatea moldovenească la mijlocul secolului al XVI-lea* în AIIAI, XI (1974).

CONSTANTIN A. STOIDE, *În legătură cu „scrisoarea" datată 11 februarie 1462 — Contribuții la cunoașterea izvoarelor domniei lui Vlad Țepeș*, în AIIAI, XVIII (1981).

I. D. ȘTEFĂNESCU, *Arta feudală în țările române*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1981.

BARBU THEODORESCU, *Nicolae Iorga (1861—1940), Bibliografie*, București, 1976.

DUMITRU VITCU, *Exploatarea sării în Moldova pînă în 1828*, în AIIAI, XI (1974).

EMIL VÎRTOSU, *Din sigilografia țărilor române*, în *Documente privind istoria României, Introducere*, vol. II, Editura Academiei, București, 1956.

CUPRINS

Cuvînt înainte . . 5
I Originea și familia 9
II Spre unirea dinastică moldo-muntеană 36
III Înfruntări cu frații Potcoavă 70
IV Succesul Mihneștilor 105
V Moldova în vremea lui Petru Șchiopul . 141
VI Cultura în vremea lui Petru Șchiopul 184
VII Amăgitoarele cărări ale pribegiei 208
Bibliografie selectivă 245

Redactor : MIRCEA COCIU
Tehnoredactor : MARIA NICOLAE

Bun de tipar 27.XI.1984. Apărut 1984.
Coli tipar 8 + 16 pagini planșe tipar înalt.
B 10284

Tiparul executat sub comanda
nr. 1430 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97
București,
Republica Socialistă România

ÎN SERIA „DOMNITORI ȘI VOIEVOZI"

au apărut :

1. Constantin C. Giurescu
   Alexandru Ioan Cuza
2. Ștefan S. Gorovei
   Dragoș și Bogdan
3. Ion Cupșa
   Ștefan cel Mare
4. Dinu C. Giurescu
   Ion Vodă cel Viteaz
5. Ion Ionașcu, Victor Atanasiu
   Mihai Viteazul
6. Petru Demetru Popescu
   Basarab I
7. Maria Mușat, Silvestru Boatcă
   Dimitrie Cantemir
8. Camil Mureșan
   Iancu de Hunedoara
9. Carol Göllner
   Gheorghe Rákóczi II
10. Sergiu Columbeanu, Radu Valentin
    Vlad Dracul

11. Traian Mutaşcu
Radu Şerban
12. Alexandru Popescu
Şerban Cantacuzino
13. Emil Diaconescu, Dumitru Matei
Alexandru cel Bun
14. Nicolae Stoicescu
Vlad Ţepeş
15. Nicolae Constantinescu
Vladislav I
16. Nicolae Constantinescu
Mircea cel Bătrîn
17. Cornel I. Scafeş, Vladimir Zodian
Barbu Ştirbei
18. Petru Bunta
Gabriel Bethlen
19. Marin Matei Popescu, Adrian N. Beldeanu
Mihnea al III-lea
20. Ştefan S. Gorovei
Petru Rareş
21. Nicolae Stoicescu
Matei Basarab
22. Nicolae Stoicescu
Radu de la Afumaţi
23. Carol Göllner, Paul Abrudan
Francisc Rákóczi II
24. Hadrian Daicoviciu
Portrete dacice

Editura Militară

Cînd, în 1574, firul dinastic al muşatinilor se întrerupea prin suirea primului român muntean pe tronul ţării surori, sămînţa aruncată pe terenul prielnic al conştiinţei unităţii de neam a rodit. Încă înainte de sfîrşitul domniei lui Petru, pe tronul Ţării Româneşti urca moldoveanul Ştefan Surdul, urmat tot de un moldovean, Alexandru cel Rău. Pentru ca, nici un deceniu mai tîrziu, în toamna lui 1599 şi primăvara lui 1600, Mihai Viteazul să înfăptuiască întîia unire a ţărilor feudale româneşti în limitele străvechii Dacii.

Lei 10,50